

1615

KAHVINKEITTOA JA KULTTUURITYÖTÄ

Naistoimijan rooli työväenyhdistyksessä 1920 – 1930-luvulla

PRO GRADU –TUTKIELMA

Marja Hytönen

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntapolitiikan laitos

Kevät 1999

Marja Hytönen
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntapolitiikan laitos
kevät 1999

Tämän tutkielman tarkoitus oli tarkastella naisten käytännön järjestötoimintaa pienen maalaiskylän työväenyhdistyksessä 1920- ja 1930-luvulla. Tutkimuskohteena oli Ruoveden kunnassa sijaitsevan Visuveden kylän työväenyhdistys.

Aineistona käytin työväenyhdistyksen pöytäkirjoja ja yhdistyksen toiminnasta pidettyjä tilikirjoja. Lisäksi käytettävissäni oli Ruoveden sosialidemokraattisen työväenyhdistyksen naisjaoston pöytäkirjat. Visuveden työväenyhdistyksestä kertovia lehtiartikkeleita, toimintakertomuksia sekä juhlapuheita- ja kronikoita on myös säilynyt. Teemahaastattelujen avulla tarkensin paikallistasolla tapahtunutta työtä ja sain tällä tavalla mukaan naisten oman näkökulman toimintaan.

Naisten ruohonjuuritason toiminta 1920 – 1930 -luvulla koostui arkipäivän talousaskareista sekä näytelmä- ja huvitoiminnasta, joilla molemmilla kerättiin rahaa työväentalon ylläpitämiseksi. Naiset harrastivat myös sosiaalista toimintaa avustamalla vähävaraisia ja kokoontuivat ompeluseuroihin. Omaksi virkistykseksi naiset opiskelivat opintokerhoissa ja osallistuivat ohjelmansuoritukseen erilaisissa tilaisuuksissa. Perinteiseen poliittiseen toimintaan ei liiemmin osallistuttu. Sitä pidettiin miesten alueena. Toiminta työväenyhdistyksessä rikasti naisten elämää ja antoi heille mahdollisuuden kodin ulkopuoliseen toimintaan ja itsensä kehittämiseen.

Avainsanat: työväenliike, yhdistystoiminta, paikallisyhdistys, kyläyhteisö

KAHVINKEITTOA JA KULTTUURITYÖTÄ

Naistoimijan rooli työväenyhdistyksessä

1920 – 1930 –luvulla

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat	1
1.2 Aineisto	2
1.2.1 Asiakirja-aineisto	2
1.2.2 Haastatteluaineisto	3
1.2.3 Sanomalehtiaineisto	4
1.3 Metodi	4
2. SUOMALAISTEN JÄRJESTÄYTYMINEN	6
2.1 Synty ja kehitys	6
2.2 Työväen järjestäytyminen	8
3. NAISTEN JÄRJESTÄYTYMINEN	11
3.1 Järjestäytymisen muotoja	13
3.2 Raittiusliikkeen kautta eriytyminen	15
3.3 Työläisnaisliike	18
3.4 Naisten toiminta muissa järjestöissä	21
4. RUOVESI VUOSISADAN ALUSSA	22
4.1 Sosioekonominen perusta	22
4.1.1 Teollistuminen	25
4.1.2 Kansalliset instituutiot	27
4.2 Paikallinen järjestäytyminen	28

5.	TYÖVÄENYHDISTYKSEN TOIMINNAN KEHYKSET	29
5.1	Visuveden työväenyhdistyksen perustaminen	30
5.2	Ensimmäinen toimintavuosi	32
5.3	Oma kokoontumispaikka	37
5.4	Aika ennen kansalaissotaa	40
6.	KANSALAISSODAN JÄLKEEN	42
6.1	Sosiaalinen toiminta	42
6.2	Naisten opintokerho- ja valistustyö	46
	6.2.1 Opintokerhotoiminta	46
	6.2.2 Sosialidemokraattisen puolueen ja sen naisliiton valistustoiminta	55
6.3	Naiset politiikassa	57
	6.3.1 Puolue- ja piirikokoukset	59
	6.3.2 Eduskuntatyö	59
	6.3.3 Naiset kunnallispolitiikassa	60
	6.3.4 Naiset paikallisjärjestössä	63
6.4	Ompeluseurat	66
	6.4.1 Naiset Mukaan -toimikunnat	70
6.5	Näytelmä- ja huvitoiminta	73
	6.5.1 Näytelmät	73
	6.5.2 Iltamat	77
	6.5.3 Naisten panos huvitoiminnassa	79
6.6	Ohjaajien merkitys	83
7.	PAIKALLISYHTEISÖN SUHTAUTUMINEN	85
7.1	Saha ja talolliset	85
7.2	Koulun suhtautuminen	87
7.3	Kilpailu ja yhteistoiminta nuorisoseuran kanssa	88
8.	TYÖVÄENTALOLLE KASVAMINEN	91
9.	LOPUKSI	94

1. JOHDANTO

1.1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Kiinnostus naisten arkipäivän historiaan on lisääntynyt viime aikoina. Osataan sitä on lisännyt naistutkimus, mutta myös historioitsijat ovat kiinnostuneet uudesta naisnäkökulmasta menneisyyteen. On havaittu tärkeäksi tutkia sitä vuorovaikutusta, joka vallitsee naisen elämänpiirin ja muun yhteisön välillä.

Tämän tutkimuksen lähtökohtana ovat omat henkilökohtaiset muistot lapsuudessa työväentalolla vietetyistä juhlista. Äitini tekemä, yli neljäkymmentä vuotta kestänyt järjestötyö Visuveden työväenyhdistyksessä ja myös isoäitini nimen löytyminen vanhoista yhdistyksen pöytäkirjoista herätti kiinnostukseni naisten arkitason järjestötoimintaan. Mikä on ollut heille ja muille yhdistyksen toiminnassa mukana olleille aktivoiva tekijä? Mitä heidän työväenyhdistyksessä tekemänsä työ on ollut ja mistä aineksista se on koostunut?

Ajallisesti tutkimus rajoittuu enimmäkseen 1920 – 1930-luvulle. Alkamisajankohtaa voidaan perustella sillä, että järjestötoiminta vakiintui vuosisadan kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana, mutta jäsenyi uudelleen sodan seurauksena. Visuveden työväenyhdistyksen toiminnasta vuosilta 1907 – 1914 on myös vaikea saada tietoa, koska kokouspöytäkirjoja sen paremmin kuin toimintakertomuksiakaan ei ole tallella. Tutkimus päättyy talvisodan syttymisen ajankohtaan, jolloin järjestötoiminta jäi taka-alalle arjen vaatiessa muunlaista huomiota.

Naisten toiminta työväenliikkeessä on kuvattu enimmäkseen poliittisten elämänkertojen ja naispoliitikoista tehtyjen tutkimusten kautta. Kuvauksen kohteena ovat olleet poliittisesti ja yhteiskunnallisesti ansioituneet naiset,

jotka ovat ehkä aloittaneet uransa paikallisessa työväenyhdistyksessä tai omassa ammattiosastossaan. Kovin paljon ei ole olemassa sellaista arkipäivän toiminnan kuvausta, joka olisi lähtenyt naisten omasta näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa on kartoitettu naisten kenttätason järjestötoimintaa pienessä työväenyhdistyksessä maalaiskylässä. Pyrin selvittämään, millaisissa rooleissa naiset ovat paikallistasolla osallistuneet työväenyhdistyksen toimintaan ja miten yhteiskunnalliset tapahtumat ovat heijastuneet heidän työssään.

1.2 AINEISTO

1.2.1 Asiakirja-aineisto

Visuveden työväenyhdistyksellä on hyvin säilynyt ja järjestetty arkisto. Työväenyhdistyksen tallella olevat kokouspöytäkirjat vuosilta 1906–1907 ja vuodesta 1915 eteenpäin on kirjoitettu koneellisesti puhtaaksi, joten niitä oli helppo lukea. Samoin yhdistyksen varhaiseen toimintaan liittyvät velkakirjat, kauppakirjat ja takaustodistukset on ennen Työväen arkistoon lähettämistä kirjoitettu puhtaaksi. Työväenliikkeen ideologisen johdon taholta tullut ohjaus ja koulutus ilmenee esimerkiksi Sosialidemokraattisen puolueen Pohjois-Hämeen piirijärjestön toimintakertomuksista, jotka myös löytyvät Visuveden työväenyhdistyksen arkistosta. Pöytäkirjojen ja toimintakertomusten lisäksi arkistossa on tallessa yhdistyksen juhlissa pidettyjä puheita, kronikoita ja muita toiminnasta kertovia dokumentteja. Esimerkiksi tilikirjoista ja hankintojen tositekuiteista selviää varojen käyttötarkoitus. Yhdistyksen lyhyestä opintokerhotoiminnasta on säilynyt sekä virallinen pöytäkirja että epävirallinen "nurkkapöytäkirja". Merkittävä aineisto oli myös Ruoveden työväenyhdistys Tulevaisuuden naisjaoston toiminnasta säilyneet pöytäkirjat vuosilta 1927 – 1946. Visuvedellä mahdollisesti ompeluseuroista ja huvitoiminnasta pidetyt pöytäkirjat eivät ole säilyneet. Niissä ehkä olisi kuvattu naisten toimintaa paremmin kuin kokouspöytäkirjoissa.

Aineistona pöytäkirjat ovat usein puolueellisia, sillä niistä käy ilmi vain yleensä toteutunut vaihtoehto. Muita mahdollisuuksia harvoin edes maini-

taan, eivätkä muut esillä olleet mahdollisuudet vaadi yhtä tarkkaa esittämistä, kuin hyväksyty päätös, vaikka ne mainittaisiinkin. Voittanut kanta tulee paremmin kirjatuksi muistiin ja säilyy paremmin kuin hävinnyt (Palonen 1988,122). Setälä (1988,143) viittaa ongelmallisuuteen, joka ilmenee miesten kirjoittamissa lähteissä, esimerkiksi kokouspöytäkirjoissa. Ne kertovat enemmän miesten ajatuksista kuin naisten kokemuksista. Tutkimuksessa tarvitaan Setälän mukaan uudentyyppistä ajattelutapaa, jolla karsitaan lähteen laatijoiden asenteita. Tärkeää on miettiä aineistojen hiljaisuutta ja mykkyyttä: mitä on jätetty pois, mistä vaietaan ja miksi. Tutkittavaan ajanjaksoon sisältyy kausia, jolloin Visuveden työväenyhdistyksen johtokunnassa ei ole ollut edustettuna lainkaan naisia. Aika ajoin pöytäkirjojen kirjoittajien kirjoitustaito ei ole ollut kovin hyvä, joten pöytäkirjoihin on merkitty vain oleellinen ja sekin hyvin lyhyesti.

1.2.2 Haastatteluaineisto

Haastateltaviksi tavoitin vain viisi naista, jotka olivat toimineet Visuveden työväenyhdistyksessä tutkittuna aikana. Vuosina 1919 ja 1921 syntyneet kolme henkilöä olivat mukana vain 1930-luvulla. Vuosina 1925 ja 1922 syntyneet naiset jatkoivat vielä sotien jälkeenkin aina 1980-luvulle asti. Kirjeenvaihto ja puhelinkeskustelut yhdistyksessä toimineen Jaakko Pöyhölän kanssa ovat tarkentaneet kuvaa toiminnasta. Yhdistyksen kantaviin voimiin vuosikymmeniä kuuluneen Ida Haaviston vuonna 1983 nauhoitettu haastattelu oli käytettävissä. Ida Haaviston suhtautumista toimintaan selkiinytti nauhoitettu keskustelutuokio hänen poikansa kanssa.

Haastateltaville laadin etukäteen haastattelurungon, jota ei kuitenkaan orjallisesti noudatettu. Kysymyksessä oli lähinnä teemahaastattelu. Keskustelu painottui sen mukaan, mikä oli kunkin haastateltavan pääasiallinen toimintamuoto, mutta silti jokaisen haastateltavan kanssa käsiteltiin samoja asioita. Tämän tutkimuksen haastattelutilanteista muodostui välitön muisteluutilaisuus, jonka haastateltavat kokivat positiivisena. He olivat myös hyvilläään siitä, että naisten toimintaa työväenyhdistyksessä nostettiin esille.

Haastattelu on vuorovaikutusta, jossa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Kun haastateltavat ja haastattelija ovat tuttuja keskenään, on ongelmana haastattelijan omien uskomusten ja asenteiden sekoittuminen tilanteeseen (Eskola ja Suoranta 1998,86). Haastateltavat tiesivät, että vanhempani ovat olleet työväenyhdistyksen vahtimestareita ja että olemme asuneet työväentalolla. Pysin haastatteluissa objektiivisuuteen kaiken subjektiivisuuden tiedostamisella. Samoin koetin välttää itsestäänselvyksiä. Toisaalta haastateltavat toivat julki henkilökohtaisia tuntemuksiaan avoimesti, koska tiesivät yhteyteni Visuveden työväenyhdistykseen.

1.2.3 Sanomalehtiaineisto

Sanomalehtiaineistoa on käytetty pääasiassa kuvattaessa aikaa ennen kansalaissotaa. Koska Visuveden työväenyhdistyksen pöytäkirjoja ko. ajalta ei ole säilynyt, käytin apuna lähinnä Kansan Lehestä poimittuja Visuveden työväenyhdistystä koskevia kirjoituksia. Ruoveden työväenyhdistyksen naisjaoston toiminnasta oli pöytäkirjojen lisäksi tallessa lehtileikkeitä, joissa käsiteltiin naisjaoston toimintaa 1920- ja 1930-luvulla.

Tutkimusaineisto koostui lähinnä työväenyhdistyksen pöytäkirjoista. Ne olivat monelta osin puutteellisia, joten niitä täydentämään tein tutkittavana aikakautena toiminnassa mukana olleiden henkilöiden haastattelut. Sosiaalisen ympäristön hahmottamiseksi olen käyttänyt apuna Pentti Vesasen ja Kimmo Kontion kirjoittamaa vuonna 1994 ilmestynyttä teosta "Ruoveden historia 1865 – 1939".

1.3 METODI

Tutkimuskohteeksi voidaan nimetä kollektiivinen toiminta mikrotasolla, arkipäivän historia tai naisten järjestötoiminta. Kutsutaanpa kohdetta millä nimellä tahansa, ominaista tutkimukselle on pyrkimys hahmottaa ihmisten jokapäiväistä toimintaa sosiaalisessa ympäristössään. Kollektiivista toimintaa voidaan tutkia joko tilastollisesti erilaisten yhdistysrekisterien avulla tai, kuten

tässä tutkimuksessa, ns. tapaustutkimuksena, jolloin keskitytään tiettyyn ryhmään tai toimijaan. Yhteisöön kohdistuva tapaustutkimus kuvaa ja analysoi yhteisön elämän tärkeimpien tekijöiden muotoja ja näiden välisiä suhteita. Järjestöistä on kirjoitettu paljon historiikkeja ja niiden arkistoja on dokumentoitu. Tapaustutkimukset ovatkin mahdollisia juuri arkistojen ansiosta.

Tässä tutkimuksessa käytettävissä oleva aineisto rajasi menetelmien valintaa. Haastatteluista naisten toiminta nousi selvästi esiin teemoittain. Teemojen perusteella lähdin lukemaan pöytäkirjoja ja muita dokumentteja sekä etsimään merkintöjä naisten toiminnasta ja sen puuttumisesta. Taustateorian olivat suomalaisen yhteiskunnan tapahtumat 1920- ja 1930-luvulla, jota vasten aineistoani tarkastelin. Taustateorian hahmotin lukemalla ja opiskelemalla sekä yleistä historiaa että käsittelemistäni teemoista tehtyjä tutkimuksia, opinnäytetöitä ja historiikkeja. Teoriaa ei ole esitelty omana päälukunaan, vaan tutkimuksen raportointi on teorian ja empirian vuoropuhelua.

Kun puhutaan tutkimusmenetelmistä, on kysymys C.Wright Millsin (1982, 117) mukaan lähinnä siitä, miten kysymykset asetetaan ja miten niihin tulee vastata sillä tavoin, että tutkijalla on ainakin jonkinlainen varmuus vastausten kestävydestä. Myös Palonen (1988, 139) puhuu kysymyksenasettelun tärkeydestä tutkimuksen kiinnostavuuden kannalta. Hän kehottaa välttämään etukäteishypoteesien asettamista, koska ne eivät anna tilaisuutta löytää tekstistä yllättäviä ajatuksia ja kiintoisia kysymysmahdollisuuksia. Tämän tyyppisessä tutkimuksessa on houkutus toimia niin, että kysymykset asetetaan aineistolle tavalla, jolla varmistetaan jälkikäteen tulosten sopiminen niihin. Sekä Mills että Palonen kehottavat lukemaan ja tulkitsemaan aineistoa rohkeasti ja avoimesti. Orjallinen sitoutuminen tiettyihin menetelmiin olisi rajoittanut tätäkin tutkimusprosessia liikaa.

Laadulliselle tutkimukselle, josta tässäkin on kysymys, on ominaista, että tulkinta tapahtuu koko tutkimusprosessin ajan. Analyysi, tulkinta ja raportointi

ovat toisiinsa kietoutuneita toimenpiteitä, eikä niitä aina voi pilkkoa toisiaan seuraaviin vaiheisiin (Eskola ja Suoranta 1998,16). Tutkijan on myös tärkeä osata asettua tutkittavan aikakauden sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin puitteisiin ja tehdä tulkintansa niistä käsin. Mills (1982,9) puhuu sosiologisesta mielikuvituksesta tutkijan apuvälineenä. Hänen mukaansa "olemme oppineet, että sukupolvesta toiseen jokainen yksilö elää jossain yhteisössä ja että hänen elämästään syntyy elämänkerta, jonka näyttämönä on jokin historiallinen ajanjakso. Eläessään hän myötävaikuttaa – vaikka ehkä vain vähäisessä määrin – yhteiskuntansa muotoutumiseen ja sen historian kulkuun, mutta samalla hän itse on yhteiskuntansa ja sen historian tuotetta. Sosiologinen mielikuvitus tekee mahdolliseksi historian ja elämänhistorian ja niiden keskinäisten suhteiden ymmärtämisen".

Tekstejä tulkittaessa on osattava sekä lukea niitä sellaisenaan että sitoa ne merkitysyhteyksiinsä. Tärkeää on osata lukea myös rivien välistä ja huomata se, mikä on jäänyt kirjoittamatta. Tässä tutkimuksessa aineisto koostuu pääosin pöytäkirjoista ja muista vastaavista dokumenteista. 1920- ja 1930-luvun yhteiskunnallisten olojen tuntemisen lisäksi oli tutustuttava myös aikakautta edeltäviin olosuhteisiin. Ennenkuin oli mahdollista tulkita aineistoa, oli perehdyttävä tapahtumiin, jotka tekivät yhteiskunnasta jotka tekivät yhteiskunnasta sen, mitä se oli tutkittavana ajanjaksona.

2. SUOMALAISTEN JÄRJESTÄYTYMINEN

2.1 SYNTY JA KEHITYS

Suomessa perustettiin yhdistyksiä jo 1700-luvulla, jolloin erilaisiin salaseuroihin järjestäytymällä jäljiteltiin eurooppalaisia esikuvia (Alapuro&Stenius 1989,21). Vapaaehtoisen toiminnan merkitys korostui 1800-luvulla perustetuissa hyväntekeväisyysyhdistyksissä, raittius- ja rouvasväen yhdistyksissä sekä sivistysseuroissa, joissa tavoitteena oli yhteiskunnan henkinen ja aineellinen kehittäminen. Perustana yhdistysliikkeelle oli porvariston ja osittain myös kasvavan palkkatyöväestön vapautumispyrkimykset,

jotka ilmenivät yrityksenä irrottaa yhteiskunta valtion holhouksesta (mt.27). Kansalaisjärjestäytyminen oli aluksi näennäisen epäpoliittista, vaikka taustalla oli poliittisia syitä. Poliittiset puolueet syntyivät Suomeen kielikysymyksen myötä. Fennomaanit halusivat tehdä kansakunnasta täysin suomenkielisen, ja liike uskoi mahdollisuuteen yksilön sivistämisen kautta luoda yhtenäinen kansakunta. Siisiäisen (1990,25) mukaan varsinainen joukkojärjestäytyminen tapahtui vuosien 1881–1895 aikana. Tällöin sekä liberaalit että fennomaanit kiinnostuivat kansanliikkeistä, koska niiden avulla pystyttiin ohjaamaan kansalaisten yhteiskunnallisia intressejä. 1800-luvun lopulla syntyivät raittiusseurat, vapaapalokunnat, nuorisoseurat ja erilaiset kansansivistysyhdistykset. 1890-luvulla syntyi myös aluksi sivistyneistöjohtoinen, myöhemmin itsenäistynyt työväenliike. Uutena ajatuksena oli mahdollisuus yhdistysten kautta vaikuttaa yhteiskuntaan. Yhdistysten tehtävänä oli muokata yleistä mielipidettä (Alapuro&Stenius 1989,35).

Vapaapalokunta-aate laajeni 1860-luvulta lähtien. Se muodosti merkittävän perustan sellaiselle kansalaisten kulttuuritoiminnalle, jossa oli mukana muitakin kuin sivistyneistön ja yläluokan edustajia (mt.32). 1800 – luvun lopulla raittiusliikkeestä muodostui A.A. Granfeltin johdolla merkittävä joukkojärjestö. Granfelt pyrki kokoamaan yhden keskusjärjestön alaisuuteen kaikki raittiusaatteen sisällä vallinneet erilaiset mielipiteet välttääkseen kansakunnan lujittumisen uhaksi koetun erillistoiminnan. Myös vapaaehtoisjärjestöjen lähentäminen hallintokoneistoon oli Granfeltin tavoitteena. Yhdistystoiminnan tuli kuulua kaikille kansalaisille ja lähentyä myös virallista päätöksentekoa. Granfelt halusi myös, että yhdistystoiminta olisi täysin epäpoliittista. Vaikka Granfelt itse oli fennomaani, sallittiin hänen johtamassaan Raittiuden Ystävissä etenkin paikallistasolla myös kilpaileva toiminta (mt.35–36).

Granfeltin ihaileman puolueettomuuden jatkajana yhdistyselämässä halusi esiintyä nuorisoseuraliike, jonka toiminta perustui tavoitteeseen "antaa sivistykselliset edellytykset uskonnolliseen ja poliittiseen osallistumiseen"(mt.36). Nuorisoseuroista ja niiden järjestämistä tapahtumista tuli myöhemmin etenkin maaseudulla työväenyhdistysten kanssa osallistujista kilpailevaa

toimintaa. Molemmat liikkeet pyrkivät myös rakentamaan oman talon toimintansa puitteiksi.

Vuosisadan alun joukkoliikkeillä ja -järjestöillä, esimerkiksi raittiusliikkeellä, nuorisoseuraliikkeellä, työväenliikkeellä, vapaapalokunnilla, marttaseuroilla ja urheiluseuroilla oli paljon yhdistäviä piirteitä. Ne olivat syntyneet kulttuurisesta liikkeestä ja olivat sivistyneistön tai yläluokan johtamia. Kansaa pyrittiin kasvattamaan kansallisille päämäärille alistettujen liikkeiden hengessä. Kun kansanliikkeiden toiminta laajeni, niille muodostui keskitetty organisaatio. Johdon tavoitteena oli kytkeä uudet organisaatiot valtioon. Rajat eri liikkeiden välillä olivat aluksi varsin epäselviä, eikä niiden välinen ero rivijäsenten keskuudessa ollut suuri (Siisiäinen 1990,27–28).

2.2 TYÖVÄEN JÄRJESTÄYTYMINEN

Ensimmäinen työväenyhdistys perustettiin Helsinkiin vuonna 1883. Pian niitä syntyi myös muihin kaupunkeihin, esimerkiksi Vaasaan, Ouluun ja Poriin. W.J. von Wrightin perustama suomalainen työväenliike oli aluksi yksi monista suomalaiskansallisista sivistysliikkeistä, joka organisoitiin porvarillisen sivistyneistön jäsenten voimin. Tarkoituksena oli kohottaa työväestön sivistystasoa. Taustalla oli myös halu estää sosialismin leviäminen Suomeen (Karjalainen 1984,43).

Raittiusliikettä voidaan pitää työväenliikkeen esipoliittisena järjestönä. Raittiusliike oli ehkä tärkeämpi kuin niin sanotut wrightiläiset työväenyhdistykset, jotka olivat enimmäkseen sivistyneistöjohtoisia ja joilla oli kansalaisia holhoava luonne. Raittiusliike kokosi riveihinsä runsaasti työläisiä esimerkiksi vuoden 1898 juomalakkoliikkeessä, joka nähtiin työväenliikkeen johdon taholta mahdollisuutena saada jäseniä perustettavaan työväenpuolueeseen. Raittiusajatus jäi vahvana mukaan työväenliikkeen myöhempään toimintaan, ja sen kautta kanavoitui myös kieltolakiohjelma, johon yhdistettiin vaatimus yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta. Vuosisadan viiden ensimmäisen vuoden aikana raittiusliikkeen jäsenistö nelinkertaistui ja oli vuonna 1904

noin 40 000. Jäsenkunnan vaihtuvuus oli erittäin suuri. Liikkeeseen liityttiin ja siitä erottiin tai tultiin erotetuksi usein. Raittiusajatuksen lisäksi tärkeänä järjestäytymisen syynä oli myös sosiaalinen puoli. Työväestö vetäytyi vähitellen raittiusliikkeestä ja suuntautui kohti sosialidemokraattista ideologiaa. Raittiusliike jäi epäpoliittiseksi toiminnaksi, johon sitoutuivat lähinnä keskiluokkaiset naiset (Sulkunen&Alapuro 1989,142–148).

Kansainvälisestä työväenliikkeestä kantautuivat sosialistiset aatteet suurimpien kaupunkien työväenyhdistyksiin, ja seurauksena oli Suomen työväenpuolueen perustaminen Suomeen vuonna 1899. Forssan kokouksessa vuonna 1903 puolue omaksui sosialistisen ohjelman ja muutti nimensä Sosialidemokraattiseksi puolueeksi. Silloin jäivät toiminnasta pois myös ne porvarillisten ryhmittymien edustajat, jotka olivat olleet mukana. Yhteiskunnallisesti radikaalin poliittisen ohjelman avulla puolue kohdisti tavoitteensa muun muassa yleisen äänioikeuden saavuttamiseen, työajan lyhentämiseen ja yhteiskunnallisen tasa-arvon toteutumiseen. Sosialidemokraattinen ohjelma sai kannattajakseen muun muassa torpparit, joiden asema kävi yhä vaikeammaksi. Myös rakennemuutoksen seurauksena syntynyt maaseudun liikaväestö samoin kuin teollistumisen yhteydessä kaupunkeihin muodostunut suuri tehdastyöväestö asettuivat kannattamaan sosialidemokraattista ohjelmaa.

Työläiset alkoivat järjestäytyä myös ammatillisesti 1800-luvun lopulla. Työväki liittyi ammattiyhdistyksiin, joiden kanssa työnantajat alkoivat solmia sopimuksia. Aiemmin sopijapuolina olivat työnantaja ja yksityinen työläinen (Alapuro&Stenius 1989,31). Vuosisadan alun sosialidemokraattisen organisaatioverkoston levinneisyyttä on kuvattu taulukossa 1.

Taulukko 1. Sosialidemokraattisten yhdistysten toiminnallisuus vuosina 1900 – 1916

Toimintamuoto	Ajankohta			
	1900	1906	1910	1916
Työväenyhdistyksiä	69	937	1452	1625
Jäseniä	9165	85027	39853	72691
Työväentaloja	15	129	683	940
Iltamia	–	4453	13131	16402
Näytelmäseuroja	–	126	231	232
Laulukuntia	23	62	40	38
Soittokuntia	–	39	74	77
Urh. ja voim.seuroja	–	48	129	204

Lähde: Siisiäinen 1990,206

Työväenyhdistyksien lukumäärä kasvoi tasaisesti vuosisadan alussa ja niihin kuuluvien jäsenten määrä lisääntyi huomattavasti suurlakon jälkeen vuonna 1906. Uusi nousu tapahtui vuonna 1916, ei kuitenkaan vuoden 1906 tasolle.

Poliittinen kuohunta Venäjällä johti siellä yleislakkoon ja itsevaltiuden kukistumiseen. Venäjän tapahtumien seurauksena myös Suomi ajautui yleislakkoon, jolla tähdättiin sekä autonomian palauttamiseen että eduskuntaudistukseen. Vaatimukset tuottivat tulokseksi ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vuonna 1906, jolloin kansalaisten yhteiskunnalliset vaikuttamismahdollisuudet lisääntyivät niin, että lähes puolitoistamiljoonaa ihmistä sai äänioikeuden. Aikaisemmin säätyvaltiopäiviä oli ollut valitsemassa noin 200 000 kansalaista.

Ennen suurlakkoa työväen järjestäytyminen oli sidoksissa muuhun järjestäytymiseen. Etenkin yhteys raittiusliikkeeseen oli läheinen. Suurlakon jälkeen sosialidemokraattinen puolue yhdisti työväenyhdistyksistä muodostuneen verkoston. Työväenliike oli myös vahvasti kulttuuriliike sen lisäksi, että se oli poliittinen liike. Toiminnan keskuksia olivat työväentalot, joiden suojissa harrastettu kulttuuritoiminta noudatti suurin piirtein samaa kaavaa kuin muissakin seuroissa.

3. NAISTEN JÄRJESTÄYTYMINEN

Suomalaisessa talonpoikaisessa yhteiskunnassa naisten järjestäytyminen tapahtui pitkälti miesten rinnalla. Irma Sulkunen on tutkinut naisten yleistä järjestäytymistä. Hänen mukaansa naisten aktiivisuus on suuntautunut enemmän nk. kansanliikkeisiin sekä naisten ja miesten yhteisjärjestöihin kuin varsinaisiin naisasiayhdistyksiin (Sulkunen 1991,40). Naiset toimivat erityisen voimakkaasti raittiusliikkeessä ja nuorisoseuraliikkeessä. Tämän vuosisadan alussa keskimäärin puolet näiden liikkeiden jäsenistä oli naisia. Epäpoliittisten kansanliikkeiden kautta naisilla oli mahdollisuus melko pysyvään yhteiskunnalliseen toimintaan. Kansanliikkeisiin osallistuminen ei ainakaan nopeasti johtanut poliittiseen aktivoitumiseen vaan pikemminkin korvasi sen (Sulkunen 1991,43).

Taulukko 2. Naiset suurimmissa joukkojärjestöissä vuosina 1885 – 1913

Vuosi	Raittiusliike		Nuorisos.liike		Sos.dem.naisliike	
	naisjäs.	%-osuus	naisjäs.	%-osuus	naisjäs.	%-osuus
1885	631	21				
1890	n.3200	40				
1895			n.2700	44		
1900	4001	49	7483	44	1697	19
1905	n.21000	54	15998	41	9575	21
1908			16119	44	16828	24
1913	15798	54	15732	41	12280	23

Lähde:Sulkunen 1991,39

Naisten yhteiskunnallinen aktivoituminen lisääntyi erityisesti suurlakon jälkeen. Naisjäsenten osuus sekä raittius- että nuorisoseuraliikkeessä oli huomattavasti suurempi kuin sosialidemokraattisessa puolueessa. Tämä saattaa johtua myös siitä, että työväenjärjestöille oli ominaista, että perheellä ei ollut mahdollisuutta maksaa jäsenmaksua useammasta kuin yhdestä henkilöstä. Useimmiten tämä henkilö oli mies.

Elina Haavio-Mannila on teoksessaan *Suomalainen nainen ja mies* (1970) tutkinut miesten ja naisten erillistä ja yhteistä järjestötoimintaa Suomessa. Hänen mukaansa keskimäärin 60–70 % miehistä, mutta vain 40–50 % naisista on jonkun yhdistyksen, seuran tai kerhon jäseniä. Tutkimuksesta ilmenee, että vaikka naiset ovat ahkerampia kokouksessakävijöitä, he käyttävät puheenvuoroja miehiä huomattavasti vähemmän (mt.124). Luotta-

mustehtävien hoitaminen yhdistyksissä näyttää olevan vahvasti sukupuoleen sidottu. Puheenjohtajaksi on valittu mies 91%:ssa ja sihteeriksi mies 57%:ssa kahden sukupuolen yhdistyksistä (mt.97). Nainen on ainakin tilastojen mukaan yhdistyksissä vaikeneva, käytännön asioita hoitava toimija, ja mies vaikuttaa enemmän muodollisella asemalla organisaatiossa. Haavio-Mannilan tutkimus on tehty 1960-luvun lopulla. Vuosisadan alusta ei ole saatavissa vastaavaa tilastollista aineistoa siitä, missä tehtävissä naiset yhdistysten sisällä vaikuttivat. Sen sijaan tiedossa on järjestötoimintaan osallistuneiden naisten lukumäärä ja prosentuaalinen osuus koko jäsenistöstä suurimmissa joukkojärjestöissä (taulukko 2).

3.1 JÄRJESTÄYTYMISEN MUOTOJA

Ensimmäisiä merkkejä naisten kollektiivisesta toiminnasta on löydettävissä 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun herätysliikkeistä, jotka vaikuttivat erityisesti maaseudulla. Liikkeet olivat rakenteeltaan epämuodollisia, ja naiset ja miehet toimivat niissä yhdessä. Irma Sulkunen pitää niitä naisten liikkeinä sillä perusteella, että naiset toimivat niissä sekä liikehdinnän käynnistäjinä että ensimmäisinä johtajina (Sulkunen 1991,60). Naiset eivät herätysliikkeissä mitenkään tietoisesti pyrkineet vaikuttamaan yhteiskunnan rakenteisiin, mutta naisten yksilöllinen toiminta oli uutta ja asetti kyseenalaiseksi vallitsevia arvoja ja käytäntöjä. Sulkunen (1991,64) näkee herätysliikkeillä olleen keskeinen rooli naisten yksilöitymiskehityksen käynnistymisessä ja uuden ihmiskuvan jäsentymisessä sukupuolijaon varaan. Naiset ja miehet alkoivat olla muutakin kuin toisiaan täydentäviä työpareja.

Kaupungeissa naiset harrastivat kansalaistoimintaa 1800-luvulla hyväntekeväisyysyhdistyksissä. Teollistuminen muutti voimakkaasti yhteiskuntarakennetta 1800-luvun jälkipuoliskolla ja hyväntekeväisyyteen oli tarvetta lisääntyneen kaupunkiköyhälistön ja tehdastyöväestön keskuudessa. Säätyläisnaisten aiemmin ompeluseuroissa tapahtunut kokoontuminen muuttui rouvasväenyhdistyksiksi ja siihen asti yksityisenä tapahtunut toiminta laajeni kansalaisyhteiskuntaan (Saarinen 1987,147). Hyväntekeväisyystyö oli ajan hengen ja säätyjaon mukaista ylhäältä alaspäin suuntautunutta auttamista,

jossa auttajina olivat itsekin poliittisia ja sosiaalisia oikeuksia vailla olevat säätyläisnaiset. Autettavina olivat lähinnä naiset ja lapset, jotka poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien puuttumisen lisäksi kärsivät aineellisesta puutteesta. Suurten nälänhätä- ja katovuosien aikana auttaminen toki kohdistui myös miehiin ja perheisiin kokonaisuudessaan. Konkreettisten avustuspakettien lisäksi naisfilantropistit pyrkivät antamaan varattomille naisille mahdollisuuden opiskeluun perustamalla kouluja ja oppilaitoksia sekä edistämällä kulttuuria ja hoivatyötä. Vapaaehtoistyötä tekemällä naiset toimivat jo samalla alueella, jolle he suuntautuivat myöhemmin palkkatyön yleistyttyä. Malli hyväntekeväisyysyhdistyksien toimintaan saatiin siitä filantrooppisesta työstä, jota harjoitettiin sekä useassa Euroopan maassa että Yhdysvalloissa (Sulkunen 1989b,169).

Naisten järjestötoiminnasta tuli Suomessa muodollista ja organisoitua 1800-luvun lopulla. Ensin syntyi raittiusliike. Sitä seurasivat naisasiayhdistykset, työväenyhdistykset ja nuorisoseurat. Naisasiayhdistyksiä lukuunottamatta naisten järjestäytyminen Suomessa tapahtui yhdessä miesten kanssa, päinvastoin kuin esimerkiksi anglo-amerikkalaisissa maissa, joissa naisjärjestöt alkoivat voimistua sitä mukaa kuin herätysliikkeiden voima heikkeni (Sulkunen 1989b,169).

Varsinaisten naisasiayhdistysten kannatus ja jäsenmäärä jäivät melko vähäiseksi vuosisadan alussa. Irma Sulkunen on kritisoinut Suomessa naisliikkeistä tehtyjä tutkimuksia siitä, että niissä yksipuolisesti tarkastellaan vain varsinaisten naisasiayhdistysten toimintaa naisten aseman parantamiseksi. Niissä ei ole hänen mukaansa tuotu esiin sitä, että vain harvat naiset ovat kuuluneet näihin yhdistyksiin. Sulkusen mielestä naisasiayhdistysten vaatimukset tasa-arvosta kohdistuivat vain oman säädyn naisten äänioikeuteen, koulutukseen ja virkoihin. "Vaikka naisjärjestöt sisällyttivät ohjelmiinsa vaatimuksia myös kaikkia naisia koskevien epäoikeudenmukaisuuksien poistamisesta, ne eivät saaneet koko naisväestön – edes passiivista – kannatusta. Niiden toiminta ei ollut kaikkien naisten eturyhmätoimintaa vaan pienen, tarkasti rajatun naisryhmän yhteistoimintaa, joka oli tiukasti sidoksissa tämän ryhmän ponnistuksiin sosiaalisen nousun varmistamiseksi." (Sulku-

nen 1991,35).

Riitta Jallinoja on teoksessaan "Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet" (1983) rajannut naisasialiikkeen ensimmäisen taistelukauden vuosien 1884 – 1908 välille. Hänen mukaansa suomalaisen varhaisen naisasialiikkeen keskeisimmiksi yhdistyksiksi nousivat vuonna 1884 perustettu Suomen Naisyhdistys, vuonna 1892 perustettu Naisasialiitto Unioni ja vuonna 1907 perustettu Suomalainen Naisliitto (mt.13). Jallinoja nimeää naisasialiikkeen hiljaisiksi kausiksi ajan 1909 – 1965, jolloin toimineet naisjärjestöt (esimerkiksi suuren määrän jäseniä kerännyt Lotta Svärd –järjestö) eivät ajaneet varsinaista naisasiaa. Vähäisestä jäsenmäärästä huolimatta naisyhdistyksillä oli merkitystä keskustelun ylläpitäjänä naisille tärkeistä asioista. Naisasiayhdistykset toimivat myös käytännön aloilla muun muassa kotitalouden ja käsityöopetuksen edistäjinä, vaikka huomio on enimmäkseen kiinnitetty niiden poliittisesti ja valtiollisesti suuntautuneeseen toimintaan (Saarinen 1987,154). Ennen kaikkea niiden merkitys korostuu osana naisjärjestöjen verkostoa, jonka avulla luotiin yhteyksiä eri naisyhdistysten välille. Hyvillä henkilökohtaisilla suhteillaan aikakauden miessivistyneistöön ja virkamiehiin naisasiayhdistykset saattoivat vaikuttaa ajamiensa asioiden etenemiseen. Jaana Kuusipalo (1993,46) pitää näitä naisjärjestöjä naisten puoluepoliittisen erillistoiminnan varhaismuotona, koska näiden järjestöjen aktivistit – samoin kuin myöhemmin työläisnaisliikkeen aktivistit – osallistuivat aikakauden poliittiseen keskusteluun sekä sanomalehdissä että yhdistystoiminnallaan.

3.2 RAITTIUSLIIKKEEN KAUTTA ERIITYMINEN

Varsinaiseen poliittiseen ja aatteelliseen toimintaan naiset ajautuivat raittiusliikkeen kautta. Irma Sulkunen on tutkinut raittiusliikettä suomalaisen yhteiskunnan uusien sosiaaliryhmien tuottajana, ja hänen mukaansa raittiusjärjestöjä voidaan hyvällä syyllä kutsua sekä työväenjärjestöjen edeltäjiksi että vuosisadan vaihteen merkittävimmiksi naisjärjestöiksi (Sulkunen 1991,157). Raittiusliike tarjosi talonpoikaisyhteiskunnassa myös naisille mahdollisuuden kodin ulkopuoliseen sosiaaliseen toimintaan, yhteiskunnalliseen keskuste-

luun ja vaikuttamiseen. Raittiusliikkeessä oli toiminut myös suuri osa varhaisen työläisnaisliikkeen aktivisteista. Kuusipalon (1993,157) mukaan "toiminta raittiusliikkeessä kasvatti työläisnaisten poliittisia toimintavalmiuksia – sekä yksilöllisellä (puhe, esiintymis- ja keskustelutaito) että kollektiivisella tasolla (joukkotoiminta)". Raittiusliikkeessä alkoivat myös nais- ja mieskansalaisuus eriytyä toisistaan. Kun naisten tehtäväksi liikkeen oppien mukaan asetettiin kodin- ja lastenhoito sekä elinympäristön luominen sellaiseksi, että se edesauttaisi miehen pysymistä raittiina, eriytettiin samalla mies ja nainen toisilleen vastakkaisiksi. Raittiusliikkeellä oli selkeänä tavoitteena muokata uudenlainen, perheenmännyyteen perustuva naiskuva. Naisen tuli olla ennen kaikkea vaimo ja äiti, jonka tärkein tehtävä liittyy kotiin ja lasten kasvatukseen (Sulkunen 1989b,158–162). Maaseudulla tämä kuva saattoikin toimia esimerkkinä, mutta kaupungeissa naisista tuli teollistumisen myötä yhä enemmän tehdastyöläisiä ja omillaan toimeen tulevia yksilöitä, joille työ pelkästään perheen parissa ei ollut mahdollista.

1900-luvun alussa järjestäytynyt naisliike alkoi saada myös poliittisia vaikutteita ja suuntautua kukin omalle sektorilleen. Suurlakon jälkeen naisten yhteiskunnallinen aktivoituminen lisääntyi ja alkoi kanavoitua erilaisiin naisjärjestöihin (taulukko 2). Raittiusliikkeen vaikutus oli edelleen vahva, vaikka työväenliikkeen naiset vetäytyivät vähitellen toiminnasta ja suuntautuivat poliittisesti organisoituneeseen sosialidemokraattiseen puolueeseen. Raittiusliike jäi keskiluokan naisten epäpoliittiseksi järjestöksi, ja sen toiminta kietoutui osittain sekä nuorisoseuraliikkeeseen että Marttajärjestöön. Naisliike suuntautui pääasiassa kolmelle taholle. Näennäisesti puolueeton mutta käytännössä porvarillinen Marttajärjestö halusi koota riveihinsä kaikki perheenmännät. Työläisnaiset löysivät sosialidemokraattisesta puolueesta, sen naisjaostoista ja ammattiosastoista oman toimintansa puitteet. Kolmantena ryhmänä olivat vielä varsinaiset naisasiayhdistykset, joihin hakeutui lähinnä porvarillisen katsomuksen omanneet sivistyneistönaiset.

Marttajärjestö on eräs Naisasialiike Unionin perustamista tytäryhdistyksistä. Tämä maaseudun naisten vaikuttajajärjestö perustettiin vuonna 1899 Naisasialiike Unionissa aktiivisesti toimivien henkilöiden aloitteesta. Marttajärjes-

tön perustajat olivat helsinkiläisiä sivistyneistönaisia, joilla oli kiinnostusta ja yhteyksiä naisasialiikkeen lisäksi kansansivistystyöhön, raittiusliikkeeseen ja hyväntekeväisyyteen. Marttaliikkeen johtajisto koostui huomattavalta osin opettajista ja muusta sivistyneistöstä, jolla oli yhteinen arvomaailma. Tätä arvomaailmaa ryhdyttiin kansanvalistuksen avulla opettamaan muillekin (Ollila 1993,56–57). Opettajat harjoittivat kansanvalistustyötä myös vapaa-aikanaan. Maaseudun naisten politiikassa eteneminen tapahtui Marttaliiton kautta. Kaikki Maalaisliiton vuosien 1920 – 1950 välillä valitut naiskansanedustajat toimivat joko Marttajärjestön tai maatalousnaisten luottamustehtävissä (Kuusipalo 1994,160).

Marttajärjestön toiminta oli aluksi täysin keskusjohtoista. Kansanvalistusjärjestöjen tapaan asiat esitettiin ehdottomina ja varmoina totuuksina, eikä niitä kyseenalaistettu pohtimalla erilaisia toimintamalleja tai vaihtoehtoja. Keskusjärjestön tärkeä tehtävä oli vakuuttaa ympäröivä yhteiskunta siitä, että Marttajärjestö on voimakas ja yhtenäinen perheenemäntiä yhdistävä naisjärjestö (Ollila 1993,295). Marttajärjestön toiminta oli enimmäkseen maaseudun naisille suunnattua neuvonta- ja valistustyötä. Yhdistyksen väljät säännöt antoivat mahdollisuuden joustavaan toimintaan olosuhteista riippuen. Myöhemmin organisaatioon tulivat mukaan piiriliitot, joiden toimesta järjestettiin kyläyhdistysten toiminta. Avainasemassa olivat talosta toiseen kiertävät neuvojat. Valistus keskittyi aluksi puutarhatuotteisiin ja -työhön.– Myöhemmin painopiste siirtyi enemmän kotitalousneuvontaan. 1930-luvun puolessa välissä Martta-yhdistysten johtoon valittiin vihdoin myös emäntiä sivistyneistönaisten tilalle (Ollila 1993,188).

Martat kokoontuivat yleensä vuorotellen jonkun jäsenen kotona ompelamisen tai jonkun muun hyödyllisen työn merkeissä. Toiminta oli hyvin yhteisöllistä, ja keskinäisellä seurustelulla oli kyläyhteisössä tärkeä merkitys. Sen piti toki tapahtua Marttajärjestön oppien mukaisesti niin, että se voitiin toimintakertomuksessa kirjata jonkin sivistävän tai valistavan otsikon alle. Puutarha-, keitto- ja käsityökurseille osallistuttiin ahkerasti ja erilaisissa kotitaloustaidoissa kilpailtiin yhdistysten välillä.

Omia järjestöaloja Martoilla ei ollut. Marttajärjestön julkiseen kuvaan ei sopinut huvittelu. Kaiken piti olla kasvattavaa ja hyödyllistä. Jäsenet kuitenkin halusivat välillä osallistua iltamiin ja myös järjestää niitä, sillä iltamien pääsymaksut ja arpajaiset olivat hyvä tulolähde. Paikalliset maamiesseurat ja nuorisoseurat, jotka ideologialtaan olivat samantapaisia, tarjosivat huvitteluun sopivat toimitilat ja ohjelmaan sisältyi tietenkin tanssia. Piiriliitot joutuivatkin usein ojentamaan paikallisyhdistyksiä liian kevytmielisestä ohjelmasta. Käytännössä Marttajärjestön toiminta kanavoit myös ihmisten luonnollista halua hauskanpitoon ja tarjosi mahdollisuuden yhdessäoloon, vaikka järjestön johdon tarkoitus oli antaa liikkeestä sellainen kuva, että valistuksen ohella se toimi myös siveellisyyden vartijana ja esikuvana muille (Ollila 1993,188).

Naisten laajaa osallistumista marttatoimintaan voidaan ymmärtää siitä näkökulmasta, että toteutustavat olivat hyvin käytännönläheisiä ja järjestöverkosto tavoitti pienimmätkin sivukylät. Halu oppia uutta ja mahdollisuus tavata samanhenkisiä ystäviä oli merkittävä tekijä osallistumiselle, mutta marttayhteisössä valmentauduttiin myös tulevaa elämää varten puuhakkaan ja kotiin suuntautuvan naiskuvan hengessä. Yhteenkuuluvaisuutta korosti yhteinen tavoite, joka paikallistasolla oli kilpailu, näyttely tai matka maatalousnäyttelyyn. Keskusjohdolla oli isänmaalliset, uskonnolliset ja moraaliset tavoitteet toiminnalle, joka kenttätasolla toteutui hyvin käytännönläheisenä.

3.3 TYÖLÄISNAISLIIKE

Wrightiläisten työväenyhdistysten naistoiminta oli ollut epäpoliittista virkistys- ja harrastustoimintaa, kuten ompelukerhoja yhdistysten taloudellisen tilanteen parantamiseksi (Lehto 1980,14). 1900-luvun alussa naisten järjestäytyminen alkoi saada luokkasidonnaisia muotoja. Työväenluokan naiset vetäytyivät vähitellen raittiusliikkeestä ja liittyivät sosialidemokraattiseen puolueeseen ja työväenyhdistyksiin, joihin oli perustettu erityisiä naisjaostoja.

Ammatillisesti naiset organisoituivat jo 1800-luvun viimeisinä vuosina ns. wrightiläisten työväenyhdistysten alaosastoiksi perustettuihin ompelija- ja palvelijatarosastoihin (Sulkunen 1991,16). Vuosisadan vaihteessa ja ensimmäisinä vuosikymmeninä naisten ensimmäinen palkallinen työpaikka oli piian paikka. Naiset lähtivät maaseudulta palvelijoiksi kaupunkiperheisiin, ja muutaman vuoden ansaittuaan he siirtyivät itsenäisiksi ompelijoiksi tai hakeutuivat "vapaina työläisinä" tehdastyöhön (Sulkunen 1989a,21). Myös esimerkiksi pesijättäret ja ulkotyöläiset perustivat oman ammattiosaston ennen vuosisadan vaihdetta (Valkonen 1989,210). Palvelijataryhdistys perustettiin vuonna 1898. Se aiheutti melkoista erimielisyyttä palvelijoiden ja emäntien välillä, vaikka yhdistyksen vaatimukset eivät olleet kovinkaan radikaaleja ja vaikka yhdistys pyrki kokoamaan myös rouvia eli työnantaja toimintansa piiriin (Lehto 1980,14). Naisten itsenäinen ammatillinen järjestötoiminta koettiin valtaa pitävien taholla uhkaksi yhteiskunnassa vallitsevia perusarvoja kohtaan.

Vuosisadan alussa, heinäkuussa 1900 perustettiin Työläisnaisten liitto, jonka tehtävänä aluksi oli olla sekä ammatillisten järjestöjen keskusjärjestönä että työväenpuolueen naisten valistuskeskuksena (Kilpi 1953,46). Työläisnaisten liitto kohdisti huomionsa niihin moraalisiin ja siveellisiin kysymyksiin, joita nuorten naisten joukkomuutto maaseudulta kaupunkeihin toi mukanaan. Naisliitto piti aluksi myös tärkeimpänä tehtävänä saada ns. palkollisasetus kumotuksi ja palveluskunta rinnastetuksi muuhun työväestöön, koska vanhan palkollissäännön katsottiin rajoittavan yksilön oikeuksia myydä työvoimaansa vapailla markkinoilla (Sulkunen 1989a,33-36). Työläisnaisten liitto liittyi Suomen Sosialidemokraattisen puolueen jäseneksi vuonna 1905 ja muutti nimensä Sosialidemokraattiseksi Naisliitoksi (Kuusi-palo 1993,81). Aiemmin "Palvelijatar"-nimisenä ilmestyneestä lehdestä tuli valtakunnallinen työläisnaisliiton äänenkannattaja nimellä "Toveritar". Vuonna 1907 perustettiin SAJ ammattiosastojen keskusjärjestöksi, jolloin naisten ammattiosastot eivät enää kuuluneet Työläisnaisliiton toiminnan piiriin. Vuonna 1908 oli SAJ:ssä noin 13 % naisjäseniä (Valkonen 1989,212).

Vuosisadan vaihteen molemmin puolin naiset olivat vaatineet ja saaneet joitakin yksilöllisiä, poliittisia ja taloudellisia kansalaisoikeuksia, jotka olivat parantaneet heidän yhteiskunnallista asemaansa (Haavio–Mannila 1970,48–50). Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden vaatiminen nousi Työläisnaisliitossa keskeiseksi kysymykseksi ja oli myös koko työväenliikkeen yhteinen tavoite. Naisasialiike Unionilla ja työläisnaisliikkeellä oli aikaisemmin ollut yhteistyötä ja yhteistä halua parantaa naisen asemaa. Äänioikeuskysymyksen myötä toiminta eriytyi, koska mielipiteet hajaantuivat sen suhteen, kenelle yleinen ja yhtäläinen äänioikeus olisi myönnettävä. Ollilan (1993,43) mukaan vuonna 1904 pidetyssä naiskokouksessa porvarilliset naisjärjestöt olivat esittäneet äänioikeuden saamista naisille samoilla perusteilla kuin millä miehetkin olivat sen saaneet, eli omaisuuteen sidottuna. Vuotta myöhemmin järjestetyssä naiskokouksessa kaikki poliittiset ryhmittymät olivat kuitenkin jo ottaneet vaatimukseen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden.

Naisten äänioikeuden vastustajat sanoivat, että naiset saattoivat vaikuttaa välillisesti. Sylvi–Kyllikki Kilven (1937,20) mukaan juuri puhe naisten välillisestä vaikutusvallasta ärsytti suunnattomasti naisten äänioikeutta ajaneita naisia. Jo yleisessä äänioikeuskokouksessa vuonna 1904 oli esitetty erittäin kiivaita puheenvuoroja miesten välittäjänä toimimista vastaan. Naiset halusivat vaikuttaa suoraan yhteisiksi ja tärkeiksi koettuihin asioihin ilman välikäsiä. Äänioikeustaistelu toi työläisnaisliikkeeseen paljon uusia jäseniä ja kasvatti näin naisten järjestövoimaa (taulukko 2). Vuonna 1906 naiset saivat ensimmäisinä Euroopassa äänioikeuden ja ensimmäisinä maailmassa vaalioikeuden ja heistä tuli periaatteessa tasavertaisia miesten kanssa poliittisen vallan käyttäjinä. Äänioikeuden saavuttamisen jälkeen ensimmäiseen yksikamariseen eduskuntaan valittiin yhteensä 19 naisedustajaa, joista yhdeksän edusti sosialidemokraattista puoluetta. Eduskunnassa työväenliikkeen naiset keskittyivät työaika- ja työsuojelukysymyksen sekä naisen sosiaalista asemaa parantaviin vaatimuksiin (Kuusipalo 1993,83).

Vaikka työväenpuolueen ohjelma perustui tasa-arvoon, oli puolue samoin kuin ammattiliitotkin miesenemmistöisiä ja miesjohtoisia. Naisjäsenet ja naisliittolaiset ovat niissä muodostaneet pienen vähemmistön (Lähteenmäki

1995,178,liitetaulukko 7). Naiset halusivat osallistua järjestöissä myös muodollisella tasolla, mutta huomasivat pian tunkeutuneensa varsin miehille alueille. Miehet kannustivat kyllä naisia työväenjärjestöjen toimintaan, mutta "määrätyillä aloilla, arpajaistoimikunnissa ja ravintoloissa, mutta kun on kyse johtokunnasta, on se jo paha asia ja sitä ei sallittaisi" (Anni Huotari Suomen Sos.Dem. Työläisnaisliiton XII edustajakokouksen 28.–31.5.1929 kokouspöytäkirja).

Työväenliikkeen ja sen naisliikkeen ongelmana olivat teollistumisen myötä palkkatyöhön siirtyneet naiset. Naiset olivat eräänlaista suhdanteista riippuvaa työvoimareserviä, ja heille maksettiin huonompaa palkkaa kuin miehille (Lähteenmäki 1995,83). Eriarvoisuus oli ristiriitaista työväenliikkeen pyrkimysten kanssa, ja esimerkiksi palkkaeroja pyrittiin kompensoimaan sosiaalipoliittisin vaatimuksin. Ongelmana oli myös se, että vallitsevan naiskuvan mukaan naisen tulisi olla kotona eikä palkkatyössä. Tämä ristiriita aiheutti linjaerimielisyyksiä erityisesti sosialidemokraattisessa naisliikkeessä. Kysymys äitiydestä erotti työläisnaiset myös muista naisliikkeistä. Keskustelu yhteiskunnallisesta äitiydestä sai vahvoja moralistisia sävyjä, kun naiskansanedustajat tekivät aloitteita muun muassa kotien perustamisesta yksinäisille äideille ja äitiysvakuutuksesta (Sulkunen 1989a,45). Työläisnaisliikkeen toiminnan painopiste siirtyi parin ensimmäinen vuosikymmenen aikana äänioikeus-, tasa-arvo- ja työaikakysymyksistä sosiaalisiin kysymyksiin.

3.4 NAISTEN TOIMINTA MUISSA JÄRJESTÖISSÄ

Vuonna 1913 oli järjestäytyneiden naisjäsenten määrä raittiusliikkeessä, nuorisoseuraliikkeessä ja työläisnaisliikkeessä suunnilleen saman suuruinen (taulukko 2). Naisjäseniä keränneet järjestöt suuruusjärjestyksessä vuonna 1913 olivat: raittiusliike, suomenkielinen nuorisoseuraliike, Marttaliitto, Sosialidemokraattinen puolue, NNKY, sosialidemokraattinen Työläisnaisliitto, Suomen Naisyhdistys, Valkonauhayhdistys ja Naisliitto Unioni (Sulkunen 1989b,165). Poliittisesti ja aatteellisesti sitoutuneiden liikkeiden lisäksi suo-

malaiset naiset osallistuivat myös toimintaan, jota esimerkiksi seurakunnat ja epäviralliset yhdistykset järjestivät monilla paikkakunnilla. Tästä toiminnasta ei juurikaan syntynyt pöytäkirjoja tai muita dokumentteja, joista naisten työn määrä, laatu ja merkitys olisi jälkeinpäin voitu osoittaa. Naiset toimivat miesten kanssa yhdessä myös herätysliikkeissä ja osuustoiminnallisissa hankkeissa (Sulkunen 1989b,169). Samanlaista voimakasta naisasialiikettä kuin esimerkiksi teollistuneessa Englannissa ei talonpoikaisessa Suomessa koskaan syntynyt.

4. RUOVESI VUOSISADAN ALUSSA

Ruoveden kunta sijaitsee Pohjois-Hämeessä Näsijärven vesireitin varrella noin sata kilometriä Tampereelta pohjoiseen. Ruovesi – Virrat –tien varrella noin 20 kilometriä pohjoiseen Ruoveden taajamasta on Visuveden kylä, joka vuosikymmenien ajan on ollut pieni, mutta vakaa teollisuusyhteisö. Ruovesi on aina sijainnut hyvien vesi- ja maaliikenneyhteyksien varrella. Päätie Tampereelta Ruoveden kautta Virroille valmistui jo 1860-luvulla, ja matkustajalaivat liikennöivät Tampereelle asti useita kertoja viikossa jo viime vuosisadan lopulla. Laivoilla mentiin Tampereelle kaupantekoon, ja kesäaikana esimerkiksi postisäkkien kuljetus hoitui nopeasti laivoilla. Myös puuta kuljetettiin vesiteitse sekä uittaen että halkojaaloilla kasvavan Tampereen tarpeisiin. Ruoveden kunnan taajamat ovat syntyneet rannoille ja kanavien kupeeseen vilkkaan vesiliikenteen ansiosta.

4.1 SOSIOEKONOMINEN PERUSTA

Edullisten luonnonolosuhteiden ansiosta Ruovedellä on paljon metsiä. Tilattoman väestön alakomitean tutkimuksen vuodelta 1901 mukaan metsä peitti 86 % kaikesta maapinta-alasta (Vesänen & Kontio 1994,173). Puuhun ja metsään liittyy moni merkittävä elinkeinotoiminta Ruovedellä. 1800-luvulla tehtiin halkokauppaa ja myytiin metsiä. Myöhemmin Ruovedestä kehittyi "seitsemän sahan pitäjä". Visuveden saha laajeni toisen maailmansodan jälkeen vaneritehtaaksi, joka on antanut leimansa koko kyläyhteisölle.

Ruovesi oli vuosisadan vaihteessa laaja, harvaanasuttu ja maatalousvaltainen pitäjä. Tilastojen mukaan Ruovedellä asui vuonna 1910 runsaat 10 000 ihmistä, joista pääasiallisen elantonsa maa- ja metsätaloudesta sai noin 75%, kun määrä muualla Hämeen läänissä oli keskimäärin 60% (mt.45). Maatalouden rakennemuutos vuosisadan alkupuolella siirsi tuotannon painopistettä viljanviljelystä karjatalouteen. Väestön kasvu ja liikkuvuus sekä teollisuuden ja kaupan kehittyminen lisäsivät työpaikkoja maatalouden ulkopuolella.

Vuosisadan vaihtessa tapahtunut rakennemuutos maatalousvaltaisessa Visuveden kylässä näkyi maataloudessa työskentelevien määrän kasvuna väestön lisääntyessä. Maatalouden ulkopuoleltakin löysi yhä useampi elantonsa.

Taulukko 3. Visuveden kylän väestön jakautuminen talollisiin, vuokraajiin ja maataloustyöväkeen prosentteina, maatalousväestön kokonaismäärä ja muu väestö vuosina 1880 ja 1910.

	taloll. %	torpparit %	itsell. %	maatal.väki määrä	muut määrä
Visuvesi					
1880	33	47	20	446	23
1910	17	41	42	606	130

Lähde: Henkikirjat ko. vuosilta (Vesänen & Kontio 1994,50).

Vuonna 1910 asui Visuvedellä 736 ihmistä. Lisäksi 45 henkilöä oli merkitty ulkomailla oleskeleviksi. Aikakaudelle tyypillinen siirtolaisuus oli vähentänyt Visuveden kylän asukaslukua eniten Ruoveden taajamista (mt.53). Visuvedellä väestöä työllistivät sesonkiaikana uitto- ja hakkuutyöt. Maatalouden ulkopuolella työskenteltiin käsityöläisinä, teollisuudessa ja kaupan parissa. Rakennemuutoksesta huolimatta maa oli edelleen tärkeä toimeentulon

lähde. Vesasen&Kontion (1994,106) mukaan miltei jokaisen ruovesiläisen yhteiskunnallinen asema määräytyi itsenäisyyden aikaan asti sen mukaan, millainen hänen suhteensa tärkeimpään elannon lähteeseen – maahan – oli. Ainoastaan kaikkein ylimmillä sosiaaliryhmillä tai sellaisilla henkilöillä, joilla oli jokin erityinen ammattitaito tai virka, oli mahdollisuus irtaantua kokonaan maatalouden ulkopuolisiin töihin.

Ruoveden talonpojille jäi isonjaon seurauksena varsin suuret maatilat, joiden laajoille takamaille perustettiin paljon torppia liikaväestön paineen purkamiseksi. Kuvaavaa vuosisadan alun Ruoveden yhteiskuntarakenteelle onkin suurmaanomistus ja torppien suuri lukumäärä suhteessa itsenäisiin tiloihin sekä valtion haluttomuus vuokrata maitaan torppareille (mt.65,72). Maanomistajat kyllä tarvitsivat torppareita harvaan asutussa pitäjässä, mutta heidän lukumääräänsä ei haluttu lisätä. Maan huomattavan arvonnousun myötä talollisten varallisuus kasvoi ja yhteiskunnallinen eriarvoisuus korostui.

Vuosisadan vaihteesta lähtien torppareiden asema näkyi yhä enemmän valtiollisessa politiikassa. Helmikuun manifestin seurauksena maan johtava luokka alkoi kaivata laajojen kansankerrosten tukea. Torpparikysymys oli muutakin kuin maanomistajien ja vuokraajien välinen ristiriita. Talolliset olivat rajoittaneet torppareiden metsänkäyttöoikeuksia, epämääräiset vuokrasopimukset aiheuttivat tyytymättömyyttä ja häätöjä pelättiin. Ruoveden torppareilla oli muuhun Hämeeseen verrattuna keskimääräistä vakaampi asema, koska vuokrasopimukset olivat yleensä kirjallisia ja pitkäaikaisia (mt.87). Kooltaan torpat olivat kuitenkin keskimäärin pienempiä kuin muualla Hämeessä (mt.81). Koska pienet torpat eivät kyenneet antamaan riittävää toimeentuloa, tekivät torpparit taksvärkkityön lisäksi sekä metsä- ja uittotöitä että käsitöitä lisäansioita saadakseen. Vaikka torpparin pääasiallinen työ liittyi maanviljelykseen, oli satunnainen palkkatyö omiaan lähentämään torppareita työväestöön. He tiedostivat oman kurjistuvan asemansa talollisten vaurastuessa.

Ammattikuntalaitoksen lakkauttamisen jälkeen käsityöläisillä oli oikeus harjoittaa elinkeinoaan vapaasti, ja he saattoivat perustaa pajansa tai vers-

taansa sopivaksi katsomalleen paikkakunnalle. Tavallisimpia käsityöläisammatteja olivat suutari, räätäli ja seppä. Ruovedellä vesistöpitäjänä oli lisäksi taitavia veneentekijöitä. Parantuneiden liikenneyhteyksien ja kaupan kehittämisen vuoksi käsityöläiset hakeutuivat hyvälle liikepaikoille. Eräs Ruoveden käsityöläistäajamista oli Visuvesi, jossa Vesasen&Kontion (1994,260) mukaan toimi muun muassa huopatossuihin, tuohiköysiin ja muihin tuohitöihin, kahvimyllyihin ja puulapioihin erikoistuneita käsityöläisiä. Ensimmäinen nahkurinliike Visuvedellä aloitti toimintansa jo 1870-luvulla. Nahkurina toimi myös Visuveden työväenyhdistyksen perustaja Pietarissa kisällintutkinnon suorittanut Emanuel Lähde. Kisällinä hänellä oli Eetu Vesanen, joka myöhemmin työväenyhdistyksen lisäksi toimi aktiivisesti myös kunnallispolitiikassa muun muassa kunnanvaltuuston puheenjohtajana vuosina 1923 – 1925.

Visuvedellä toimi vuosisadan vaihteessa muutama kauppaliike, ja oman postipysäkin kylä oli saanut vuonna 1894. Aikaisemmin Visuvedelle tilatut sanomalehdet ja muu posti oli tullut vain kerran viikossa. Oma postipysäkki paransi tiedonkulkua huomattavasti. Tamperelaisten sanomalehtien välittämät uudet aatteet tavoittivat kyläläiset entistä nopeammin.

Liiketoimintaa harjoittivat myös talolliset pitämällä kestikievareita. Visuveden suurimmat talot kilpailivat kestikievarioikeuksista. Oikeudet huutokaupattiin määrävuosiksi, ja kievarinpito kiersikin kylässä eri paikoissa.

4.1.1 Teollistuminen

Suomen taloudellinen liberalisoituminen tapahtui 1800-luvun puolivälin jälkeen, jolloin höyrusahojen perustamiskielto kumottiin, ammattikuntalaitos lakkautettiin ja vuonna 1879 sallittiin täydellinen elinkeinovapaus. Aikaa 1860 – 1890 voitaneen kutsua teollisuuden läpimurron ajaksi, koska muun muassa sahateollisuus ja muu puuhun perustuva teollisuus syntyi tänä aikana. Suomen teollisuuden suurnousu osui 1900-luvun taitteeseen. Sen teki mahdolliseksi elinkeinoelämää ja kauppaa vauhdittavien uudistusten lisäksi liikenneolosuhteiden kehittyminen. Alettiin rakentaa rautatieverkostoa,

tehtiin uusia teitä, ja kanavia kaivamalla saatiin uusia vesiliikennereittejä.

Talouden kasvu vaikutti myös Ruoveden ja Pohjois-Hämeen metsäteollisuuden kehittymiseen. Vaikuttava tekijä Peltolan (1994,11-12) mukaan oli ennen kaikkea se, että kannattavuussyistä eurooppalaiset ostajat hankkivat entistä enemmän puutavaran suomen metsistä. Lisäksi ulkomainen kysyntä kasvoi. Porin ja Reposaaressa metsäteollisuus tarvitsi sen seurauksena enemmän raaka-ainetta ja ryhtyi hankkimaan sitä Pohjois-Hämeestä. Edelleen Näsijärven vesistön kuljetusolosuhteet kehittivät muun muassa Muroleen, Kautun ja Visuveden kanavien rakentamisen ja parantamisen ansiosta. Sahattua puutavaraa voitiin 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä kuljettaa Virtain Toisvedeltä Tampereelle saakka, mikä paransi paikallisten pienten saha-alan yrittäjien mahdollisuuksia kilpailla länsirannikon suurten tehtaiden Rosenlewin ja Ahlströmin kanssa. Vuosisadan vaihteessa Ruovedellä oli neljä höyrysahaa, joista suurimmat olivat Muroleen ja Vehkakosken sahat. Kummassakin työskenteli parhaimmillaan pari sataa henkilöä (Vesänen 1994, Peltola 1994).

Näsijärven vesiliikenteessä työkokemusta hankkinut ja puutavarakauppaa harjoittanut Elis Lahtinen perusti yhtiökumppaninsa kanssa vuonna 1917 Visuvedelle sahan. Pari vuotta perustamisen jälkeen saha siirtyi pelkästään Elis Lahtisen omistukseen ja laajeni myöhemmin toisen maailmansodan jälkeen vaneritehtaaksi. Vuonna 1924 Visuvedelle perustettiin vielä Aimon saha. Rungas puutavaran kuljetus Tampereen tehtaiden ja talouksien polttopuun tarvetta tyydyttämään synnytti työpaikkoja myös halkojaaloissa ja proomuissa. Matkustajaliikenne jatkui varsin vilkkaana kunnes maantielikenne yleistyi.

Visuvedellä oli vuosisadan vaihteessa pari teollisuusyritystä. Kylässä harjoitettiin varsin laajaa puutavarakauppaa, jonka vuoksi Antti Juseniuksella oli halkoproomuihin erikoistunut veneveistäjä. Se työllisti parhaimmillaan jopa 60 miestä. Lisäksi kylässä toimi oluttehdas, jossa työntekijöitä oli parikymmentä. Oluttehtaan kohtalona oli tuhoutua tulipaloissa kolmesti. Jokaisen palon jälkeen se kuitenkin rakennettiin uudelleen. Sen toiminta päättyi

kieltolakiin, koska miedon oluen ja limonaadin valmistus ei enää ollut kannattavaa (Vesanen&Kontio 1994,254,242–245).

4.1.2 Kansalliset instituutiot

Sääty-yhteiskunta alkoi vähitellen murentua 1800-luvun lopulla. Kansanvaltaista yhteiskuntaa rakennettaessa alettiin tiedostaa kansanopetuksen merkitys. Kansanopetus siirtyi 1800-luvun lopulla kirkolta kunnan vastuulle. Opetuksen järjestäminen oli aluksi tosin vapaaehtoista ja sekä yksityisten että kunnallisten koulujen toiminta kirjavaa. Poikien tavoin myös tytöt pääsivät kouluun oppia saamaan, mikä merkitsi tytöille ensi askelia kohti tasa-arvoa. Lapset saattoivat käydä koulussa silloin, kun heitä ei kotitöissä tarvittu. Osa lapsista ei käynyt koulua ollenkaan. Opillista sivistystä alkoivat kuitenkin saada muutkin kuin säätyläisten lapset, ja yhä laajempi kansanosa sai mahdollisuuden henkisen pääoman kehittämiseen. Laki yleisestä oppivelvollisuudesta saatiin vasta vuonna 1921.

Ruovedellä kansakoulu aloitti toimintansa vuonna 1869 (Vesanen & Kontio 1994,421). Aluksi koulunkäynti oli satunnaista ja oppilaat tekivät välillä pitkiäkin aikoja töitä kotitaloissaan. Ruovedellä koulunsa aloitti vuonna 1883 myös Yrjö Mäkelin, jonka isä toimi paikkakunnalla suutarina. Mäkelin vaikutti 1900-luvun alussa Suomen työväenpuolueessa, sittemmin Suomen Sosiaalidemokraattisessa puolueessa, ja oli perustamassa myös Ruovedelle työväenyhdistystä (Ruoveden Joulu 1982). Koska matkat sivukyliltä kirkonkylän kouluun olivat pitkiä, alkoivat kylät hakea lupia omien koulujen perustamiseen. Visuvedellä kansakoulu käynnistyi lokakuussa 1891 vapaaehtoisten keräysten ja arpajaisten avulla. Oma koulurakennus valmistui vuonna 1910 (Vesanen & Kontio 1994,426).

Kansan sivistystyössä mukana olivat myös kirjastot. Maaseudulla kansankirjastot toimivat usein kansakoulun yhteydessä. Omia kirjastoja perustivat myös muun muassa raittiusseurat, nuorisoseurat ja työväenyhdistykset. Suomenkielisen kirjallisuuden merkitys kasvoi. Myös vuonna 1874 perustettu Kansanvalistusseura pyrki edistämään lukuharrastusta (Tommila 1980,269).

Ruoveden kyläkirjastoista ensimmäinen lienee perustettu Visuvedelle jo vuonna 1874. Visuvesiläiset liittyivät vuonna 1881 Kansanvalistusseuran jäseneksi. Vuonna 1884 Visuveden kirjastossa oli jo 350 nidosta. 1800-luvun lopulla kyläläisten voimat menivät kansakoulun perustamiseen ja kirjasto pääsi rappeutumaan, eikä lainausliikekään toiminut. Vuonna 1899 kirjasto kunnostettiin ja sen tueksi perustettiin kannatusyhdistys (Vesänen&Kontio 1994,441).

Lainakirjaston hyväksi on Visuvedellä jo 1870 -luvulta lähtien pidetty suomalaiskansallisia iltamia. Myöhemmin iltamien tuotto luovutettiin kansakoulun ja paloruiskun hankkimiseksi. 26.7.1882 ilmestyneen Aamulehden mukaan kesäjuhlien ohjelmassa oli Ruoveden soittokunnan esittämä Maamme-laulu, kilpasoutua, juoksua, ammuntaa ja "kiipeystanko", nojoriuku, pussitappelu ja säkkijuoksua. Lehden mukaan paikalla oli noin 2000 hengen yleisö. Kesäjuhlista muodostui vuosikymmeniksi kyläläisten merkittävä kesätapahtuma.

4.2 PAIKALLINEN JÄRJESTÄYTYMINEN

Kansan valistamiseen tähtäävässä nuorisoseuratoiminnassa kiteytyivät aikakauden fennomaaniset ihanteet. Ruoveden säätyläisperheiden pojat perustivat nuorisoseuran, jonka nimeksi tuli Kotiseutu. Myöhemmin nuorisoseuraliikkeen laajetessa nimi muutettiin Ruoveden nuorisoseuraksi ja mukaan toimintaan hyväksyttiin myös naisia. Ennen Ruoveden nuorisoseuran perustamista Suomessa oli vain kolme nuorisoseuraa. Toiminta kirkonkylässä väheni ja loppui kokonaan vuonna 1891, mutta virisi Visuvedellä uudelleen torvisoittokunnan ja voimisteluseuran myötä. Ruoveden nuorisoseura perustettiin uudelleen Visuvedellä vuonna 1897 (mt.472). Muutaman vuoden jälkeen toiminta keskittyi taas itse kirkonkylään, kun Ruoveden nuorisoseura ryhtyi palokuntatalo Rientolan osakkaaksi ja sai siitä toimitiloja.

Raittiusseurat olivat erityisesti naisten toiminta-areenana vuosisadan vaihteessa. Ruoveden vuonna 1894 perustetulla raittiusseuralla oli huolenaan

alkoholitarjoilu matkustajalaivoissa etenkin kirkkomatkoilla. Häät ja hautajaiset olivat myös raittiusseuralaisten silmätikkuna, liittyihän runsas viinan käyttö tuohon aikaan molempiin tilaisuuksiin. Myös Visuveden oluttehtaan toimintaa seurattiin tarkasti, ja raittiusväen aloitteesta kunta teki useita liiketoimintaa hankaloittavia päätöksiä (mt.245). Ruoveden raittiusseuran toiminta hiipui vähitellen. Raittiustyö sensijaan siirtyi nuorisoseuralaisten harrastukseksi.

Uskonnollisista yhdistyksistä Ruovedellä toimivat Ruoveden diakoniayhdistys ja Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys. Herätysliikkeiden kannatus oli satunnaista. Varsin voimakasta Ruovedellä sen sijaan oli poliittisen työväenliikkeen kannatus.

5. TYÖVÄENYHDISTYKSEN TOIMINNAN KEHYKSET

Suurlakkoa edeltävä aika venäläistämistoimenpiteineen aiheutti Suomessa liikehdintää, jonka seurauksena kansa tuli mukaan valtiollisiin tapahtumiin. Suuria kansalaisadresseja keräämällä haluttiin kumota niin helmikuun manifesti kuin uusi asevelvollisuuslakikin, jonka mukaan suomalaisten olisi suoritettava asepalveluksensa Venäjällä. Ruovedellä samoin kuin muuallakin Suomessa asevelvollisuuslakia vastaan ryhdyttiin taistelemaan passiivisen vastarinnan avulla muun muassa kutsuntoja välttelemällä (Vesänen&Kontio 1994,304–306). Ruoveden väestön yhteiskunnalliseen heräämiseen vaikutti suurlakko, jonka aikana ja jonka seurauksena Ruovedellä järjestettiin neljä suurta kansalaiskokousta. Parhaimmillaan niihin osallistui 1500 ihmistä (Humppila 1976,31–33). Työväestö alkoi uskoa, että toiminnalla voidaan saavuttaa tuloksia.

Ruoveden Työväenyhdistys Tulevaisuus perustettiin kirkonkylässä kesällä 1905 vähän ennen suurlakkoa. Perustamiskokouksessa oli mukana eräs vuosisadan alun huomattavimmista sosialidemokraattisen työväenliikkeen johtomiehistä, Yrjö Mäkelin, joka oli lapsuudessaan asunut Ruovedellä. Tulevaisuuteen liittyi perustamisvuonna noin 220 jäsentä. Ensimmäinen

yhdistys Ruovedelle oli perustettu jo 1899 Muroleen sahan työväen ja seudun torppareiden toimesta. Yhdistyksellä oli oma toimitalo, jossa oli lukutupa ja kirjasto sekä yhdistyksen suojissa toiminut oma torvisoittokunta (Humppila 1976,5).

Työväenyhdistysten syntyminen Ruovedelle ja sen sivukyliin ajoittuu pääasiassa suurlakon jälkeisille vuosille, jolloin pitäjään syntyi toistakymmentä työväenyhdistystä. Työväenyhdistysten määrä koko Suomessa kasvoi vuosina 1905 – 1907 voimakkaasti. Kun yhdistyksiä vuonna 1905 oli 177, oli lukumäärä vuonna 1907 noussut 1156:een (Siisiäinen 1990,30). Kansalaisten järjestäytyminen ja toiminnallisuus näkyi muidenkin kuin työväenyhdistysten jäsenmäärien kasvussa. Muun muassa nuorisoseura- ja raittiusliike sekä osuustoiminta aktivoituivat (Siisiäinen 1990,30).

5.1 VISUVEDEN TYÖVÄENYHDISTYKSEN PERUSTAMINEN

Aamulehden (15.1.1895 ja 26.1.1895) saamien tietojen mukaan Visuvedelle oltiin perustamassa omaa työväenyhdistystä vuosien 1894 – 1895 vaihteessa. Joitakin perustamista edeltäviä suunnittelukokouksiakin pidettiin, mutta ne eivät kuitenkaan vielä johtaneet yhdistyksen perustamiseen (Humppila 1975,5).

Visuveden työväenyhdistys Kehitys perustettiin 6.1.1906 Rantapusun talossa. Koolla oli noin sata henkilöä, joista kolmisenkymmentä liittyi jäseneksi. Varsinaiset perustajat olivat käsityöläisiä. Perustajina toimivat nahkuri Emanuel Lähde ja tämän nuoret kisällit Emil Nieminen ja Eetu Vesanen sekä räätäli Reinhold Mäkinen ja Kalle Mutikainen. Käsityöläiset olivat liikkuvaa väkeä ja taitojensa takia arvostettuja kyläyhteisössä. Muun muassa Emanuel Lähteen sanotaan hankkineen nahkurinoppinsa Pietarista. Risto Alapuron (1995,109) mukaan käsityöläisillä oli kykyä kollektiiviseen toimintaan, koska heillä oli tavallista paremmat yhteydet paikallisen yhteisön ulkopuolelle. Päivi Andersson (1983,18) mainitsee ensimmäisten keskisuo-

malaisten työväenyhdistysten perustajiin kuuluneen myös opettajia, kauppi-
aita, tehtailijoita, rautatieläisiä ja valistuneempia talonpoikia.

Työväenyhdistys Kehityksen sääntöjä ryhdyttiin muodostamaan Ruoveden
työväenyhdistys Tulevaisuuden sääntöjen pohjalta (Vesänen&Kontio
1994,313). Ensimmäisestä Visuveden työväenyhdistyksen johtokunnan
kokouksesta laaditun pöytäkirjan 2§:n mukaan:

"Yhdistyksen toimenä on etupäässä

1:si ylläpitää lukusali, jossa yhdistyksen jäsenillä on tilaisuus
hankkia tietoja ammatti ja aikakauskirjoista ym. mikä voipi
kartuttaa heidän sekä ammatti että yleistä sivistystä.

2:si sen mukaan kun yhdistyksen varat kannattavat toimeen-
panna luentoja sekä oppijaksoja työväelle hyödyllisistä aineista.

3.si esitelmäin toimeenpanemisella sekä sivistyttävään ja jalos-
tavain huijen pitämisellä valmistaa yhdistyksen jäsenille virkis-
tävää ajan vietettä joutohetkinä.

4:si tehokkaasti edistää säästö- eläke- ja sairaskassain hank-
kimista sekä ravinto-, vakuutus ja työväen asunto yhdistyksiä
ym. yrityksiä, jotka saattavat olla omiaan vaurastuttamaan
työväestön toimeentuloa.

5:si välittää työnsaantia työntekijöille.

6:si jos jonkun ammatin jäsenet haluavat liittyä yhdistykseen
erityisenä eli ammattiosastona henkisestä ja aineellisesta vau-
rustumisestaan huolta pitämään, olkoon sellainen sallittu ja
toimikoot heille 8§ nojalla hyväksytyjen mukaisesti."

Säännöt painottuvat paitsi työväestön sosiaalisten olojen parantamiseen
myös sen henkisen kasvun edistämiseen. Säännöistä välittyä vielä se

kansanvalistuksen henki, joka oli olennaista ns. wrightiläiselle työväenliikkeelle. Sen tavoitehan oli työväestön pahimpien yhteiskunnallisten epäkohtien korjaaminen ja sosialismin leviämisen estäminen (Karjalainen 1984,43). Visuveden työväenyhdistys liittyi Sosialidemokraattiseen puolueeseen perustamisvuotensa lopulla, jolloin toimintaan tuli mukaan puolueideologiaa, ja yhdistyksestä tuli osa poliittista työväenliikettä.

Työväenyhdistyksen ensimmäiseen johtokuntaan valittiin kuusi miestä ja neljä naista. Johtokunnassa toimivat pöytäkirjan mukaan rouvat Ida Valden, Matilda Kolf, Lyydi Järvinen ja Tilda Vesanen, ja miehet Kaapo Ilonen, Lahja Kangaspusu, Toivo Rantanen, Reinhold Mäkinen, Emil Peltoniemi ja luotsi J.Kolff. Ensimmäisen toimintavuoden jäsenrekisterin mukaan yhdistyksessä oli 86 jäsentä, joista 37 naisia.

Visuvedellä ei ollut työväenyhdistystä perustettaessa Martta-yhdistystä, raittiusyhdistystä eikä myöskään nuorisoseuraa, jotka vuosisadan alussa olivat erityisesti naisten järjestöjä. Taulukon 2 mukaan naisten järjestäytyneet yhteiskunnalliset toimintatilat lisääntyivät vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenellä. Visuvedellä naisten aktiivinen toiminta kanavoitui työväenyhdistyksen kautta muiden mahdollisuuksien puuttuessa ja työväenyhdistyksen kulkiessa vielä wrightiläisillä linjoilla.

5.2 ENSIMMÄINEN TOIMINTAVUOSI

Jo ensimmäisessä Visuveden työväenyhdistyksen kokouksessa tehtiin päätös lukutuvan perustamisesta. 7.1.1906 pidetyn johtokunnan kokouksen pöytäkirjassa veloitetaan yhdistyksen rahastonhoitaja huolehtimaan lukutupa varten perustetusta rahastosta. Lukutuvilla ja kirjastoilla oli merkittävä asema työväenyhdistysten sivistystoiminnassa vuosisadan alussa. Lukutupiin tilattiin esimerkiksi työväenlehtiä, joita aina ei ollut varaa tilata koteihin (Kalemaa 1980,161). Visuveden työväenyhdistyksen lukutupa päätettiin maaliskuussa 1906 tilata aikakauskirjallisuutta ja laulukirjoja. Tilatuksi tulivat myös "Raataja" ja "Palvelijatar" -lehdet. Vuotta myöhemmin tilattiin vielä

"Sosialistinen aikakauslehti" ja "Työläisnainen". Huomiota herättää se, että helmikuussa 1907 tilattiin samaa teosta, Timo Korpimaan kirjaa "Kavahtakaa torpparit" 75 kpl. Myös kirjaa "Naiset taistelurintamaan" tilattiin 30 kpl. Lukutuvan myöhemmästä kohtalosta ei tietoa juuri löydy. Tilikirjoissa on mainintoja ostetuista kirjoista, mutta ne saattavat olla myös huvitilaisuuksia varten ostettuja näytelmäkirjoja.

Visuveden työväenyhdistyksen ensimmäisiä toimintoja oli sairausapukassan perustaminen elokuussa 1906. Kassan varoja toivottiin voitavan kartuttaa sekä lahjoituksin että iltamatoiminnalla. Pöytäkirjan mukaan Mikkelinpäivänä ajateltiin järjestää iltamat sairauskassan hyväksi. Ilmeisesti asia koettiin niin tärkeäksi, että tavanomaisen naisvaltaisen huvitoimikunnan sijaan tilaisuudelle valittiin kaksi miestä käsittävä toimikunta suunnittelemaan ohjelmaa. Toinen miehistä kuului työväenyhdistyksen johtokuntaan.

Patriarkaaliset tehtaanjohtajat ja wrightiläiset työväenyhdistykset perustivat jo 1880-luvulta lähtien apukassoja, jotka jakoivat sairaus-, vanhuus- ja vaimapua (Lehtonen 1984,20). Yhteiskunnan taholta järjestettyä sosiaaliturvaa ei ollut. Ainoa yksilöä koskeva sosiaalivakuutus oli työntekijän tapaturmavakuutus, mutta se kattoi melko harvat työalat (Karisto-Takala 1990,-159). Työväenyhdistysten sairausapukassat olivat eräs keino välttää häpeällisenä pidettyyn köyhänapuun turvautuminen työkyvyttömyyden yllättäessä.

Poliittista toimintaa oli Visuveden työväenyhdistyksessä mukana alusta alkaen wrightiläisyyden kanssa päällekkäin. Ensimmäisessä kokouksessa päätettiin tilata Tampereelta työväenpuolueen puhuja, joka on saattanut edustaa myös wrightiläistä työväenliikettä. Pöytäkirjoissa on maininta myös edustajan lähettämisestä esimerkiksi Sosialidemokraattisen puolueen puoluekokoukseen Ouluun. Kuntakokouksessa, piirikokouksessa ja myös torpparikokouksessa oli yhdistyksen edustaja läsnä. Suurlakon seurauksena kansalaiset alkoivat osallistua puolue- ja kunnallistoiminnan lisäksi myös ammatilliseen järjestötoimintaan. Torpparit perustivat työväenyhdistyksiin omia alaosastojaan, ja palvelijat ja maatyöläiset alkoivat järjestäytyä. Esimerkiksi vuoden 1906 lopussa pidettiin Ruovedellä palvelijainkokous, johon

Visuveden työväenyhdistys lähetti yhden mies- ja yhden naisedustajan.

Vaatus yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta oli ajankohtainen keväällä 1906, kun valtiopäivä uudistuksesta keskusteltiin. Kansan Lehti kirjoitti 21.3.1906: "Visuveden työllä oli teetä t.k. 18 p:nä Visuveden Rantapusulla ja oli sinne saapunut väkeä paljon enempi kuin voitiin odottaa. Oikein satoihin nouseva joukko. Ohjelma oli erinomainen sillä iltamassa oli eteviä työväenpuhujia kaksikin, nimittäin toverit Riipinen ja Ylen Tampereelta. Suurella jännityksellä seurattiin esitelmiä naisten äänioikeus asiasta. Huomionosoitukset puhujille nousivat yli äärien."

Äänioikeustaistelun kiihtyessä oli Työläisnaisliitolla jo valmiuksia valtakunnalliseen toimintaan. Järjestöverkko oli luotu, ja paikallistoiminnan organisoinnista varten perustettiin piiritason äänioikeustoimikuntia. Vuosien 1904–1906 aikana pidettiin esitelmiä, joita oli kuulemassa yhteensä yli 40 000 ihmistä (Lehto 1980,19). 28.11.1906 Kansan Lehti kirjoitti Visuveden asioista: "Kesällä kävi täällä naispuhujia, jolloin saatiin perustetuksi naisjaosto, mutta se on nukahtanut, koska sen toiminnasta ei ole kuullut mitään". Pöytäkirjoissa ei ole mainintaa naisjaoston perustamisesta.

Vuoden 1907 eduskuntavaalit lähestyivät. Kuten useassa muussakin työväenyhdistyksessä myös Visuvedellä järjestettiin koevaalit äänestystapahtuman harjoitteluksi. Kansan Lehti kirjoitti 20.10.1906: "Laakassa oli kokous t.k. 14 p:nä ja päätettiin toimittaa leikkivaalit t.k. 21 p:nä sekä pitää palvelijain kokous samassa tilaisuudessa. Se pidetään Ylistalossa klo 4 i.p. Muistakaa saapua hyvin lukuisasti." Poliittiset oikeudet olivat saavuttaneet työläiset niin nopeasti, että äänestystapahtuma oli monelle vielä vieras ja vaati harjoittelua.

Työväenyhdistyksiin perustettiin niin sanottuja agitaatiotoimikuntia, joiden tehtävänä oli poliittinen valistus- ja mielipidemuokkaustyö. Toiminta voimistui aina vaaleja edeltävänä aikana (Koistinen 1985,160). Visuveden työväenyhdistys valitsi omaan agitaatiotoimikuntaansa neljä miestä ja kaksi

naista. Pöytäkirjoissa on merkintä myös aluetoimikunnasta, joka sekini oli ilmeisesti perustettu vaaleja varten ja johon valittiin kolme miestä ja kaksi naista. Sosialidemokraattisen puoluehallinnon ohjeiden mukaan työväenyhdistysten oli valmistauduttava uuteen suurlakkoon siltä varalta, että ensimmäisessä suurlakossa esitetyt vaatimukset eivät toteutuisi (Lehtonen 1984,–35). Odotettua toista suurlakkoa varten perustettiin Visuveden työväenyhdistykseen lakkokomitea, jossa toimi seitsemän miestä ja kolme naista.

Ensimmäiset Visuveden ty:n iltamat olivat laskiaisena 1906. Niitä varten oli perustettu huvitoimikunta. Alussa huvitoimikunnan jäsenet vaihtuivat, mutta suurimman osan vuotta 1906 siinä toimi neljä naista ja kaksi miestä. Ensimmäisistä iltamista muistona tilikirjoissa on ovirahana tuloutettu 70 mk 50p, josta voi päätellä paikalla olleen lähes sata henkeä. Ohjelmaan kuului näytelmä "Papukaijat" ja soittoa. Maksullista huvipostia jakamalla kartutettiin iltamissa yhdistyksen kassaa. Ensimmäisenä toimintavuotena pidettiin yhteensä kahdeksat iltamat, joiden järjestämisessä huvitoimikunnalla oli suurin vastuu. Kesällä 1906 valitsi huvitoimikunta pöytäkirjan mukaan esitettäväksi myös kaksi näytelmäkappaletta, "Taisteluvoitto" ja "Rakkautta ja politiikkaa". Yhdistyksen 40-vuotisjuhlakronikassa kerrotaan ensimmäisen vuoden toiminnasta:

"Tään kuulun loppiaisen jälkeen
huvitoimikunnan työ tuli kärkeen,
ja niinpä sitten aikaan saatiinkin jo ensimmäisenä vuonna
iltamia kahdeksat
ja yhdet arpajaiset.
Näin siitä huolimatta,
et huvitalo oli täällä, tuolla."

Huvitilaisuuksia valvomaan perustettu järjestystoimikunta oli Visuvedellä aluksi miesvaltainen. Myöhemmin sitä täydennettiin kolmella lisäjäsenellä, joista kaksi oli naisia. Päivi Anderssonin (1983,43) mukaan työväenyhdistykset järjestivät ohjelmallisia iltamia jo ennen kuin niillä oli omia työväentaloja. Samanlaisia tilaisuuksia järjestivät myös muut seurakunnat ja yhdistykset. Iltamat

korvasivat ns. nurkkatanssit, joita oli tapana pitää ilman viranomaisten lupaa.

Työväenyhdistykset tekivät usein yhteisiä retkiä luontoon tai jäsentensä koteihin. Visuvedellä tehtiin työväenyhdistyksen toimesta kävelyretki vuoden 1906 palmusunnuntaina erään huvitoiminnasta vastaavan nuoren naisen kotitaloon. Tälle retkelle naiset järjestivät maksullista kahvia ja voileipiä, joista saatiin myös rahallista tuottoa. Kävelyretket luontoon tai jäsenten koteihin olivat yleisiä varhaisissa työväenyhdistyksissä. Kävelyretkiperinne vaihtui ohjelmaryhmien vierailuiksi toisille työväentaloille sen jälkeen, kun työväentalot valmistuivat (Andersson 1983,41).

Visuveden työväenyhdistys päätti järjestää arpajaiset kesällä 1906. Arpajaisvoittojen tekemistä varten perustettiin ompeluseura. Ompeluseuratoiminta laajeni nopeasti, sillä jo seuraavana vuonna pöytäkirjojen mukaan perustettiin ompeluseuralle seitsemän naista käsittävä johtokunta. Myös miehet haluttiin käytännön toimintaan. 17.2.1907 "keskusteltiin miesseuran perustamisesta, joka myöskin tekee jonkinlaisia käsitöitä arpajaisvoitoiksi ja tuli päätökseksi se perustaa." Miesseuran johtokuntaan valittiin kymmenen miestä, joista "jokaisen velvollisuus on myöskin kerjätä arpajaisvoittoja tarmonsaa takaa".

Työväenyhdistyksen toiminta oli ensimmäisenä vuonna varsin hapuilevaa ja haki suuntaansa. Wrightiläisessä hengessä valistettiin työväestöä ja pantiin toimeen "sivistyttäviä ja jalostuttavia huveja", mutta myös puoluepolitiikka oli esillä. Yhdistyksessä mietittiin, liitytäänkö sosialidemokraattisen Ruoveden ty Tulevaisuuden alaosastoksi vai halutaanko kuulua Suomalaiseen puoluehallintoon. Kokouksia pidettiin ahkerasti ja niissä keskusteltiin ajankohtaisista asioista. Ensimmäisenä toimintavuonna naiset olivat hyvin edustettuina johtokunnassa ja yhdistyksen kokouksissa käsiteltiin naisille tärkeitä asioita, esimerkiksi äänioikeutta. Myös muihin yhdistyksen perustamiin toimikuntiin ja elimiin, kuten huvitoimikuntaan ja ompeluseuraan, naiset osallistuivat lukuisasti.

5.3 OMA KOKOONTUMISPAIKKA

Työväenyhdistyksiä perustettiin 1900-luvun alussa nopeasti joka puolelle maata. Useimpien yhdistysten perustamisvaiheeseen kuuluivat myös suunnitelmat omien toimitilojen saamiseksi (Hurri 1997,11). Oman talon rakentaminen katsottiin usein välttämättömäksi, koska tiloja oli vaikea vuokrata eikä sopivia tiloja maaseudulla edes ollut saatavissa. Myös muilla yhdistyksillä, kuten esimerkiksi nuorisoseuroilla, vapaapalokunnilla ja maa-miesseuroilla oli omia taloja, ja monille paikkakunnille rakennettiin erilaisten aatteellisten ryhmittymien talot vierekkäin. Osmo Havuaho (1982,32) pitää ilmiötä osoituksena kansakunnan sisäisestä hajaannuksesta ja luokka-vastakohtien jyrkkyydestä. Yhteisiä taloja ei yksinkertaisesti voitu rakentaa.

Visuveden työväenyhdistys piti aluksi kokouksia kylän suurissa taloissa, ja johtokunta kokoontui jäseniensä kotona. Heti työväenyhdistyksen perustamisen jälkeen alettiin Visuvedellä pohtia omien tilojen hankkimista kokoontumisia ja tilaisuuksia varten. Kokouspöytäkirjoissa on merkintöjä siitä, että asiaa käsiteltiin lähes jokaisessa kokouksessa. Harkittiin sekä omien tilojen ostamista että oman talon rakentamista. Kansan Lehti kirjoitti 11.3.1906: "Visuveden ty:llä oli kuukausikokous t.k.4 p:nä Visuveden Alastalossa. Vilkkaita puheenvuoroja käytettiin oman talon rakennusasiasta ja yhteiseksi päätökseksi tuli, että lähimmässä tulevaisuudessa se laitetaan, maksoi mitä maksoi. Iltama päätettiin toimeenpanna yhdistyksen kirjaston hyväksi t.k.18 p:nä alennetulla sisäänpääsymaksulla, sekä oman talon rakennusrahaston hyväksi monivaiheisemmalla ohjelmalla ja täydellä sisäänpääsymaksulla." Oman talon rakentamista varten oli perustettu rakennuskomitea, johon nimettiin muiden muassa molemmat kylän opettajat. Hanketta varten oli perustettu myös rahasto. Kansan Lehti kirjoitti 12.7.1906: "Visuveden työ.yhdistyksen arpajaiset t.k.8 p:nä olivat Alastalon talossa ja mukavan ilman ollessa onnistuivat kaikin puolin kiitettävästi. Puhdas voitto on 566 mk 30 p." Arpajaisvoiton osuus yhdistyksen koko vuoden 1906 budjetista oli puolet.

Visuveden työväenyhdistys toimi perustamisvuotenaan vielä wrightiläisessä hengessä. Sosialismi eteni vähitellen suurista kaupungeista myös maaseudulle ja työväenyhdistysten toiminta muuttui selkeämmin aatteelliseksi. Sivistyneistö ja talolliset jäivät pois toiminnasta eivätkä tarjonneet enää kokoontumistiloja. Työläisten asunnot olivat ahtaita, ja tilakysymys muuttui vaikeaksi varsinkin maaseudulla. Suurimmissa kaupungeissa työväentaloja oli rakennettu jo wrightiläisellä kaudella, mutta maaseudulla työväenyhdistykset rakensivat enimmäkseen vasta vuoden 1905 suurlakon jälkeen, jolloin toiminnan luonne alkoi vaatia suurempia tiloja (Andersson 1983,23). Visuveden työväenyhdistys piti tilikirjan merkintöjen mukaan ainakin iltamia vielä vuonna 1907 talollisten tiloissa. Vuonna 1908 olivat talolliset jo jääneet pois toiminnasta. Kokouksien pitopaikasta kyseisinä vuosina ei ole tietoa.

Visuveden työväentalo valmistui talkoovoimin marraskuussa 1908 vuokratontille. Hirret oli saatu Raiskin talosta, jonka vanha riihi oli purettu. Valitettavasti työväenyhdistyksen pöytäkirjat vuosilta 1907–1915 ovat kadonneet, eikä talon vihkiäistilaisuudesta ole säilynyt juuri muuta tietoa kuin yhdistyksen 40-vuotisjuhlassa esitetysssä kronikassa oleva riimittely.

"Toimittiin näin vuotta kaksi.
 Jopa päästiin mahtavaksi.
 Käytiin alle kurkihirren vanhan.
 Tontin Ylistalon Antti antoi,
 josta vuodess' vuokraa kantoi
 ei yhtään yli, eikä alle kahden markan."

Visuveden työväentalo nousi talollinen Antti Ylistalon vuokraamalle tontille, josta maksettiin nimellistä vuokraa vuoteen 1930 asti. Tuolloin tontti lunastettiin yhdistykselle omaksi. Ylistalo takasi myös yhdistyksen rakentamista varten ottamat lainat. Talolliset saattoivat joskus tukea työväentalojen rakennushankkeita luovuttamalla rakennusaineiksia, mutta on myös päinvastaisia esimerkkejä yrityksistä estää rakentaminen ja tontin saaminen (Havuaho 1982,11,Lehtonen 1984,28).

Työväentalot, kuten muidenkin järjestöjen talot, rakennettiin useimmiten talokootyönä. Rakentaminen oli omiaan lisäämään jäsenten yhteenkuuluvaisuuden tunnetta, ja oma talo nosti myös yhdistyksen arvoa paikkakuntalaisten silmissä. Oman talon rakentaminen vahvisti myös identiteettiä. "Työväentalo oli työväenliikkeen sydän paikkakunnallaan. Ratkaisevinta oli, että se oli oma"(Hakulinen 1957,6).

Oma talo teki toiminnan helpommaksi, kuten Visuveden työväenyhdistyksen 40-vuotiskronikkakin kertoo:

Nyt ei enää hätää mitään
 kun jo iltamia saatiin pitää
 ilman rasittavia lavastus hommia.
 Näin varmaan tuumittiin,
 kun vihkiäisissä näyteltiin
 kappaletta:"Varokaa pommia".

Päivi Andersson (1983,100) toteaa työväentalojen vuorovaikutustilanteiden olleen merkittävä yhdysside haja-asutusalueiden ihmisille. Ennen kansalais-sotaa tilaisuudet työväentaloilla suunnattiin hyvin paljon työväenyhdistysten jäsenille, mutta 1920-luvulta lähtien toiminta laajeni koskemaan koko kyläyhteisöä. Elina Väätäisen (1978,109) mukaan työväentalojen merkitys vuorovaikutustilanteissa korostuu sen takia, että työläisten omat asunnot olivat pieniä ja ahtaita. Vuorovaikutuksen esteenä hän puolestaan näkee työläisten niukan vapaa-ajan. Varsinkin naisten osallistumismahdollisuutta rajoitti se, että he olivat miehiä enemmän kodin piirissä.

Työväentaloilla oli 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla merkittävä asema työväestön kulttuurikeskuksena. Sähköiset viestimet eivät vielä tuottaneet informaatiota eivätkä viihdettä samalla tavalla kuin myöhemmin tuli tapahtumaan. Työväentalolla harrastettiin, hoidettiin ihmissuhteita, opiskeltiin ja huviteltiin, ja niiden sekä sanomalehtien kautta välittyi työväenliikkeen sanoma jäsenilleen. Myös sosialidemokraattiselle puolueelle talo oli kentän tuntemuksia kokoava ja välittävä paikka. Työväentalot ovat antaneet puitteet

sekä aatteelliselle ja yhteiskunnalliselle toiminnalle että viihteelliselle ja harrastustoiminnalle (Andersson 1983,2–3,43). Työväenyhdistysten aktiivisesti toimivat jäsenet sitoutuivat usein koko sydämestään toimimaan yhdistyksen hyväksi niin, että toiminta saatiin säilymään ja talon käyttökustannukset maksetuksi.

5.4 AIKA ENNEN KANSALAISSOTAA

Visuveden työväenyhdistyksen toiminta vakiintui sitä mukaa, kuin aatteellinen ja ideologinen linja selkiintyi. Toiminta keskittyi oman talon seinien sisälle, ja huoli yhdistyksen taloudesta oli etusijalla, olihan talon rakentamiseksi otettu velkaa. Arpajaisia ja iltamia järjestettiin talon rakennusrahaston hyväksi, ja taloa vuokrattiin ahkerasti muuhunkin kuin työväenyhdistyksen toimintaan.

Kansan Lehteen kirjoitti 29.6.1910 joku paikallinen kylän asioista. "Kovasti alkoivat hommata keväällä perustetun paloruiskuosuuskunnan hyväksi. Kokouksia on pidetty tuhkatieheään ja onpa aikomus pitää arpajaisetkin sanotun yrityksen hyväksi". Työväentaloakin on vuokrattu ahkerasti "ruuttailtamia" varten monen vuoden ajan. Tilikirjoissa on merkintä "elävien kuvien esittäjän" maksamasta vuokrasta vuonna 1910. Myös sirkusseura ja naapurikylien nuorisoseurat ovat maksaneet talon vuokraa. Iltamia on pidetty "Ruoveden tupergelin" ja "punasen ristin" hyväksi, ja iltamien nimellä on tuloa muun muassa rusetti-iltamista, Kämppäyhdistyksen iltamista ja "yläluokkasten" iltamista. Ensimmäisen maailmansodan aikaan oli Visuvedellä venäläisiä sotilaita linnoitustöissä. Vuonna 1916 järjestettiin kolmesti "vallipoikien tanssit" ja kerran upseeri-illamat.

Näytelmiäkin on esitetty siitä päätellen, että tilikirjoissa on merkintöjä ostetuista näytelmäkirjoista. Ensimmäisen kerran on kiertävä teatteri maksanut talosta vuokraa vuonna 1912, jolloin "Kansan teatterin pitäjältä" on saatu kaksi kertaa kahden illan vuokra. Myös vuodelta 1913 on merkintä teatteriseurauksen maksamasta vuokrasta.

Alkuvuosien innostuksen jälkeen kääntyi työväenyhdistysten jäsenmäärä laskuun, mutta toiminnallisuus lisääntyi omien talojen rakentamisen myötä (taulukko 1). Vuosisadan toisen vuosikymmenen loppua kohden alkoi jäsenten määrä taas nousta. Visuveden työväenyhdistyksen toiminnasta ei vuosilta 1907 – 1915 ole saatavissa muuta tietoa kuin tilikirjoissa olevat merkinnät, jotka saattavat olla hyvin ylimalkaisia. Pöytäkirjat kyseiseltä ajalta ovat kadonneet eikä erillistä jäsenrekisteriä ole. Kansan Lehdessä oli silloin tällöin kirjoituksia Visuveden ja erityisesti sen työväenyhdistyksen asioista. Nimimerkki "Kansan villitsijä" kirjoittaa tuohtuneena 21.8.1908: "Aika satsia tarvitsevat Visuveden työläiset kun eivät viitsi enää käydä yhdistyksen kokouksissa. Tämän kuun 16 p:nä oli kokous ja väkeä oli saapunut kokonaista 5 miestä, naisia ei ollenkaan." Nimimerkki "-nen-" kirjoittaa 8.10.1908: "Kokouksessa oli väkeä noin keskinkertaisesti. Naisväkeä ei ollut lainkaan. Innokkaampaa osanottoa yhdistyksen kokouksiin!" Sanomalehtikirjoitusten perusteella on yhdistyksen kokouksissa aika ajoin käyty kiivastakin sananvaihtoa, ja niistä ilmenee myös joidenkin kyläläisten epäluulo työväenyhdistystä kohtaan. Työväentaloa nimitettiin "perkeleitten kortteliksi" jo ennen sen valmistumista. Tulirokkoepidemian aikana epäiltiin "punaisen rutan" alkaneen työväentalolta, ja esimerkiksi marraskuussa 1906 pidetyssä kokouksessa "eräs rouva huomautti, että mitä se renki ja piika tarvitsee sivistystä" (Kansan Lehti 28.11.1906). Vastaavasti lehtikirjoituksista käy ilmi myös syvä epäluulo omistavaa luokkaa ja erityisesti suomettarelaisia kohtaan.

Ristiriidat työläisten ja omistavan luokan välillä syvenivät, ja torpparikysymys kärjistyi. Syttyi kansalaisota, jonka seuraukset heijastuivat yhteiskunnassa vuosikymmenien ajan. Visuveden työväenyhdistyksen toiminta loppui vuoden ajaksi tammikuussa 1918. Talo suljettiin ja omaisuus takavarikoitiin.

6. KANSALAISSODAN JÄLKEEN

Kansalaissodan jälkeen voittajat ja häviäjät toimivat omissa leireissään. Apua tarvitsevia oli tuhansia, eikä huoltopainotteista apua riittänyt kaikille tarvitseville. Sosiaalivakuutusta ei ollut. Yhteiskunnan taholta saatava apu oli riittämätöntä, joten tarvittiin kansalaisjärjestöjen toimenpiteitä aineellisen hädän lievittämiseksi. Naiset osallistuivat aktiivisesti työväenliikkeen jälleerakentamiseen. Monet työväenyhdistykset jäivät naisten johtoon (Lehto 1980,24). Visuveden työväenyhdistyksessä naisten toiminta oli hiipunut alkuvuosien innostuksen jälkeen. Sodan jälkeen naiset alkoivat olosuhteiden pakosta toimia aktiivisesti, sillä sodan seurauksena monet miehet olivat joutuneet vankileirille eivätkä olleet käytettävissä työväenyhdistyksen toimintaa käynnistettäessä.

6.1 SOSIAALINEN TOIMINTA

Kansalaissota jätti jälkeensä leskiä ja orpoja, joiden avustamiseksi käynnistettiin toimintaa yhteiskunnan eri tasoilla. Valtio myönsi eläkkeen valkoisten joukoissa kuolleiden omaisille. Monista eduskunta-aloitteista ja työväenjärjestöjen vaatimuksista huolimatta tukea ei ulotettu punaisiin leskiin ja orpoihin (Lehto 1980,61). Punalesket jäivät kokonaan vaille korvauksia ja heidän apua tarvitsevia lapsiaan ei liitetty lastensuojelun vaan köyhäinhoidon piiriin (Pulma 1987,129). Irma Sulkunen puhuu laillistetusta diskriminaatiosta kuvatessaan työläisäitien olosuhteita kansalaissodan jälkeisessä yhteiskunnassa. Äidit turvautuivat vain äärimmäisessä hädässä köyhäinhoidon apuun, koska se merkitsi kansalaisyhteiskunnan kaventumista (Sulkunen 1989a,72–75, Pulma 1987,131).

Työläisnaisliikkeen ensisijaisena tavoitteena ennen kansalaissotaa oli ollut parantaa naisten työoloja ja edistää äitiysavustuksen toteutumista. Sodan jälkeen huomion kohteeksi nousivat lapset, jotka koettiin yhteiskunnallisena voimavarana. Naisten aseman parantamista koskevien asioiden tilalle tulivat lasten huoltoa, suojelua ja kasvatusta koskevat kysymykset, ja niistä kiinnostuivat myös porvarilliset piirit. Sulkusen (1989a,74) mukaan kysymys oli

"eri yhteiskuntaluokkien avoimesta ja pyyteellisestä taistelusta tulevien kansalaisten sieluista".

Työväenliike pyrki omalla avustustoiminnallaan estämään työläisperheiden joutumisen köyhäinhoidon piiriin. Vuonna 1918 perustetun Suomen työläisten avustuskomitean kautta jaettiin apua yli 12 000 perheelle, joissa oli 29 000 lasta (Pulma 1987,133,Kilpi 1953,213). Myös perusjärjestöissä eli paikallisissa työväenyhdistyksissä ryhdyttiin suoraan sosiaaliseen toimintaan parlamentaarisen tason uudistuksia odoteltaessa. Suuntaristiriidat jakoivat työväenjärjestöt sosialidemokraattiseen ja sosialistiseen leiriin. Kahtiajako oli havaittavissa myös avustustoiminnassa. Sosialidemokraattiset naiset esittivät esimerkiksi yhteistä punaleskien ja orpojen päivän viettämistä "Sosialistisen naisliiton" kanssa. Käytännössä kuitenkin molemmat naisjärjestöt valitsivat eri päivän kansalaissodan uhrien omaisen auttamiseksi (Lähteenmäki 1995,219–221). Työväenliikkeen hajaantumisen aikoihin Visuveden työväenyhdistyksessäkin keskusteltiin ja äänestettiin aatesuunnasta, jolloin sosialidemokraattinen kanta voitti.

Kansalaissodan jälkeen toiminnan uudelleen käynnistyttyä Visuveden työväenyhdistys järjesti lähes ensi töikseen iltamat kansalaissodan takia hätää kärsimään joutuneiden leskien ja orpojen hyväksi. Iltamien puhdas tuotto, 652 mk, jaettiin paikallisesti seitsemälle perheelle. Varsinaisia surmatöitä kansalaissodan aikana tapahtui Visuvedellä vain yksi, mutta muista perheistä oli miespuolisia jäseniä kuollut vankileirillä tai sen jälkeen. Kyseisestä iltamatuotosta myönnettiin myös 23 mk hautajaisavustukseksi Lyyti Idmanille, jonka poika kuoli kotona heti vankileiriltä vapautumisensa jälkeen. Samoin esimerkiksi 3.7.1921 pidetyssä kokouksessa päätettiin pitää iltamat leskien ja orpojen hyväksi. Visuveden työväenyhdistys keräsi kansalaissodan uhrien omaisille rahaa myös keräyslistoilla.

Naiset kantoivat huolta vankileireillä olevista omaisistaan ja tovereistaan. Vankien avustaminen käynnistyi aluksi järjestäytymättömänä kaupunkien työläiskortteleissa ruokapakettien toimittamisella. Vuonna 1925 perustettiin Valtiollisten vankien huoltoyhdistyksiä, joissa tehty työ muodostui ennen

kaikkea sosialistinaisten tärkeimmäksi avustustoiminnan muodoksi punaorpotyön lisäksi. Lähteenmäen (1995,221) mukaan Valtiollisten vankien huoltoyhdistyksiä ei voida pitää pelkästään avustusjärjestöinä, vaan ne olivat ennen kaikkea poliittisia järjestöjä, joiden kautta poliittinen aktiivisuus kyettiin kanavoimaan Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen lakkauttamisen jälkeen.

Vankien ja heidän omaistensa hyväksi järjestettiin Visuveden työväenyhdistyksessä avustustoimintaa jonkin verran. 7.12.1919 pidetyn kokouspöytäkirjan mukaan oli yhdistys päättänyt lahjoittaa 50 mk vankien joulupaketin hyväksi. Kuukautta myöhemmin pidetyssä kokouksessa "annettiin ankara paheksumislause sille sos.dem. kunnallisjärjestön valitsemaalle toimikunnalle, jonka toimenä oli toimittaa joululahjakeräys vankina oleville politikkovangeile", koska rahat olivat edelleen lähettämättä. Kesällä 1922 ja 1923 pidettiin myös iltamat valtiollisten vankien hyväksi.

Pöytäkirjoista löytyy myös merkintä ainakin yksistä Venäjän hätää kärsivien hyväksi pidetyistä iltamista. Tilikirjassa mainitaan 4.9.1920: "Venäjälle nälkä kärsiville oli tulot 456,60 mk". Naisjärjestöt toimivat 20-luvun vaihteessa kansainvälisen esimerkin mukaisesti Neuvosto-Venäjän nälänhätää kärsivien auttamiseksi. Suomesta lähetettiin avustusta erityisesti Karjalan Työkansan kommuunille (Kilpi 1953,232).

Vuonna 1921 säädettiin oppivelvollisuuslaki, joka velvoitti kunnat järjestämään varattomille oppilaille ruokailu- ja vaateavustuksia (Pulma 1987,125). Sitä ennen oli koulua käyvien työläisperheiden lasten kouluruokailu ollut eväiden varassa, mikäli sellaisia oli ollut kotoa antaa. Visuveden työväenyhdistys järjesti huhtikuussa 1920 iltamat kansakoulukeittiön hyväksi. Illan tuotto oli 287 markkaa, joka tilitettiin kokonaisuudessaan. Saman vuoden tapaninpäivänä pidettyjen iltamien tuotto, 345 mk, luovutettiin myös kansakoululaisten ruokailuun. Ilmaista kouluruokailua ei ollut ja elintarvikepulan vaivaamassa maassa yritettiin vähävaraisille lapsille järjestää edes yksi kunnan ateria päivässä.

Espanjassa heinäkuussa 1936 syttynyt sisällissota nostatti maailmanlaajuisen solidaarisuusliikkeen. Sodan jalkoihin jääneiden siviilien kohtalo vetosi naisten solidaarisuuteen, ja käytännön toimintaan ryhdyttiin heti, vaikka esimerkiksi Sosialidemokraattinen puolue halusi säilyttää etäisyyden Espanjan kommunistivetoisena pidettyyn kansanrintamaan. Sosialidemokraattinen Työläisnaisliitto poikkesi puolueen varovaisesta linjasta ja organisoï keräyksen sodan jalkoihin jääneiden siviilien hyväksi (Kalemaa 1992,143). Visuveuden työväenyhdistys ei yleensä ainakaan pöytäkirjojen mukaan huomionnut Työläisnaisliitosta tai Sos.dem.naispiiristä lähetettyjä kirjeitä, mikäli niitä yleensä yhdistykselle lähetettiin. Työläisnaisliiton organisoima keräys Espanjan lasten hyväksi oli poikkeuksellisen voimakas, ja sen johdosta myös Visuveuden työväenyhdistys ryhtyi toimenpiteisiin. Lupa keräykseen saatiin joulukuun 1. päivänä. Jo 7.12.1936 on Visuveuden työväenyhdistyksessä asiasta pöytäkirjan mukaan keskusteltu, joten Työläisnaisliiton toiminta on ollut nopeata. Keräys järjestettiin myös Visuveuden työväenyhdistyksessä, mutta sen tuotosta ei ole tietoa. Valtakunnallisesti keräys tuotti helmikuun 1937 loppuun mennessä 200 000 markkaa (Kalemaa 1992,144).

Toinen keräys pantiin toimeen loppuvuodesta 1937. Visuveudella kerääjiksi valtuutettiin 5.9.1937 pidetyn kokouspöytäkirjan mukaan kolme miestä. Kolmaskin valtakunnallinen keräys käynnistettiin, mutta siinä oli työläisnaisliiton lisäksi mukana jo muitakin työväenjärjestöjä. Visuveuden työväenyhdistyksen 12.12.1938 pidetyn kokouksen pöytäkirjan mukaan "päätettiin ottaa keräyslaatikko sos.dem. työläisnaisliiton avustustoimikunnalta Espanjan ja Tšekkoslovakian lasten hyväksi. Laatikon hoitajaksi Martta Kahila". Kaikkiaan keräys oli mittava Työläisnaisliiton voimannäyte ja se tuotti yhteensä lähes 600 000 silloista markkaa (Lehto 1980,49).

Huomion kiinnittäminen sosiaaliseen toimintaan oli tyypillistä kaikille työväenyhdistyksissä toimineille naisjaostoille, mutta myös ne työväenyhdistykset, joissa ei naisjaostoa ollut, osallistuivat sosiaaliseen toimintaan parhaan kykynsä mukaan. Kolmekymmentäluvun alun pulavuosina oli Visuveuden työväenyhdistyksellä täysi työ talon laajentamista ja korjausta varten otettujen velkojen ja niiden korkojen kanssa. Avustustoimintaan ei noina aikoina

juurikaan rahoja riittänyt. On myös vaikea poimia naisten osuutta Visuveden työväenyhdistyksen sosiaalisesta toiminnasta, koska pöytäkirjoista käy ilmi vain kokousten muodollinen sisältö. Kenttätason toimintaa ei niissä juurikaan käsitellä.

Julkinen turvajärjestelmä vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä oli kehittymätön ja huoltopainotteinen ja jätti sijaa myös kansalaisyhteiskunnan toimenpiteille, kuten epävirallisille apujärjestelmille (Urponen 1994,184). Naisten tehtävänä on kautta aikojen ollut perheen ruoasta huolehtiminen. Luonnollista on, että he kantoivat vaikeina aikoina huolta myös työväenjärjestöissä oman yhteiskuntaluokkansa puutteenalaisista. Vankien ruokapaketit kansalaissodan jälkeen, kansakoululasten ruokailu ja elintarvikkeiden muodossa Espanjan sisällissodasta kärsiville toimitettu apu kuvastavat naisten käytännönläheistä ajattelua. Sylvi-Kyllikki Kilven (1953,220) mukaan naisten harjoittama avustustyö on useimmiten tarmokkainta silloin, kun he tuntevat että heidän oma kansansa, yhteiskuntaluokkansa tai perheensä saattaisi olla samanlaisessa hädänalaisessa asemassa kuin autettavat. Kun lainsäädäntöteitse ei kansalaissodan jälkeen saatu hävinneille riittävää toimeentuloa, kerättiin apua kentältä ja annettiin naapuriapua.

6.2 NAISTEN OPINTOKERHO- JA VALISTUSTYÖ

6.2.1 Opintokerhotoiminta

Kansalaissodan jälkeen työväenliikkeessä voimistui tietoisuus yhteiskunnallista pohjalta lähtevän työväen omaehtoisen sivistystyön tarpeellisuudesta. Työväenyhdistyksen jäsenten peruskoulutustaso oli matala, ja uudelleen rakentuva liike tarvitsi toimihenkilöitä, joilla oli riittävät valmiudet yhteisten asioiden hoitamiseen (Karjalainen 1984,181). Työväenyhdistyksissä vuosisadan alussa vallinnut poliittisia päämääriä ja järjestötoimintaa tukenut agitaatiotoiminta alkoi väistyä. Tilalle tuli innostus opiskella yhteiskunnallisia asioita opintokerhoissa ja työväenopistoissa sekä luentoja kuuntelemalla. Opintokerhotoiminta alkoi vilkastua 1920-luvulla, kun se alkoi saada valtion-

apua. Määräraha myönnettiin aluksi vuosittain. Lakisääteiseksi valtionapu muuttui vasta vuonna 1965 (Karjalainen 1984,203). Naisten kiinnostus itsensä kehittämiseen liittyvien opintojen harjoittamiseen ilmeni kiteytyneesti muun muassa siinä, että ensimmäisen suomalaisen kansanopiston (1889) perustaja oli nainen. Opettaja Sofia Hagman perusti Kangasalle kansanopiston, joka toimi täysi-ikäisten naisten käsityökouluna ja jossa järjestettiin myös yleissivistävää luentotoimintaa (Karjalainen 1984,75).

Vuonna 1919 perustettiin Työväen Sivistysliitto työväenliikkeen sivistys- ja opintotoiminnan keskusjärjestöksi. TSL:n perustaja Väinö Voionmaa perusteli työväen sivistystyön tarvetta muun muassa sosiaalipoliittisilla syillä. Sivistystyön avulla tulisi ensinnäkin poistaa sekä aineellinen että henkinen eriarvoisuus. Toiseksi työväenliike yleisesti, sen jäsenet ja toimihenkilöt tarvitsevat pyrkimyksissään sivistyksen apua. Kolmas perustelu työväen sivistystyölle on uuden yhteiskunnallisen maailmankatsomuksen tarpeellisuus (Voionmaa 1991). TSL:n perustaminen on osa vuosisadan alussa organisoitunutta kansansivistystyötä, johon liittyi eri järjestöjen varsinaisen koulutoimen ulkopuolella harjoittama opetustyö ja joka oli tarkoitettu aikuisväestölle. Oiva Valavaara (1954,47) painottaa TSL:n merkitystä paikallisten työväenjärjestöjen harjoittaman sivistystyön ohjaajana ja tukijana, koska sillä ei ole omia paikalliselimiä kenttätöitä tekemässä. Valavaaran mukaan työväen opinnollinen sivistystyö tapahtuu aina työväenliikkeen sisässä. Siten se läpäisee koko työväenliikkeen ja sen toiminnan.

Visuveden työväenyhdistykseen perustettiin opintokerho 27.3.1930. Perustavassa kokouksessa oli mukana viisikymmentä henkeä, joista jäseniksi kirjoittautui kymmenen naista ja kahdeksantoista miestä. Myöhemmin joukkoon liittyi vielä yksi mies ja neljä naista. Opintokerhon ohjaajaksi valittiin Edvard Koivunen, joka vastasi ohjaamisesta koko kerhon runsaan kaksi vuotta kestäneen olemassaolon ajan. Opintokerhotoimintaan osallistuneen Jaakko Pöyhölän mukaan Koivunen oli paikkakunnan suutari. Pöyhölä muistelee, että heille nuorille ja innokkaille kerhon osallistujille piti nimetä joku vanhempi vetäjä, joka oli vastuussa toiminnasta. Sihteeriksi ja jäsenkirjuriksi valittiin Saimi Verronen. Ensimmäisessä kokouksessa muun muassa

hyväksyttiin toiminnan perustaksi Työväen Sivistysliiton säännöt.

Visuveden kaksi ja puoli vuotta toimineesta opintokerhosta on säilynyt vaha-
kantinen vihko, johon on pöytäkirjanomaisesti merkitty kunkin kokoontumisen
tapahtumat. Sen lisäksi tallella on niin sanottu ”nurkkapöytäkirja”, joka on
laadittu vapaamuotoisemmin ja jossa kommentoidaan sekä tapahtumia että
osallistujia. Kerhoa oli tullut perustamaan rouva Lydia Saarikivi, joka oli
merkittävä henkilö Ruoveden kirkonkylän työväenyhdistyksessä. Hänen oh-
jauksessaan olivat Ruovedellä työväenyhdistyksen naisten opintokerho,
lasten kerho ja näytelmäseura. Lisäksi hän oli mukana kunnallispolitiikassa.
Ennen Ruovedelle muuttoaan hän oli ollut myös Kuopion vaalipiirin kansan-
edustaja vuosina 1919 – 1921 (Suomen kansanedustajat 1992). Ensimmäi-
sen kokouksen pöytäkirjan mukaan ”Rouva Saarikivi teki selkoa opinto-
kerhon muotoista sekä tärkeydestä työläisille. Keskustelu oli laimeaa vaikka
kaikista läsnäolijoista huomasi että oltiin innostuneita kerhoa perusta-
maan.” Saarikiven nauttimasta arvostuksesta kertoo myös seuraavalta
syksyiltä maininta pöytäkirjassa, jonka mukaan tilaisuudessa esitetty kupletti-
laulu oli liian kevytmielinen, koska rouva Saarikivi oli vierailmassa kerhos-
sa.

Valtion talousarviossa on vuodesta 1921 lähtien ollut erityinen määräraha
opintokerhojen tukemista varten. Valavaaran (1954,208) mukaan ensi kertaa
opintokerhomäärärahoja myöntäessään eduskunta määritteli, että raha oli
tarkoitettu lähinnä opintokerhojen kirjallisen tarpeen tyydyttämiseksi. Ne
työväenyhdistykset, joissa lukutuvat olivat kehittyneet kirjastoiksi, saattoivat
lainata kirjojaan opintokerhoille esimerkiksi kaunokirjallisuuden opiskeluun.
Muut tilasivat materiaalin valtionapuna. Visuvedellä aivan ensimmäisinä
toimintavuosina pidetyn lukutuvan jäljiltä ei ilmeisesti ollut kertynyt käyttökel-
poista kirjallisuutta. Ainakaan niistä ei löydy merkintöjä pöytäkirjoista.
Opintokerho on 30.4.1930 pitämässään kokouksessa päättänyt pyytää
valtionapuna kirjoja, joissa opetetaan esiintymistaitoa. Työväenyhdistyksen
iltamien ja muiden juhlien järjestäjille kerholaisten ohjelmansuoritus oli
tervetullut apu. Esiintymismahdollisuus puolestaan motivoi kerholaisia
käymään kerhoilloissa.

Visuveden työväenyhdistyksen opintokerhossa opeteltiin aluksi muodollisen järjestöelämän perusasioita, kuten pöytäkirjan pitämistä ja puheenjohtamista. Tehtävät kiersivät joka kerta eri henkilöillä, samoin epävirallisemman ”nurkkapöytäkirjan” pito. Esiintymistaitoa kartutettiin antamalla seuraavaksi kokoontumiskerraksi erilaisia tehtäviä, jotka sitten yhdessä arvosteltiin. Tehtävinä olivat yleensä laulaminen, lausuminen, sadun tai tarinan lukeminen ja keskustelukysymyksen alustaminen. Kysymykset olivat joskus asiallisia ja ajankohtaisia, kuten ”pitäisikö kieltolaki kumota?” tai ”mitä tehdä esiintymisjännittämiseksi?”. Joskus taas harjoiteltiin äänestämistä kättä nostamalla, kuten alustuskysymyksen ollessa ”mikä vuodenaika on paras?”. Esiintymisestä annettiin arvosanat välttävä tai tyydyttävä, sillä etukäteen oli päätetty, että hyvää ei anneta kenellekään. Esiintymisen lisäksi harjoiteltiin siis myös arvioitavana ja arvioijana olemista.

Työväen Sivistysliiton alaisten opintokerhojen ainejakaumasta on tallessa tarkat tiedot. TSL ei pyrkinyt suositteluun opintokerhoille yhteistä opintoainetta, vaan kerhot saivat itse ratkaista kunkin toimintakauden ainevalinnan. Näin toteutettuna sen katsottiin johtavan vuorovaikutukseen opiskelun ja käytännön yhteiskuntaelämän välillä. Samalla jätettiin työväen keskusjärjestöille mahdollisuus suositella perusjärjestöilleen tärkeinä pitämiään aineita (Valavaara 1954,200). Kaikkein suosituimpia olivat yhteiskunnalliset aineet. Työkausina 1919 – 1953 niiden osuus oli 54 %. Ainekohtaisesti jaoteltuna luetuimpia olivat kunnallistieto (14%), sosialismi ja työväenliike (14%), kaunokirjallisuus ja kirjallisuuden historia (11 %), suullinen esiintymistaito, juhlatoiminta, näyttämötaide ja musiikki (10%). Aineiden keskinäinen järjestys on vaihdellut vuosien varrella (Karjalainen 1984,213). Visuveden kerhotoiminta on luettavissa em. luettelon viimeksi mainittuun ryhmään, vaikka kerhossa opiskeltiin myös järjestötoiminnan alkeita. Kerhoilloissa harjoiteltua ohjelmaa käytettiin illanvietoissa ja työväenyhdistyksen perinteisissä vappu-, äitienpäivä- ja joulujuhlissa.

Visuveden työväenyhdistyksen opintokerhon ohjelmallisten illanviettojen järjestämisessä ja ohjelmansuorituksessa naiset toimivat yhdessä miesten kanssa, mutta kahvinkeitto ja tarjoilun järjestäminen oli naisten harteilla.

Opintokerho järjesti esimerkiksi helatorstaina 1930 illanvieton lähisaarella, jonne kuljetus tapahtui veneillä. Illanvietosta saaduilla tuloilla oli tarkoitus kerätä rahaa kerhon oppimateriaalia ja kirjoja varten. Valtionavulla ei yksittäiselle kerholle ollut sanottavaa merkitystä, koska sen avulla voitiin hankkia vuosittain vain muutama kirja. Helatorstain saariretkeen osallistui yli sata henkeä, joten naisilla on ollut melkoinen työ organisoida tarjoilu ja siinä tarvittavat astiat taivasalle. Lopuksi ”oli myös tanssia sen verran minkä pieni kallion aukeama myöten antoi”.

Ei ole tiedossa, miksi Visuveden työväenyhdistyksen opintokerhotoiminta loppui vuoden 1932 syyskauden jälkeen. On mahdollista, että Edvard Koivunen halusi keskittyä varsinaisen työväenyhdistyksen toimintaan, koska hän oli iältään kerholaisia vanhempi eikä hänelle löytynyt seuraajaa ohjaajana. Osa kerholaisista ilmeisesti jatkoi toimintaa sosialidemokraattisen puolueen nuoriso-osastona. Tosin 5.10.1933 pidetyn kokouksen pöytäkirjan mukaan ”sivistysliiton kirjeen johdosta keskusteltiin ja päätettiin kerhon toimintaa jatkaa ompeluseuran yhteydessä”. Asia tuskin toteutui. Ainakaan toiminnasta ei ole muistitietoa, eikä pöytäkirjoissa tai tilikirjoissa ole mainintaa opintokerhotoiminnasta ennen maaliskuuta 1935, jolloin pöytäkirjasta on luettavissa, että opintokerho päätetään herättää toimintaan. Osuuskaupan hoitaja Olli Ruottinen ”ehdotti opastuskursseja kirjanpidossa ym. järjestötehtävissä”. Hän itse tulisi toimimaan ohjaajana. Pöytäkirjoissa ei mainita enää opintokerhotoimintaa ennen sotia, mutta haastatellut muistavat kirjanpitokursseja järjestetyn. Seuraavan kerran opintokerhotoiminta virisi vasta sodan jälkeen vuonna 1945, kun perustettiin Visuveden Päivän Nuoret, joka kuului sosialidemokraattisen raittiusliikkeen alaisuuteen.

Visuveden ty:n opintokerho toimi vain pari vuotta, ja sen toiminnasta on aineiston puuttuessa vaikea poimia erityistä naisten toimintaa. Vertailukohteenä voidaan tarkastella Ruoveden kirkonkylän työväenyhdistyksessä toimintaa pelkästään naisista koostunutta opintokerhoa, joka perustettiin vuonna 1927 ”paikkakunnalle muuttaneen tulisieluisen Lydia Saarikiven toimesta”. Opintokerhon 50-vuotistoimintakertomus kuvaa syntyvaiheita: ”Oli ehkä kaivettu Työväentalon perustusta syksyllä 1927, kun tämän

montun reunalla julkituotiin ajatus opintotoiminnan aloittamisesta työväenyhdistyksen alaisuudessa. Muuan mies siinä oli arvellut, tuleeko tuosta mitään, mutta naisetpa päättivät näyttää toteen, että tulee kyllä, kunhan alkuun päästään. Jo viikon kuluttua tästä aloitteen teosta kokoontui 24 henkeä perustamaan opintokerhoa, joka sai lukukerhon nimen.” Ensimmäiseksi otettiin käsittelyyn Minna Canthin teokset, joita kerhossa luettiin ja joiden herättämistä ajatuksista keskusteltiin. Kirjallisuuden harrastus ja luettujen teosten analysointi kuului kerhon lähes jokaiseen kokoukseen. Sekä valtionapuna saaduilla että omalla toiminnalla kerätyillä varoilla opintokerho keräsi vuosien varrella Ruoveden kirkonkylän työväenyhdistykselle mittavan kirjaston, joka käsitti monta sataa teosta.

Lukemisen lisäksi lähes viikottaisissa kokouksissa harjoiteltiin ohjelman suoritusta runonlausunnan, laulun ja keskustelualustuksen muodossa. Kerhon kymmenvuotisjuhlassa mainittiin, että kerhossa oli kaunokirjallisuuden lisäksi kiinnitetty huomiota myös työläisnaisille tärkeisiin kysymyksiin. Oli tutustuttu rauhan-, raittius-, lastenkasvatus-, terveys-, kodinhoito- ja osuustoimintakysymyksiin sekä luettu Toveritar-lehteä. Naisjaoston arkistossa on talletettuna sanomalehtileike, joka on ilmeisesti leikattu Kansan Lehdestä vuonna 1937. Siinä kerrotaan 10 vuotta täyttäneen kerhon toiminnasta: ”Erikoisesti on havaittavissa edistystä juhlien ohjelmien järjestelyssä. Nyt uskaltavat vanhemmatkin toverit astua yleisön eteen ohjelmansuorittajina, he osallistuvat keskusteluun kokouksissa ja näin on tapahtunut eräänlainen henkinen vapautuminen paikkakunnan työläisnaisten keskuudessa.” Myöhemmin toiminta jakautui niin, että ohjelmansuorituksesta kiinnostuneet perustivat sekä tytöille että pojille tarkoitetun tiistaikerhon ja torstaikerho jäi naisille. Yhteisiä illanviettoja järjestettiin lähinnä perheiltamien muodossa, ja varsinkin lukukerho vieraili usein esimerkiksi kunnalliskodissa ohjelmineen ja kahvituksineen.

Opintokerho järjesti myös luentoja. Varsinkin toiminnan ensimmäisinä vuosina kuunneltiin esitelmiä ja luentosarjoja yhteiskunnallisista aiheista. Lydia Saarikiven puoliso Santeri Saarikivi oli Ruovedellä kunnankirjurina ja

piti esimerkiksi toimintakautena 1928–1929 luentosarjan kunnallistiedosta. Sylvi–Kyllikki Kilpi luennoi kaksi kertaa työväen kirjallisuudesta. Osuustoinnasta, henkivakuutuksesta sekä vastaavista uusista ja ajankohtaisista aiheista järjestettiin myös luentoja. Luentotoimintaan jaettava valtionapu oli minimaalista, eikä kaukaa tulevalle ja kalliille luennoitsijalle pystytty omista varoista maksamaan palkkiota. Santeri Saarikiven tapainen omassa kylässä asuva kunnallisasioita tunteva luennoitsija oli tärkeä. Karjalaisen mukaan (1984,218) luentotoiminta opintokerhoissa oli laajimmillaan 1920–luvulla ja sen merkitys muiden kansansivistystyön muotojen rinnalla oli huomattava. Valtionavun reaaliarvo on laskenut 1930–luvulta lähtien. Se näkyy myös Ruoveden naisten opintokerhotoiminnassa luentotoiminnan lakkaamisena.

Naisten toiminnalle on tyypillistä, että käsitöitä tehtiin aina, kun se oli mahdollista. Kun Santeri Saarikivi luennoi opintokerholaisille keväällä 1930 sosialismin historiasta, kirjoitettiin kokouspöytäkirjaan: ”Lopetettiin kokous laululla, mutta täkintikkaus jatkui.” Käsitöitä tehtiin kokouksissa kerhon perustamisesta alkaen. Aluksi niitä valmistettiin arpajaispalkinnoiksi, mutta pula-aikana 1930–luvun alussa käsityöt jaettiin paikkakunnan vähävaraisille vaateapuna. Työläisnaisliitto myönsi joskus kerholle rahaa ompelutarvikkeita varten. Talvisodan lähestyessä opintokerhon toiminta keskittyi melkein pelkästään kaunokirjallisuuden lukemiseen, jonka ohella valmistettiin käsitöitä. Kerhoilloissa valmistetut vaatteet jaettiin reserviläisille ja heidän perheilleen avustuksena.

Naisten opintokerho keräsi varoja perimällä maksun kerhoilloissa juodusta kahvista. Vähitellen kertyneillä varoilla ostettiin työväenyhdistykselle muun muassa kahvipannu, vahakangas ja muuta käyttötavaraa, mikä helpotti varsinaisessa työväenyhdistyksessä toimivien naisten taloustöitä. Aina ei yhteistyö ollut saumatonta. Pöytäkirjan 17.11.1932 mukaan ”päätettiin ostaa kerholle yksi säkki josta tehdään kaksi pyyheliinaa, koska yhdistyksen kahviemäntä ei anna kerhon käyttöön yhdistyksen pyyhkeitä”.

Opintokerho ei ollut olemassa pelkästään naisten tiedonjonon takia. Kerhossa harrastettiin monipuolisesti sekä sosiaalista toimintaa että kulttuurityötä.

Opintokerhon järjestämissä illanvietoissa oli mukana satamäärin ihmisiä, ja kerho vieraili esimerkiksi kunnalliskodissa ja lastenkodissa, joissa tarjottiin kahvit talon asukkaille. Sanomalehtikirjoituksessa, jossa tarkastellaan 10-vuotiaan kerhon toimintaa, annetaan arvoa kerhon yleishyödylliselle toiminnalle: ”Kun tätä kerhotyötä nyt kymmenen vuoden kuluttua katselee, niin havaitsee, ettei se ole hyödyttänyt yksinomaan kerhon jäseniä, vaan myöskin koko ympäristöä, jossa kerhon jäsenet elävät ja etenkin sitä yhdistystä, jonka osastona kerho on toiminut.”

Visuveden opintokerhon perustajista puolet oli naisia, mutta myöhemmin toiminnassa merkillepantavaa on kerhon miesvaltaisuus. Parinkymmenen kerhoiltaan osallistuneen joukossa saattaa olla vain muutama nainen ja ”nurkkapöytäkirjassa” 15.11.1931 harmitellaan naisten puuttumista: ”Seuraava kokous päätettiin pitää Lempin-päivänä. Silloin taas kokoontaan äijissä, koska ei naisia ole”. Oiva Valavaaran (1954,193) mukaan naisten osuus oli työväenyhdistysten opintokerhoissa vuosien 1923 – 1941 välillä 36% – 44 %, sotavuosina yli 60 %. Mikä voisi selittää sen, että Visuveden työväenyhdistyksen opintokerhotoiminta oli melko laimeaa ja miesvaltaista verrattuna Ruoveden kirkonkylän naisten toimintaan? Yhtä hyvin voidaan kysyä, miksi Ruoveden naisten opintokerhotoiminta kesti vuosikymmeniä vakaana.

Kerhomuotoinen toiminta vaatii innokkaan ja asialleen omistautuneen vetäjän, joka esimerkiksi Ruovedellä oli Lyydia Saarikivi. Hänellä oli kokemusta yhteiskunnallisten asioiden hoidosta. Sen lisäksi hän oli sisäistänyt työväenliikkeen sivistykselliset tavoitteet. Kokemuksellaan ja innostuneisuudellaan hän sai avukseen muita naisia, jotka vuosien varrella kouliintuivat hänen avukseen ohjaajina. Ruoveden opintokerho toimi ensisijaisesti kulttuurikerhona ja muu toiminta tuli sen ohessa. Kaunokirjallisuuden opiskelu, runojen lausuminen ja kertomuksien lukeminen olivat tyypillistä naisten toimintaa. Sen ohella tehtiin käsitöitä sekä keskusteltiin ja harrastettiin sosiaalista toimintaa. Toiminta ikään kuin muotoutui kerhon vetäjän persoonallisuuden mukaiseksi.

Visuvedellä kerho toimi vain sen ajan, kun sitä veti Edvard Koivunen. Hänen lopetettuaan vetäjäksi ei ollut tulijoita. Vielä tuolloin ei Visuvedellä ollut ketään, joka esimerkiksi olisi pyrkinyt Työväen Akatemiaan ja sen vuoksi ohjaajatoiminnalla olisi halunnut hankkia kannuksia. Koska kerhon ohjaajana toimi mies, on mahdollista, että naiset ja heitä kiinnostavat asiat jäivät jollakin tavalla toiminnassa taka-alalle. Esimerkiksi alustuskysymyksissä ei käsitelty lastenkasvatusta tai kodinhoitokysymyksiä, vaikka ne saivat lähes päähuomion sosialidemokraattisessa naisliikkeessä 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa (Lähteenmäki 1995,205). Raittiusasiakin oli työväenliikkeessä molempia sukupuolia kiinnostava ja puhuttava asia. Siitä keskusteltiinkin kaksi eri kertaa kieltolain kumoamiskysymyksen ollessa ajankohtainen. Kerhon jäsenet olivat myös iältään nuoria, eivätkä heitä ilmeisesti kiinnostaneet samat asiat kuin Ruoveden naisten opintokerhon ikään-tyneempiä jäseniä.

Karjalaisen (1984,209) mukaan muissa kuin työväenjärjestöissä oli opintokerhojen ohjaajina usein kansakoulunopettajia, joilla oli pohjakoulutuksensa ansiosta edellytyksiä toimia siinä työssä. Työväenjärjestöt käyttivät lähes poikkeuksetta niin sanottuja toveriohjaajia, joilla usein oli vaatimaton pohjakoulutus. TSL:n piirissä oli voimakasta koulutustoimintaa opintokerhojen ohjaajille. Aina eivät yhdistyksen varat kuitenkaan riittäneet kurssille lähtemiseen tai innokkuutta muuten ei ollut. Esimerkiksi TSL:n kursseille, jotka järjestettiin Ruovedellä vuonna 1930, ei ollut Visuvedeltä vapaaehtoisia menijöitä. Ruoveden opintokerho maksoi Lydia Saarikiven matkan opintokerhopäiville Viipuriin vuonna 1928, mutta myöhemmin Helsinkiin vastaaville päiville hän meni omalla kustannuksellaan, koska opintokerholla ei ollut varoja maksaa matkaa. Saarikiven oma taloudellinen tilanne ja tottumus matkustamiseen antoivat hänelle mahdollisuuden hakea opintokerhopäiviltä lisäoppia ja virikkeitä, joita hän sitten sovelsi kerhotoiminnassa Ruovedellä. Visuveden kerho toimi aikana, jolloin työttömyys oli suurimmillaan ja elämästä yritettiin selvitä päivä kerrallaan. Työväenyhdistyksen jäsenillä ei yleensä ollut mahdollisuutta sijoittaa matkoihin omia varojaan.

Taloudellisen laman aikana 1930-luvun alussa myös järjestötoiminta oli

lamassa ja valtionavustukset olivat pieniä. Miehet ja perheettömät naiset hakeutuivat töihin kotipaikkakunnan ulkopuolelle, mikäli onnistuivat saamaan jostain työtä. Visuveden saha tarjosi töitä vain harvoille ja yleensä vain miehille. Kerhoihin osallistujista oli pula. Pulaa oli myös oppimateriaalista, eikä ihmisillä ollut varaa jäsenmaksuihin. Ruoveden naisten opintokerhotoiminnassa on myös havaittavissa toiminnan laantumista lama-aikana. Osallistujia kerhoilloissa saattoi olla alle kymmenen, mutta sitkeästi naiset veivät ”lukukerhoaan” eteenpäin, ja olojen helpotuttua toiminta vilkastui.

Visuveden ty:n opintokerho toimi vuosina 1930 – 1932, eli vahvoina Lapuan liikkeen toimintavuosina. Työväen miesten toiminta oli luultavasti niin tarkkaan valvottua, että opintokerhotoiminta oli ainoa mahdollinen toimintamuoto. Kerhotoiminnasta tuli tällöin nuorten, aktiivisten miesten tapa viettää aikaa. Koska Visuvedellä ei ollut ketään tarmokasta naista, joka olisi ottanut asiakseen tuoda opintokerhoon enemmän naisia kiinnostavaa toimintaa, jäivät naiset vähemmistöksi.

6.2.2 Sosialidemokraattisen puolueen ja sen naisliiton valistustoiminta

Opintokerhon vetäjä Lydia Saarikivi oli paitsi innokas kulttuurihenkilö myös poliittisesti valveutunut. Samat naiset, jotka muodostivat Ruoveden kirkonkylän sosialidemokraattisen työväenyhdistyksen opintokerhon, liittyivät vuoden 1929 alussa mahdollisesti Lydia Saarikiven aloitteesta Tampereen sosialidemokraattisten naisten piirijärjestöön ja muodostivat sen jälkeen Ruoveden työväenyhdistyksen naisjaoston. Toiminta oli päällekkäistä niin, että opintokerho kokoontui säännöllisesti lähes viikottain. Mutta jos esimerkiksi Työläisnaisliitolta tai piirijärjestöltä oli tullut tiedotteita tai kirjelmiä, ne käsiteltiin naisjaostona. Aluksi naisjaoston kokouksia oli harvoin, mutta 1930-luvun puolessa välissä niitä alettiin pitää tiheämmin. Varsinaisesta valistustoiminnasta huolehti Työläisnaisliitto usein puolueen piirijärjestön kautta, ja Toveritar-lehden kautta saatiin tietoa sekä naisten poliittisesta toiminnasta että käytännön kotitalousasioista.

Pohjois-Hämeen sosialidemokraattien piirikokouksessa vuonna 1929 alueen naisten piiritoimikunnan edustaja Fanny Toivonen esitti alustuksen, jossa hän kehotti kiinnittämään huomiota naisten valistustyöhön. Hänen mukaansa naisten oma valistustyö olisi vaikuttavampaa, elleivät miehet varsinkin maa-seutuyhdistyksissä suhtautuisi ylimielisesti naisten toimintaan. Hän ehdotti, että paikallisyhdistykset lukisivat tarkoin Naisliiton tai naisten piiritoimikunnan niille lähettämät kirjelmät ja toimisivat tarkoin niiden mukaan. Hän ehdotti myös, että "vaalipiiritoimikunta järjestäessään piirijuhlia, kesäjuhlia ym. tilaisuuksia kutsuisi myös naisten piiritoimikunnan mukaan. Siten ohjelmat niihin tulisivat erikoisesti myöskin naisia koskeviksi. Samoin on kertapuhetilaisuuksissa aina erikoisesti alleviivattava naisten mukanaolon merkitystä". Vaalien edellä olisi Toivosen mukaan aina otettava naispuhujia piirin palvelukseen (Pöytäkirja Hämeen läänin pohjoisen vaalipiirin sos. dem. piirijärjestön piirikokouksesta Tampereella 19.-20.5.1929).

Sosialidemokraattisessa naisliikkeessä käytiin 1920- ja 1930-luvulla voimakasta keskustelua naisten valistus- ja koulutustoiminnasta. Vanhat jäsenet Miina Sillanpään johdolla halusivat lisätä liikkeen jäsenmäärää suosittujen kotitalouskurssien avulla ja samalla välttää omien jäsentensä hakeutumisen marttojen kursseille. Nuorempi sukupolvi halusi lisätä järjestötoimintaan ja aatteelliseen valistukseen keskittyvää kenttätöitä. Miina Sillanpää oli jo ennen kansalaissotaa kiinnittänyt huomiota kotitalouskysymykseen, mutta vasta vuonna 1924 työläisnaisliitto sai ensimmäiset valtionapunsa lasten- ja kodinhoidon neuvontatyöhön (Sulkunen 1989a,87). Toiminta laajeni mittavaksi kurssitus- ja esitelmätyöksi kolmekymmentäluvun alussa, jolloin naisliiton organisaatiota muutettiin niin, että tavoitteena oli mahdollisimman monen työläisnaisen aktivoiminen yhteiskunnalliseen toimintaan.

Suuret tapahtumat, kuten Ruovedellä vuonna 1934 järjestetyt Pohjois-Hämeen piirin sosialidemokraattisten naisten kesäretkeily- ja opintopäivät, järjestettiin naisjaostona. Samoin vuosittaiset naistenpäiväjuhlat ja erilaiset valistuspäivät ja -juhlat olivat naisjaoston harteilla. Ruovedellä naiset järjestivät jo 1920-luvun lopulla kolmipäiväiset luentopäivät, joilla puhujina

olivat Miina Sillanpää ja Hilda Seppälä. Samoin pidettiin viikon kestäneet askartelu- ja kodinhoitokurssit, joilla oli ohjaaja Naisliitosta.

Koska koulutustoiminta suunnattiin työväenyhdistysten naisjaostoille, ei esimerkiksi Visuveden työväenyhdistys naisjaoston puuttuessa tullut osalliseksi tästä toiminnasta. Visuvedellä tiedetään järjestetyn kerran kotitalouskurssi, mutta sekin toimeenpantiin ilmeisesti paikallisen Pienviljelijäjärjestön toimesta. Vaikka puolueen taholta mahdollisesti esiintyi painostusta kotitalousneuvonnan järjestämiseksi, ei yhdistyksen johtokunnassa ollut naisia, jotka olisivat ottaneet asiakseen sen organisoimisen. Pöytäkirjoissa ei ole mainintaa, että kotitalouskurssiasioita olisi edes käsitelty.

Valistustoimintakin kietoutui Ruovedellä Lydia Saarikiven ympärille. Hänen ja hänen naistovereidensa toimeliaisuuden ansiosta Ruovedellä järjestettiin tilaisuuksia, joita Naisliitto markkinoi organisaationsa kautta. Tieto kulki organisaation johdosta kenttätasolle, jossa oli valmiuksia toteuttaa annettua ohjelmaa. Tosin Ruoveden naisjaosto käsitteli useaan kertaan esimerkiksi kotitalouskurssien järjestämistä ja päätti olla taloudellisen tilanteen vuoksi niitä järjestämättä. Ruovedellä olivat naiset mukana Visuvettä enemmän myös työväenyhdistyksen johtokunnassa ja luottamustehtävissä.

6.3 NAISSET POLITIIKASSA

Aino Saarisen (1986,315) mukaan Suomessa naisilla oli jo 1800-luvulle tultaessa selkeästi erottuva oma poliittinen kulttuuri. Naiset korostivat sosiaalisten, kulttuuristen, terveydellisten ja moraalisten kysymysten tärkeyttä jo ennen kuin he saavuttivat varsinaisia poliittisia oikeuksia. Nämä kysymykset ovat itse asiassa olleet naisten aktiivisuuden varassa poliittisen toiminnan kaikilla tasoilla – ruohonjuuritasolla, kansalaisyhteiskunnassa ja valtiollisella tasolla (Saarinen 1985,87).

Vuosikymmeniä Suomessa vallitsi ajatus, jonka mukaan työläisnaiset olivat olleet hyväntekeväisyyden ja sosiaalisen työn kohteena. Äänioikeuden

myötä ja vaikutusmahdollisuuksien lisääntyessä naiset alkoivat itse toimia yhteiskunnan vähäosaisten puolesta. Valtiollisella tasolla toiminta näkyi esimerkiksi eduskunnassa tehtyinä aloitteina. Sosiaalipoliittiset uudistusehdotukset nousivat keskeisiksi asioiksi heti, kun naiset osallistuivat valtiopäiville. Sirkka Sinkkosen ja Elina Haavio-Mannilan (1980,111–112) mukaan huomattavimmat erot nais- ja mieskansanedustajien välillä aloitetoiminnassa näkyvät siinä, että naiset keskittyivät sosiaalipolitiikkaan sekä kulttuuri- ja koulutuspolitiikkaan miesten keskittyessä liikenteeseen, julkisiin töihin ja talouspolitiikkaan. Raskaus, äitiys, lastenhoito, kasvatusta ja kotitalous poliittisoituivat 1930-luvulla, ja valtiota vaadittiin laajentamaan vastuutaan (Kuusipalo 1994,162).

Tie politiikan huipulle kävi ja yleensä perusjärjestöjen kautta, joita sosialidemokraattisessa liikkeessä edustivat työväenyhdistykset ja niiden naisjaostot sekä ammattiyhdistysliike. Vuosisadan alun näkyvin suomalainen naispolitiikko oli Miina Sillanpää, jonka tekemä työ valtakunnanpolitiikassa kohdistui nimenomaan naisiin. Miina Sillanpää toimi Palvelijatar-yhdistyksessä ja Sosialidemokraattisen työläisnaisliiton puheenjohtajana sekä kansanedustajana. Kansalaissodan jälkeen juuri Miina Sillanpää oli se, jonka ympärille työläisnaisliike alkoi koota hajaantuneita jäsenjoukkoja (Sulkunen 1989a,68). Tärkeä merkkipaalu sosialidemokraattisen naisliikkeen toiminnassa oli Miina Sillanpään nimittäminen Suomen ensimmäiseksi naisministeriksi vuosiksi 1926 – 1927. Hänen työsarakseen apulaissosiaaliministerinä tulivat ministeriön köyhäinhuolto- ja raittiusosasto ja lastensuojelutoimisto, jotka hän hyvin tunsi (Kuusipalo 1993,89). Seuraava naisministeri Hertta Kuusinen nimitettiin vasta sotien jälkeen. Sotien jälkeen toimineista naisministereistäkin suurin osa oli toiminut puolueensa naisjärjestön tai jonkin muun naisjärjestön johtoelimissä, toteaa Jaana Kuusipalo (1989,174) tutkimuksessaan, joka käsittelee ministereinä toimineiden naisten poliittista uraa.

1920-luvun alussa työväenliike hajosi kahtia. Myös työläisnaisliike noudatti jakoa toisaalta sosialidemokraattiseen ja toisaalta vasemmistososialistiseen ja kommunistiseen suuntaan. Sosialidemokraattisen naisliikkeen tehtäväksi jäi naisten poliittinen valistaminen, kun naisten ammatillinen järjestötoiminta

siirtyi vasemmistososialistien käsiin. Kuusipalon (1994,161) mukaan sosialidemokraattinen naisliike kiinnostui ay-toiminnasta vasta 1930-luvulla, kun vasemmistososialistinen SAJ lakkautettiin ja sosialidemokraatit perustivat SAK:n 1930. Naisjaosto SAK:hon perustettiin 1937. Sosialidemokraattinen puolue oli varsin miesvaltainen. Hajaannuksen jälkeen naisten oli vaikea päästä esimerkiksi puoluekokouksiin edustamaan, koska puolue maalaistui ja aiemmin edustajina olleet naiset olivat pääosin kaupunkilaisia (Lähteenmäki 1995,168). Naisten osuus puoluetoimikunnassa, puolueuuevostossa ja myös piiritasolla oli vähäinen. Lähteenmäki näkee puolueen maalaistumisen lisäksi syynä naisten poisjääntiin työväenjärjestöjen hallinnosta myös sen, että puolueeseen sidotun työn merkitys väheni muiden työalueiden laajentuessa. Myös kunnallisjärjestöjen merkitys ja vaikutusmahdollisuudet lisääntyivät (mt.171).

6.3.1 Puolue- ja piirikokoukset

Miesvaltaisessa sosialidemokraattisessa puolueessa vain neljäsosa jäsenistöstä oli naisia, ja esimerkiksi puoluekokouksissa naisia oli vuosina 1922–1930 keskimäärin 1,4 prosenttia kaikista puoluekokousedustajista (Lähteenmäki 1990a,84). Sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö valitsi edustajat piirikokouksiin paikallisten työväenyhdistysten pitämien äänestysten perusteella. Äänestyksistä piirikokousedustajiksi löytyy pöytäkirjoista merkintöjä. Ruovedellä naisia ei ollut ehdokkaina Lydia Saarikiveä lukuun ottamatta. Hänet valittiinkin puolueen piirikokousedustajaksi vuonna 1930. Hän oli muutamaa kuukautta aikaisemmin vierailut Visuvedellä opintokerhoa perustamassa ja sai runsaasti ääniä Visuveden työväenyhdistykseltä sen äänestäessä piirikokousedustajasta.

6.3.2 Eduskuntatyö

Äänioikeuden saavuttamisen jälkeen naiset olivat rynnistäneet eduskuntaan, mutta ensi innostuksen jälkeen naisedustus alkoi vähentyä. Naisten osuus kansanedustajista laski alkuaikojen ennätyslukujen jälkeen pysytellen maail-

mansotien välisen ajan kuuden ja kymmenen prosentin välillä. Enimmillään naisia oli eduskunnassa vuonna 1916, jolloin heitä valittiin 24. Vähiten kansanedustajia oli vuonna 1930, vain 11 (Lähteenmäki 1990a,101). Sosialidemokraattinen naispolitiikka oli hajanaista ja haki vielä suuntaansa kaksikymmentäluvulla.

Eduskuntavaaliehdokkaaksi pyrkiminen alkoi äänestyksellä paikallisissa työväenyhdistyksissä. Visuvesien työväenyhdistyksen pöytäkirjojen mukaan eduskuntavaaliehdokkaiksi oli ehdolla muutamia Pohjois-Hämeen piirissä vaikuttavia naisia, esimerkiksi Ida Vihuri ja Anni Huotari, jotka kiersivät puhujamatkoillaan myös Ruovedellä. Visuvesiläiset äänestivät yleensä ruovesiläistä ehdokasta, koska omia ehdokkaita ei ollut. Esimerkiksi vuosina 1922 ja 1924 eduskuntavaaliehdokkaiksi oli ehdolla parikymmentä henkilöä, joista vain kaksi oli naisia. Eniten ääniä Visuvesillä sai vuonna 1922 Eetu Vesanen, 22 ääntä, ja vuonna 1924 Edvard Kujala 18 ääntä. Ida Vihurin ja Anni Huotarin äänimäärä jäi molemmilla kerroilla alle kymmenen. Naisia kyllä äänestettiin jonkin verran, mutta koska he eivät olleet omalta paikkakunnalta, tulivat yleensä oman pitäjän miehet valituiksi ehdokkaiksi. Ruovedeltä ei tiettävästi naisia ole ollut sosialidemokraattisen puolueen eduskuntavaaleissa ehdokkaina. Kansanedustajana vuodet 1929 – 1932 toiminut ruovesiläinen Maija Häkkinen edusti kokoomuspuoluetta. Sosialidemokraattisista miehistä esimerkiksi Edvard Kujala oli eduskunnassa vuodet 1929 – 1930 ja 1933 – 1944 (Suomen kansanedustajat 1982).

6.3.3 Naiset kunnallispolitiikassa

Myös kunnallisessa toiminnassa naisten osuus oli vähäinen. Naiset käyttivät kunnallisvaaleissa äänioikeuttaan selvästi vähemmän kuin miehet. Kaupunkilaisnaisten äänestysprosentti oli korkeampi kuin maaseudun naisten. Esimerkiksi vuonna 1928 oli naisten osuus kunnanvaltuustoissa noin kymmenen prosenttia (Lähteenmäki 1990a,95). Näin myös ennen sotia Ruovedellä kunnallispolitiikassa toimi suhteellisen vähän naisia.

Ruovesiläiset naisvaltuutetut 1919 – 1939

Herranen Ida	emännöitsijä	1919
Kettunen Suoma	kutoja	1934 – 1945
Kilponen Lempi	pienvilj. tytär	1929 – 1930
Peltonen Laina	postinhoitaja	1937 – 1945
Reini Maria	työmiehen vaimo	1920 – 1922
Saarikivi Lyydia	ompelija	1929 – 1930, 1934 – 1938
Vesanen Ida	ompelijatar	1923 – 1925
Vuorinen Erna	emäntä	1919 – 1922

(Lähde: Vesanen&Kontio 1994,381)

Kunnallisvaaleja pidettiin aluksi joka vuosi ja ne koskivat vain kolmasosaa valtuutetuista. Vuonna 1925 lakia muutettiin niin, että kunnallisvaalit pidettiin joka kolmas vuosi ja ne koskivat koko valtuustoa (Vesanen&Kontio 1994,374).

Visuveden työväenyhdistyksen naisjäsenistä ei kukaan ollut ennen sotia edes ehdolla kunnanvaltuustoon. Kukaan naisjäsenistä ei tuntunut olleen innokas etenemään politiikassa. Myös mahdollisuudet irrottautua kodin piiristä olivat rajoitetut.

”Visuveden kohdalla on varmaan ollut se, että täällä ei ole koskaan ollut sellaista tasokasta vetäjää, joka olisi osannut sillä tavalla innostaa näitä (naisia), että ne olis kehittäneet itseään tällä tasolla.” (”Saara” 72 v.)

Päivi Anderssonin (1983,92) mukaan työväenyhdistysten painopiste siirtyi 1920- ja 1930-luvulla kylätasolta kuntatasolle, jolloin puolue toiminta eriytyi muusta toiminnasta. Kunnallisista asioista kiinnostuneiden oli hankittava tietoa opintopäivillä ja kursseilla, joita saatettiin järjestää kaukana kotoa. Naisten oli vaikea jättää lapsia ja arkiaskareita hakeakseen kursseilta kunnalliselämässä tarvittavaa tietoa.

”Eihän kukaan koskaan päässyt mihinkään kauemmaksi kursseille, että sitä täytyi olla sitten kotikylässä lähellä. Lapsia oli kaikilla paljon, kotityöt oli kaikilla tärkeimmät, niin eihän sieltä voitu paljon osallistua mihinkään isommassa mittakaavassa, mutta työväentalo oli semmonen läheisin paikka missä sitten voitiin toteuttaa näitä henkisiä tarpeita.” (”Saara” 72 v.)

Usko omiin kykyihin ei myöskään ollut suuri, koska työväenyhdistyksen poliittinen toiminta oli varsin miesvaltaista. Ruovedellä oli kerhojen vetäjänä Lydia Saarikivi, jolla oli kansanedustajuuden lisäksi kokemusta järjestöelämästä. Hänellä oli taitoa ohjata ja rohkaista naisia esiintymään, ja hän osoitti myös omalla esimerkillään, että naiset voivat edetä ruohonjuuritasolta jopa eduskuntaan.

1930-luvulla alkoivat naisjärjestöt aktiivisesti vaatia naisten edustuksen lisäämistä sekä kunnallisessa että valtiollisessa politiikassa (Kuusipalo 1993,101). Vuonna 1933 on Ruoveden työväenyhdistyksen naisjaostonkin kokouksessa keskusteltu tulevista kunnallisvaaleista ja päätetty kehottaa naisia ryhtymään vaalitoimintaan ja äänestämään kunnanvaltuustoon naisjäseniä. Samoin on vuonna 1936 luettu Työläisnaisliitolta tullut kirjelmä ja päätetty sen johdosta kehottaa naisia menemään työväenyhdistysten kokouksiin ja äänestämään naistovereita.

Kun kunnallishallinto laajeni ja kehittyi, haluttiin naisten aktiivisuutta ja osallisuutta muun muassa sivistys- ja sosiaalitoimessa lisätä. Virkamiesten lisäksi Ruovedelläkin tarvittiin laaja, jopa parisatapainen luottamusmiesten verkosto. Pätevistä luottamusmiehistä oli pulaa 1920- ja 1930-luvulla, joten tehtävät keskittyivät tietyille henkilöille (Vesänen&Kontio 1994,381). Naisille olivat ensimmäiset paikat kunnallisiin luottamustehtäviin, vaivashoitolautakuntiin ja koulujen johtokuntiin, avautuneet jo 1800-luvun lopulla (Kuusipalo 1993,41–42). Vuonna 1912 jaettiin Ruoveden kunta 18 köyhäinhuoltopiiriin, jotka vastasivat koulupiirejä. Kullakin piirillä oli piiriesimies ja köyhäinhuolto-kaitsijat, joiden tehtävänä oli pitää huolta apua tarvitsevista (Vesänen&Kontio 1994,394). Jo vuosien 1919–1920 pöytäkirjoista löytyy merkintä äänes-

tyksestä, jonka mukaan naisia olisi ollut ehdolla Visuveden työväenyhdistyksen äänestyksessä köyhäinhoitokaitsijoiksi. Visuveden köyhäinhoitopiirin esimiehenä toimi vuosia Juho Korsi, joka oli myös työväenyhdistyksen aktiiveja. Naisia oli vielä 1920-luvulla kaitsijoina, mutta 1930-luvulla olivat kaikki kaitsijat Visuvedellä miehiä, kun taas Marja Kokon (1992,63) mukaan esimerkiksi Jyväskylässä oli koko kaitsijajärjestelmän olemassaolon ajan vain yksi miespuolinen kaitsija. Muut olivat naisia.

Kansakoulun johtokunnan jäsenyys oli lähes ainoa paikallistason luottamustoimi, jossa nainen saattoi vaikuttaa paikallisyhteisössä. Koulun johtokunnat päättivät varsin monesta merkittävästä kyläläisiä koskevasta asiasta. Visuveden kansakoulun johtokunnan kokouspöytäkirjojen mukaan opettajat valittiin johtokunnan toimesta. Sen tehtäviin kuului avustuksien jakaminen vähävaraisille ja kirjausmaksusta vapauttamien. Kaksikymmentäluvulla uuden koulurakennuksen rakentaminen oli lähes jokaisen kokouksen aiheena uuden vuonna 1921 säädetyn oppivelvollisuuslain takia. Vuonna 1923 valittiin Ida Haavisto Visuveden työväenyhdistyksen ehdottamana kansakoulun johtokuntaan. Vuonna 1926 Ida ei enää kuulunut koulun johtokuntaan kasvavan perheen vaatiessa huomiota. Myöhemmin hän tuli taas valituksi siihen vuosien 1945 – 1960 väliseksi ajaksi.

6.3.4 Naiset paikallisjärjestössä

Työväenyhdistykset olivat perusjärjestöjä, joista edettiin puoluehierarkiassa askelittain ylöspäin. Naisia oli työväenyhdistyksissä kyllä jäsenenä, mutta osa heistä toimi yhdistyksissä liittymättä jäseneksi. Johtokunnat olivat yleensä miesjohtoisia.

”Naiset eivät ainakaan koskaan olleet puheenjohtajina, sihteerinä ainoastaan. Siinä oli semmonen jyrkkä raja. Ja juuri tähän politiikkaan osallistuminen sillä lailla, että kun valittiin perusjärjestöstä edustajia kunnallisjärjestöön ja piirijärjestöön kokouk-

siin, piirikokouksiin ja näihin, niin ne oli aina miehiä.” (”Saa-ra” 72 v.)

Työväenyhdistyksen yleisissä kokouksissa käsiteltiin puolueelta saapuneita toimintaohjeita, tehtiin vaalityötä, otettiin kantaa ja keskusteltiin ajankohtaisista asioista. Naiset arastelivat ottaa osaa keskusteluun.

”Ehkä sitä pelkäs sitä, että ne (miehet) pistää äkkimatalaks, että eihän se nyt noin voi olla.” (”Armi” 75v.)

Yhdistyksen vuosi- ja kuukausikokoukset olivat vapaita kaikille jäsenille, ja joskus uskallettiin kaverin kanssa mennä kuuntelemaan. Haastatteluista ilmenee selvä arkuus käyttää puheenvuoroja kokouksissa, vaikka asiaakin olisi ollut.

”Ne naiset, jotka siellä kokouksissa kävi, oli vähän vanhempia. Että sitä niinkun nuorena siellä oli vain semmonen kuunteluoppilas...Minä olin semmonen arka, etten saanut sanottua, vaikka joskus ajattelinkin vähän eri lailla, mitä siellä muut päätteli, mutta ei sitä sitten kumminkaan sanonut.” (”Laina” 76 v.)

”Kyllähän me joskus käytiin tän mun kaverin kanssa kokouksissa. Istuttiin siellä, mutta kun me ei oikein tajuttu mitään kaikista näistä meiningeistä, niin me oltiin siellä hyvin hiljaa. Mä tykkään, että sitä olis kotona voinut vähän keskustella asioista ja tehdä selväksi esimerkiksi jotain tällasia periaatteita, että minkä takia toiset käy työväentalolla ja toiset jossain muualla, mutta ei meillä kotona puhuttu.” (”Siiri” 76 v.)

Kokouksissa käsiteltiin myös käytännön asioita, jotka liittyivät kiinteistöön, kuluihin, illanviettoihin ja muihin toimintatapoihin. Näissä asioissa varmasti olisi naisten käytännönläheisiä mielipiteitä tarvittu. Marja Lehdon (1980,105) mukaan etenkin vuosisadan alussa mainittiin usein naisten tarvitsevan omia

tilaisuuksia, koska heillä lasten ja kotitöiden tähden ei ollut tilaisuutta käydä kokouksissa tavalliseen aikaan. Erillistilaisuuksia on perusteltu myös sillä, että opitun arkuuden ja heikon itsetunnon vuoksi naiset eivät mielellään tuoksityksiään esille kokouksissa, joissa on miehiä paikalla. Tähän tutkimukseen tehtyjen haastattelujen perusteella voi todeta, että naiset arastelivat Visuveden työväenyhdistyksissä käyttää puheenvuoroja, koska he eivät olleet tottuneet esiintymään ja tunsivat, että miehet hallitsevat ”politiikan” paremmin.

Kansalaissodan jälkeen vuonna 1919 oli pula aktiivisista miestoimijoista. Hilja Peltoniemi tuli valituksi Visuveden työväenyhdistyksen varapuheenjohtajaksi. Koko johtokunta oli naisvaltainen. Viiden naisen lisäksi siinä toimi neljä miestä. Sen sijaan naisten edustus 1920- ja 1930 - luvulla Visuveden työväenyhdistyksen luottamustehtävissä oli lähes olematonta. Toini Kulmala ja Ida Haavisto toimivat tuona aikana sihteereinä, mutta yksikään nainen ei ollut puheenjohtajana. Jäsenkirjurina oli usein nainen. Samoin tilintarkastajiksi valittiin naisia. Työväenyhdistyksen ensimmäisenä toimintavuonna naisia oli johtokunnassa lähes puolet, mutta 1920- ja 1930-luvulla heitä oli johtokunnassa vain satunnaisesti. Koko yhdistyksen jäsenenäkin he olivat vähemmistö. Vuosina 1920 -1921 oli työväenyhdistyksen johtokunnassa neljän miehen lisäksi kaksi naista ja vuosina 1927 ja 1928 yksi, Toini Kulmala. Muita naisia ei kahtena vuosikymmenenä johtokuntaan kuulunut.

Naisten toiminta valtakunnan tasolla parlamentarisessa politiikassa ja työväenliikkeessä laimeni vuodesta 1922 alkaen, jolloin vasemmistopuolueiden naiskansanedustajien määrä oli suurimmillaan sotien välisenä aikana. Sosialidemokraattisessa puolueessa naisten osuus kaikista jäsenistä oli noin kolmannes (Lähteenmäki 1995,167-172). Tilanne heijastuu myös paikallistasolla Visuveden työväenyhdistyksessä, jossa johtokunta ja luottamustoimet olivat 1920- ja 1930 - luvuilla vahvasti miesvaltaisia. Varsinaista ruohonjuuritason toimintaa työväenyhdistyksessä pyörittivät kuitenkin erilaiset toimikunnat. Huvitoimikunnassa, arpajaistoimikunnassa ja näytelmätoimikunnassa oli mukana runsaasti naisia, ja ravintolatoimikunta oli yksinomaan naisten varassa. Huvitilaisuuksilla ja arpajaisilla kerättiin vuosien varrella rahaa

työväentalon laajennuksen aiheuttamien velkojen maksamiseksi ja kiinteistöistä aiheutuneiden kulujen korvaamiseksi. Näytelmä- ja iltamatilaisuuksissa toteutettiin myös naisille ominaista yhteisöllistä toimintaa. Näissä töissä naiset ovat aktiivisempia kuin muodollisessa järjestötoiminnassa.

6.4 OMPELUSEURAT

Ompeluseuroja oli työväenliikkeessä jo wrightiläisellä kaudella. Ensimmäinen naisten työväenliikkeeseen organisoitumisen muoto oli ompeluseura. Ompeluseurat toimivat aluksi säätyläisnaisten johdolla, mutta tässä muodossa ompeluseuratoiminta lakkasi säätyläisnaisten etäännyessä työväenliikkeestä (Saarinen 1985,68).

Uudelleen ompeluseuratoiminta virisi, kun työväenyhdistykset alkoivat rakentaa työväentaloja talkoovoimin. Ompeluseuroissa valmistettiin käsitöitä arpajaispalkinnoiksi, ja arpajaisilla rahoitettiin talojen rakennustoimintaa. Naiset osallistuivat myös miesten ammattiosastojen rahankeruuseen. Sosialidemokraattisella Naisliitolla oli kiertäviä matkapuhujia, joita saattoi tilata työväenjärjestöjen tilaisuuksiin esiintyjiksi. Iltamien yhteydessä käsitöitä ei tehty, mutta muissa tilaisuuksissa naisilla oli ompelukset kädessään. Martta Salmela, josta myöhemmin tuli sosialidemokraattisen puolueen kansanedustaja, kiersi ahkerasti maakunnissa. Lähteenmäen (1995,244) mukaan ”nuorena Martta Salmela vierasti ja hieman halveksikin ”tätien” ompeluseuratoimintaa, mutta kierrellessään maakuntia hänen käsityksensä muuttuivat ja hän totesi, että sukkapuikkojen ja silmäneulojen varassa olivat monet Suomen työväentalot rakentuneet.”

1920-luvulla Visuveden työväenyhdistyksessä ei ollut säännöllisesti toimivaa ompeluseuraa, vaan se perustettiin aina erikseen tiettyä tilaisuutta tai tarkoitusta varten valmistamaan käsitöitä. Työväentalon laajentamista ja peruskorjaamista varten otettiin velkaa 20 000 markkaa vuonna 1925. 13.11.1925 pidetyssä kokouksessa ”keskusteltiin ompeluseuran pitämisestä, mutta se raukes tyhjään. Sensijaan velvoitettiin yhdistyksen jäseniä tekemään arpa-

jaisvoittoja”. Vuonna 1927 yhdistys tilasi Kansan Lehden toimistosta 95 000 arpalippua, joiden maksamiseksi jouduttiin ottamaan vekseli. Suuret arpajaiset järjestettiin työväentalon laajennusta varten otetun velan lyhentämiseksi. Arpojen määrä riitti kattamaan tulevienkin arpajaisvuosien tarpeen. Vuosilta 1927–1929 on yhdistyksen kirjanpito tallessa. Sen mukaan työväenyhdistyksen sihteeri Toini Kulmala postitti arpalippuja noin viidellekymmenelle työväenyhdistykselle, 500 kpl kullekin, eteenpäin myytäväksi. Työhön kuului tietenkin myynnistä saatujen tulojen kirjaaminen, palautettujen ja myymättömien arpalippujen luettelointi ja oman yhdistyksen jäsenten arpa- jaistilitykset. Esimerkiksi vuonna 1928 arpajaispalkinnot olivat komeat, ja niissäkin näkyi naisten käden jälki. Palkintoina oli muun muassa noin 3000 markan arvoinen radio, kolme miesten ja kolme naisten polkupyörää, kaksi soutuvenettä ja arvokas kokoelma naisten käsitöitä.

Myöhemmin 1930-luvulla arpajaiset järjestettiin Visuvedellä työväenyhdistyksen kesäjuhlien yhteydessä.

”Ne juhlat oli usein juhannuksena. Niissä oli aina joku iso näytelmä lauantai-iltana ja sitten sunnuntaina päivällä oli ne arpajaiset. Siellä oli myös työväentalon pihassa näitä ulkokilpailuja, tikanheittoa, ampumista ja jotain renkaanheittoa ja mitä siinä sitten vielä lisäksi harrastettiin.” (”Saara” 72 v.)

Ulkokilpailut olivat leikkimielisiä kenttäpelejä, jotka olivat maksullisia ja joihin osallistuivat sekä yksilöt että joukkueet. Varainhankinnan lisäksi tarkoituksena oli myös yleisön hauskuuttaminen (Andersson 1983,48).

1930-luvulla ompeluseurailloista alkoi Visuvedellä muodostua viikottainen viihteellinen tapahtuma, jossa käsitöiden tekeminen oli toissijaista. Vuoden 1932 toimintakertomuksessa mainitaan, että ompeluseuratoiminta on pulajasta huolimatta osoittautunut kannattavaksi. Ompeluseurat eivät olleet vain naisten kokoontumista, vaan koko kylän yhteinen tapahtuma, joka keräsi osallistujiksi lapsia, nuorisoa ja myös miehiä. Kaikki eivät edes olleet työväenyhdistyksen jäseniä. Lapsilla ja erityisesti tytöillä oli Visuvedellä oma

tehtävänsä ompeluseuroissa. He jauhoivat pavuista kahvia emäntien apuna.

”Sen aina muistan, kun se mylly oli niin iso. Me oltiin kauhean pieniä tyttöjä, ja meidän pienien polvien välissä se mylly oli niin raskas. Kesäkuumallakin täytyi joskus vääntää sitä. Kyllä se urakka piti tehdä, sitten me joskus illalla päästiin sinne ompeluseuraan.” (”Saara” 72 v.)

Ompeluseuroihin kokoontui kymmeniä ihmisiä, ja Visuveden työväenyhdistyksessäkin valittiin ompeluseuralle omat järjestysmiehet, rahastonhoitajat ja käsitöistä vastaavat. Ompeluseuroissa nuoret tapasivat toisiaan ja löysivät tiensä työväentalolle.

” Siellä sitten naiset keitteli kahvia ja siinä työväentalon ravintolanpuolella istuttiin ja tehtiin niitä käsitöitä, ja oli muistaakseni joskus sitten myyjäiset keväisin. Sieltä sitten saatiin jonkun verran niitä tuloja yhdistykselle. Mutta minusta oli tärkeämpää vielä se, että kun tämä ompeluseura oli viikoittainen ja siellä oli määrätty ihmiset ja nimenomaan nuorisokeräytyi sinne. Ja kun minä nyt ajattelen sitä myöhemmin, niin sehän on itse asiassa pitänyt sitä porukkaa koossa. Ja sitten nämä nuoret, kun ne pääsi siihen toimintaan mukaan sillä tavalla, vaikka ei siinä aatetta niin hirveen paljon puhuttu eikä siitä niin keskusteltu, mutta että siellä oltiin työväentalolla ja että se oli määrätty porukka, kuka kuului näihin työväentalon vakituisiin.”

(”Siiri”75 v.)

Ompeluseuraemännöisyys vuorotteli, sillä olihan aikamoinen urakka keittää kahvia ja leipoa pullaa suurelle joukolle, joka kokoontui usein. Kahvin ja leivonnaisten myynnistä saatiin kaivattua lisätuloa yhdistykselle. Ompeluseurojen lopuksi joko tanssittiin tai leikittiin piirileikkejä. Tanssi oli odotettua ja toivottua, eikä siitä näin toteutettuna tarvinnut maksaa kallista huviveroa.

"Tytöt ja pojat sitten aina haki toisiaan tähän piirileikkiin, niin se oli sitten tämmöstä seurustelua." ("Siiri"75 v.)

Miehiä kokoontui ompeluseuroihin seurustelemaan ja odottamaan tanssia. Käsitöitä he eivät tehneet. Odotellessaan he ostivat kahvia ja virvokkeita ja kartuttivat siten yhdistyksen kassaa. Isoa salia ei yleensä ompeluseuroja varten lämmitetty, vaan "sitten kylmässä salissa mentiin piirileikkiä, niin että henki huurus." Musiikkia ei yleensä ollut, paitsi ehkä huuliharppu joskus. Piirileikkiä mentiin rallatuksen tai piirilaulujen tahdissa ja erityisesti vanhemmat naiset osasivat näitä lauluja:

"Taas on tytöt yksin, sunfralialiei sunfralialiei,
tuli ystävä hyljätyksi, sunfralialialialilallallei.
Pitäisi ottaa uusi, sunfr.
ja aivan yhtä suuri, sunfr.
Eikös kelpaa herrastaa, sunfr.
sen sievän ja sorean rinnalla, sunfr."

Miehillä oli omat laulunsa. "Anna" muistaa, miten pojat lauloivat: "Kuusikonmäen päältä ne poijaat hurraata huusi, kun Vaskiveden perukoilta tuli Pusulle piika uusi."

Ompeluseurojen ydinjoukko kuului työväenyhdistykseen. Se halusi toiminnallaan kerätä varoja työväentalon ylläpitämiseksi ja säilyttämiseksi. Samalla yhteisen asian hyväksi tehty työ vahvisti ryhmän sisäisiä suhteita. Kyläläisten vuorovaikutustilanteena ompeluseura toimi keräämällä väkeä keskustelemaan ja nuorisoa huvittelemaan. Sillä oli myös sosiaalistava merkitys. Työväentalolle eri syistä kokoontuneista henkilöistä saatiin uusia jäseniä ja heitä kasvatettiin omaksumaan yhteisön hyväksymät käyttäytymissäännöt.

6.4.1 Naiset Mukaan –toimikunnat

Vuosisadan alussa perustetussa osuuskauppaliikkeessä naiset olivat olleet innokkaasti toiminnassa mukana jo alusta alkaen. Liike jakaantui kahtia vuonna 1916. Edistysmieliset perustivat Suomen Osuustukkukaupan ja toiselle ryhmittymälle jäi Suomen Osuuskauppojen keskuskuunta. Osuustoiminta sai Suomessa laajan kannattajajoukon ja liikkeeseen liittyi paljon jäseniä. Lähteenmäen (1995,209) mukaan sosialidemokraattisten naisten toiminta kiinnittyi vahvasti 1920-luvulla osuuskauppaliikkeeseen.

Naiset saivat mallia osuustoimintajärjestönsä ulkomailta. Tampereella vaikuttanut sosialidemokraatti Laina Westerlund osallistui vuonna 1927 Kansainvälisen Osuustoiminnallisen Naisliiton kokoukseen ja alkoi sen jälkeen puuhata Suomeen erillistä naisoimintaa OTK:laiseen osuuskauppaliikkeeseen. OTK kuului KK:hon eli Kulutusosuuskuntien Keskusliittoon ja naiset toimivat Naiset Mukaan –toimikunnissa, joita perustettiin joka puolelle Suomea. Paikalliset osuuskaupat perustivat ja johtivat naisten toimikuntia. Aatteellinen keskusjärjestö puolestaan ohjasi paikallisia osuuskauppoja (Lähteenmäki 1995,210–211). Olosuhteet olivat otolliset naisten valistustoiminnalle 1920- ja 1930-lukujen Suomessa, jolloin vallitsi perheenemännyyttä ja mallikelpoista kodinhoitoa ihannoiva kulttuuri. Sosialidemokraattiset naiset pelkäsivät Marttajärjestön kotitalouskurssien vievän kannattajakuntaansa ja järjestivät omia vastaavia kotitalouskursseja Naiset Mukaan-toimikuntien välityksellä (Lähteenmäki 1990b,76). Osuuskaupat järjestivät myös omia osuuskauppajuhliaan, jotka oli tarkoitettu koko perheelle ja joihin sisäänpääsy oli ilmainen. Juhlien pitopaikkana oli yleensä työväentalo, ja työväenyhdistykselle maksettiin tilasta vuokraa. Työväenyhdistykset järjestivät ohjelmaa, naiset hoitivat ravintolapuolen ja juhliin kuului usein myös osuustoimintahenkinen puhe.

Naiset Mukaan –toimikunnat järjestivät myös ompeluseuratyyppeisiä tilaisuuksia, joissa sääntöjen mukaan pyrittiin toimimaan naisten omilla ehdoilla ja oman kiinnostuksen mukaan yleishyödyllisesti. Tarkoituksena oli tehdä yhdessä käsitöitä lähinnä omaksi iloksi, mutta joskus töitä myös lahjoitettiin

eteenpäin.

”Puhuttiin perheasioista ja maailman tapahtumista, kaikesta kun nyt tapahtui. Ja vähän kudottiin ja juotiin kahvia. Se oli aina semmonen odotettu ilta kun se oli sitä samaa porukkaa, jotka siellä kävi.” (”Lempi” 76 v.)

Naiset Mukaan –ompeluseuralaiset kokoontuivat vuorotellen jäsentensä kotona. Näissä tilaisuuksissa ei ollut miehiä läsnä. Kysymyksessä oli lähinnä naisten keskusteluilta, ja käsitöitä tehtiin, koska koettiin hyödyttömäksi istua tyhjin käsin. Visuvedellä itseoikeutettu Naiset Mukaan –toimikunnan vetäjä oli Tyynne Ruottinen, joka oli osuuskaupan hoitajan puoliso ja erittäin aktiivinen toimija sekä työväenyhdistyksessä että Naiset Mukaan –toimikunnassa. Näitä ompeluseuroja pidettiin myös työväentalolla. Osuuskauppa–ajatus ja työväenliike olivatkin lähellä toisiaan ja vetivät puoleensa samoja henkilöitä.

Ruovedellä Sosialidemokraattisen ty:n naisjaoston luku- ja opintokerhossa tehtiin myös käsitöitä. Iltaa vietettiin joskus osuuskauppa–aateen merkeissä, mikä tarkoitti sitä, että keskustelun alustus koski osuustoimintaa ja paikallinen osuusliike tarjosi kahvit. Naiset Mukaan –toimikunnat järjestivät retkiä ja opintomatkoja. Esimerkiksi Ruoveden Osuuskauppa Vankan Naiset Mukaan –toimikunta teki 5.9.1937 retken osuusliike Voiman vieraaksi Tampereelle, jossa naiset tutustuivat kenkätehtaaseen, tuiikkutehtaaseen ja limonaditehtaaseen. Kahvit juotiin Voiman ravintolassa ja retkelle osallistuneet naiset tunsivat saaneensa ”silmän ja ruumiin ravintoa”.

Visuveden työväenyhdistyksen 1920– ja 1930–lukujen ompeluseuroilla voidaan nähdä kolme erilaista toimintamuotoa. 1920–luvulla toimineet ompeluseurat olivat ensinnäkin talkootyypisiä kokoontumisia, joissa valmistettiin käsitöitä joko arpajaispalkinnoiksi tai ommeltiin näytelmäseuran tarvitsemia vaatteita ja koristeita. Elina Haavio–Mannilan (1970,146) mukaan naisten aktiivinen taloudellinen toiminta järjestöissä on yleisesti tunnettu asia, jota myös miesjärjestöt käyttävät hyväkseen perustaessaan naistoimikuntia. Naisten rooliin ei perinteisesti ole kuulunut taloudellisesta toimeentulosta

huolehtiminen, mutta järjestöjen puitteissa he voivat osallistua siihen hallitsemillaan keinoilla. Käsitöitä tekemällä, leipomalla ja valmistamalla ruokaa myyjäisiin ja arpajaisiin naiset saattoivat ansaita järjestölleen merkittäviä summia. Kun työväenyhdistys käynnisti toimintaansa kansalaissodan jälkeen, suunnattiin voimavarat talon korjaamiseen ja laajentamiseen. Naiset tiesivät, mihin rahat tullaan käyttämään. Näin heidän työnsä on omalla tavallaan käsitettävä yhteiskunnallisena osallistumisena. Naisten panos tässä työssä oli merkittävä. Visuveden työväenyhdistyksen vuoden 1932 toimintakertomuksen mukaan ”ompeluseura on osoittautunut pula-ajasta huolimatta kannattavaksi”.

Toiseksi tehtäväksi ompeluseuroille kehittyi olojen helpotuttua pulavuosien jälkeen toimia sosiaalisena tapahtumana, joka kokosi myös yhdistykseen kuulumattomia mukaansa. Vanhemmat naiset tekivät edelleen käsitöitä, mutta mukaan tulivat myös piirileikit ja tanssi. Nuoriso tapasi toisiaan ompeluseuran nimissä ja työväentalo antoi kokoontumiselle puitteet. Rahaa yhdistykselle kertyi kahvin ja pullan myynnistä enemmän kuin käsitöiden tekemisestä. Toiminta oli viihteellisempää kuin aikaisemmin. Kansalaissodan kauhuista oli kulunut jo lähes kaksikymmentä vuotta, työväenliikkeen sisäiset ristiriidat olivat selvinneet, pahin taloudellinen lama oli takana, eikä Lapuanliikkeen terrori vaikuttanut kovin pahasti Visuvedellä.

Naiset Mukaan -toimikuntien ompeluseuroissa puolestaan ilmeni naisten keskinäisen kokoontumisen- ja seurustelemisen tarve. Osuuskauppa- aatteen nimissä kokoonnuttiin ompelemaan, mutta rahallisen hyödyn tavoittelu ei ollut päätavoitteena. Ompelutyön valmistuminen ei ollut pääasia, mutta se antoi hyväksyttävän syyn kokoontumiselle. Tärkeintä oli samanhenkisten ystävien tapaaminen ja naisia kiinnostavista asioista keskusteleminen.

6.5 NÄYTELMÄ- JA HUVITOIMINTA

6.5.1 Näytelmät

Työväestö on aina ollut kiinnostunut teatteriharrastuksesta. Finlaysonin työläiset perustivat Tampereella Puuvillatehtaan näytelmäseuran jo vuonna 1879. Sen ja kiertävien teatteriseurueiden ansiosta esimerkiksi tamperelaiset työläiset tutustutettiin teatteriesityksiin. Kun ensimmäisiä työväenyhdistyksiä 1800-luvun lopulla perustettiin suurimpiin kaupunkeihin, oli niiden yhteydessä toimivien huvitoimikuntien tarkoituksena järjestää sellaisia maksullisia ohjelmallisia tilaisuuksia, joiden tuottaman tulon avulla yhdistyksien toimintaa ylläpidettäisiin. Erilaisiin iltamiin ja näytelmäesityksiin saatiin yleisöä runsaasti. Huvitoimikuntien jäsenistä tuli vähitellen monipuolisia esiintyjä. Suurimpien kaupunkien työväenyhdistysten näytelmäseuroista tuli työväenteattereita, jotka saivat rinnalleen porvariston perustamia teattereita. Kilpailu yleisöstä oli ajoittain ankaraa (Kalemaa 1980,17).

Visuveden työväenyhdistys valitsi vuoden ensimmäisessä kokouksessaan huvitoimikunnan. Huvitoimikunnassa oli 1920- ja 1930-luvulla yleensä lähes yhtä paljon miehiä ja naisia toisin kuin yhdistyksen miesvaltaisessa johtokunnassa. Naisia tarvittiin sekä suunnittelemaan ja esittämään ohjelmaa että emänniksi. Lisäksi tarvittiin järjestysmiehiä, lipunmyyjiä ja vaatenaulakon hoitajia, joissa töissä naisia toimi satunnaisesti.

Huvitoimikunnat organisoivat monenlaisia ohjelmallisia tilaisuuksia. Tärkeimmät niistä olivat iltamat, koska niistä yleensä kertyi pääsylipputuloja eniten (Kurkela 1983,51). Päämääränä oli ennen kaikkea yhdistyksen taloudellisen tilanteen parantaminen. Haluttiin myös säilyttää paikka, jossa voitiin yhdessä kokoontua ja sen eteen oltiin valmiita tekemään työtä. Työväentalo oli paitsi joukkovoiman ja yhtenäisyyden symboli myös edellytys käytännön toiminnalle.

”Mekin semmosia nuoria tytönlätkiä oltiin. Meille oikein kehittyi se sellainen, että me sitä rahaa yritettiin saada sinne. Ei ikinä saatu itse penniäkään mihinkään, mutta aina sitä koetettiin toimia niin, että siitä jäis voittoa.”

(”Saara” 72 v.)

Kalemaan (1980,20) mukaan kansalaissodan jälkeen näyttämötoiminta elpyi työväenliikkeessä hitaammin kuin muu järjestötyö. Ensimmäinen maininta kansalaissodan jälkeen Visuveden työväenyhdistyksen näytelmätoiminnasta on kuitenkin jo 20.7.1919 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa, jonka mukaan ”huvitoimikuntalaisille päätettiin maksaa 10 markkaa henkilöä kohti korvaukseksi siitä, kun he kävivät Ruoveden kirkolla kunnallisjärjestön kesäjuhlassa esittämässä näytelmäkappaleen”. 10.2.1924 pidetyssä kokouksessa päätettiin perustaa työväenyhdistyksen alainen näytelmäseura. Innostuksen oman näytelmäseuran perustamiseen jäsenet lienevät saaneet kiertäviltä teatteriseurueilta, joita tilikirjoissa olevien merkintöjen mukaan esimerkiksi vuonna 1920 oli Visuvedelläkin käynyt ainakin Vaasasta, Helsingistä ja Tampereelta. Tilikirjoista näkyy tuloa myös elokuvien esittämisestä. Vierailivat ryhmät maksoivat työväentalosta vuokraa, joka oli huomattava tulo yhdistykselle. Lisäksi tuli ”puffettitulo” omalle yhdistykselle virvokkeiden myynnistä.

Pienissä yhdistyksissä näytelmätoiminta sulautui muuhun toimintaan ja samat ihmiset olivat mukana lähes kaikessa. Toki näyttelijöiksi katsastettiin sopivia henkilöitä yhdistyksen ulkopuoleltakin.

”Mutta sitten näihin näytelmiin otettiin kyllä semmosiakin, jotka katsottiin että muuten sopii, vaikkei nyt ihan aktiivisesti olis siellä työväentalolla asunutkaan, niinkun me toiset siellä asuttiin, kun kaikki pienetkin tilaisuudet siellä oltiin. Jos kyläläisissä oli joku sellanen, että sopi ulkonaisesti sankarin tai sankarittaren osaan, niin sitä sitten varovasti kysyttiin.(...) Sitten niistä tuli usein semmosia, että olivat mukana useamminkin.” (”Siiri” 76 v.)

Innostusta omaan näytelmätoimintaan yhdistys on saattanut saada myös vuonna 1920 perustetulta Työväen Näyttämöiden Liitolta, jonka tehtävänä oli ”olla yhdyssiteenä Suomen työväennäyttämöiden kesken niiden henkisen ja taloudellisen kehityksen vaurastuttamiseksi”. Liiton tuli myös edistää työväennäyttämöille soveltuvan kirjallisuuden lisäämistä ja järjestää ohjaajakursseja. Liiton toimisto välitti myös tarpeista näyttämöille ja avusti niitä toiminnassa (Kalemaa 1980,20–21). Liiton toimistosta tilattiin muun muassa esitettävät näytelmäkirjat, joista roolit kopioitiin.

Harjoitusolosuhteet olivat talvisaikaan ankeat. Roolivihkoja luettiin rukkaset kädessä. Jos salin kamina oli lämmitetty, kokoonnuttiin sen ympärille. Näytäntöjen aikana kuiskaaja joutui istumaan kylmässä maakuopassa isänsä huopatossut jalassa. Kuiskaaja pelasti kerran koko esityksen.

”Jouduin sitten kerran kuiskaajana näyttelemään, kun pääosan esittäjä sairastui keuhkokuumeeseen. Se oli pitkä näytelmä ja se olis jouduttu muuten peruuttamaan. Näyttelin siellä sitten morsianta, vaikka olin neljäntoista vanha.”

(Lempi” 76 v.)

Vaikeat harjoitusolosuhteet unohtuivat viimeistään esitysiltana, kun sali oli täynnä innokasta yleisöä.

Kokoillan näytelmän valmistaminen oli työlästä, mutta pienellä paikkakunnalla sille yleensä riitti katsojia vain yhteen esityskertaan. Visuveden työväenyhdistys vieraili naapurikyliillä ahkerasti näytelmiä esittäen, mutta myös omaa työväentaloa vuokrattiin naapuriyhdistyksille. Isäntäyhdistykselle maksettiin vuokraa työväentalon käytöstä ja pääsylipuista saadut tulot tai tappiot jäivät esittävän yhdistyksen kassaan. Matkat tehtiin kelien ja vuodenaikojen mukaan hevosella, suksilla, potkukelkalla tai vesitse. Joskus vuokrattiin kuorma-auto, jonka lavalla koko seurue matkusti.

"Kerran mentiin Monoskyläänkin Sauna-Ahon autolla. Silloin oli kevät jo niin pitkällä, että jäät olivat jo vähän huonot. Mä muistan kun jäätä pitkin ajettiin Sauna-Ahon kuorma-autolla ja se lava oli ihan täynnä väkeä ja se jää alkoi painua. Silloin mä kyllä tosissani pelkäsin." (Siiri" 76 v.)

Vierailunäytännöt olivat paitsi lisätuloa yhdistykselle myös tärkeä vuorovai-
kutustilanne esiintyjille ja yleisölle, varsinkin kun kokoillan näytelmän jälkeen oli yleensä tunti tanssia. Pieni kilpailutilanne eri yhdistyksien välillä oli omiaan kohottamaan esityksien tasoa, josta erityisesti työväenjärjestöjen johtotasolla kannettiin huolta.

Näytelmäkappaleiksi sekä työväenteattereissa että pienillä työväennäyttämöillä valittiin etupäässä kevyitä laulunäytelmiä tai sotilasfarsseja, joiden tiedettiin houkuttelevan yleisöä. Yhteiskunnan tuki työväenteattereille oli olematon, ja pääsylipputulot olivat suuri tulolähde. Työväenteattereiden ohjelmisto oli pääosin kevyttä. Operetit ja musiikkinäytelmät vetivät katsojia (Kalemaa 1980,28–30). Samat näytelmät pyörivät sekä ammattiteattereissa että harrastelijanäyttämöllä. 'Serenadi sotatorvella' on näytelmä, jonka kaikki haastateltavat muistivat onnistuneena ja joka esitettiin useita kertoja. Visuveden työväenyhdistyksen ohjelmistossa oli 1920- ja 1930-luvulla samoja näytelmiä, joita esimerkiksi Kalevi Kalemaa teoksessaan "Aatteen ja taiteen liitto"(1980) mainitsee suurimpien työväenteattereiden esittäneen. Visuvedellä esitettiin muun muassa "Ulkosaarelaiset", "Mistä minä lapsen saisin" ja "Nuori mylläri". Visuveden työväenyhdistyksen arkistosta löytyy myös aikanaan kohua herättänyt näytelmä "Eläköön jatsi". Sen kansilehteen on kirjoitettu, että kappale esitetään työväenyhdistyksen opintokerhon illanvietossa vuonna 1931. Aatteellisia ja voimakkaasti kantaa ottavia näytelmäkappaleita ei juuri esitetty. Heikki Väälisalmi kirjoittaa huolestuneena vuoden 1935 Työväen kalenterissa: "Taloudellinen pulakausi on saattanut katsomonkin osaksi jonkinlaiseen välinpitämättömyyden tilaan. Se ei viitsi ajatella, vaan mieluummin viettää kevyen turhanpäiväisyyden parissa iltansa kuin harkitsee ja ottaa vaikutteita" (1935,100). Yleisö halusi kevyitä kappaleita arjen vastapainoksi, ja työväenyhdistys tarvitsi pääsylipputuloja.

Näyttämötoiminta nähtiin pienessä yhdistyksessä tärkeänä ja tuottavana. Esimerkiksi vuoden 1932 toimintakertomuksen mukaan ”yhdistyksen taloudellinen tilanne on parantunut näytelmäseuran ansiosta”. Tosin pääsylippujen hinnat oli jouduttu pitämään alhaisina työttömyyden ja pienten palkkojen vuoksi.

Kalemaan (1980,49) mukaan ”suomalaisen työväenkuulttuurin peruskartoituksen puuttuessa on vaikea osoittaa selvästi näyttämötoiminnan merkitystä työväenliikkeelle. Muistikuvat ja muistelmat kertovat joka tapauksessa kiinnostuksesta ja innostuksesta omaa teatteritoimintaa kohtaan.” Kalemaan (1980,50) mielestä näyttämötyöllä oli myös järjestöllisesti kasvattava tehtävä. Teatterilavalla nähtiin käytännössä, miten hyviin tuloksiin kurinalainen ja kokonaisuutta arvostava joukko pystyy.

6.5.2 Iltamat

Koko illan näytelmien lisäksi työväenyhdistykset järjestivät iltamia, joiden ohjelmassa saattoi olla lyhyt yksinäytöksinen näytelmä ja lisäksi muuta ohjelmaa. Iltamatoimintaa järjestivät jo 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla erilaiset aatteelliset joukkoliikkeet, kuten valistusseurat, raittiusyhdistykset, vapaapalokunnat ja erityisesti maaseudulla nuorisoseurat. Työväenliike sovelsi iltamaperinnettä omien tavoitteidensa mukaisesti, mutta omaksui keskeiset piirteensä kuitenkin näistä iltamista (Kurkela 1983,48–49). Kun työväenyhdistykset muuttuivat wrightiläisistä sivistysseuroista aatteellisiksi yhdistyksiksi, alkoi iltamaohjelmistossa esiintyä myös aatteellisuutta esimerkiksi juhlapuheiden muodossa.

Visuveden työväenyhdistyksen sääntöjen 12§:n mukaan ”huvitoimikunnan tulee 1:si tarmonsaa takaa elähyttää ja kannattaa rattoisaa ja hilpeää seura-elämää yhdistyksen keskuudessa, 2:si mahdollisuutta myöden kerta kaudessa panna toimeen yleiset jalostuttavat hovit.” Maininta sivistyttävistä ja jalostuttavista huveista sisältyi esimerkiksi Helsingin työväenyhdistyksen sääntöihin (Karjalainen 1984,43). Samoin se esiintyi säännöissä myös Tam-

pereen työväenyhdistyksessä, jossa iltamia järjestettiin jo 1880-luvun lopulla (Rajala 1991,47). Kansalaissotaan asti muut yhdistykset vuokrasivat työväentaloja omiin tilaisuuksiinsa. Sodan seurauksena jakauduttiin kahteen leiriin. Työväestön ja porvariston sivistysharrastuksia alettiin toteuttaa eri paikoissa.

Iltamat järjestettiin joko pelkkänä tanssi-iltamana tai monenlaista ohjelmaa sisältävänä illanviettona, jonka päätteeksi tanssittiin tunnin verran. Ohjelmallisten iltamien sisältö rakentui suhteellisen vakiintuneen kaavan mukaan (Kurkela 1983,54). Ohjelmisto koostui puheesta, yksin- tai joukkolausunnasta, joukkolauluista, kisällilauluista, huumorista, kansantänhuista ja voimisteluesityksistä. Usein esitettiin myös yksinäytöksinen näytelmä. Kansantänhut olivat 1920- ja 1930-luvulla erittäin suosittu harrastus. Samoin kisällilaulujen suosio oli suuri erityisesti 1930-luvulla.

Suuria vuosittaisia juhlia olivat Visuvedellä äitienpäiväjuhlat, joita alettiin järjestää kolmekymmentäluvun puolenvälin jälkeen. Sosialidemokraattinen naisliitto teki päätöksen äitienpäivän viettämisestä vuoden 1929 lopulla ja lähetti puhujansa 1930-luvulla useiden paikkakuntien työväenyhdistysten äitienpäiväjuhliin (Lähteenmäki 1990a,192). Visuveden työväenyhdistyksen kokous 13.4.1936 käsitteli äitienpäiväjuhlan viettoa: "Koska työläisäitejä on toivonut, että äitien päivä pidettäisiin ty:n talolla, päätettiin antaa talo vapaasti käytettäväksi." Äitienpäiväjuhlista tulikin vastaisuudessa vuosittain vietettävä perhejuhla työväentalolla. Sosialidemokraattisessa naisliitossa äitienpäivän nähtiin vetävän toimintaan mukaan myös passiivisia naisia, ja tilaisuuksissa nähtiin hyvä mahdollisuus harjoittaa varhaisnuorisotyötä äitien valistuksen ohessa (Lähteenmäki 1990a,193).

Vappujuhlat ovat olleet työväen yhteinen juhla kulkueineen ja ohjelmallisine juhlisine. Tavanomaisen iltamaohjelman lisäksi vappujuhlassa oli juhlapuhujana joku tunnettu työväenliikkeen puhuja. Esiintyjää tulivat usein kuuntelemaan myös ne, jotka eivät yleensä iltamiin osallistuneet. Työväentalolla järjestettiin myös muutaman kerran vuodessa maksuttomia perheiltamia, jotka olivat pienimuotoisia ohjelmallisia valistusiltoja jäsenille ja heidän

perheilleen. Useana vuonna järjestettiin lapsille ennen joulua ohjelmalliset kuusijuhlat. Pukinkonttiin leivottiin ”nisu-ukkoja” lapsille, ja joskus saatiin ostetuksi makeisia. Sotien jälkeen järjestivät Aili Koivunen ja Irma Järvinen neljäkymmentä kertaa peräkkäin joulujuhlat yhdessä urheiluseuran kanssa. Joulujuhlien yhteydessä pidettiin myyjäiset. Pääsylipputulo ja myyjäistulo jaettiin urheiluseuran kanssa puoliksi. Usein joulujuhlasta saatu tulo oli työväenyhdistykselle ainoa tulo vuoden aikana, joten tässä yhteydessä naisten panos on ollut merkittävä. Lisäksi järjestettiin vielä pelkkiä tanssi-iltamia, joissa ei ohjelmaa esitetty. Huvivero oli erityisen ankara juuri tanssi-iltamatulosta, joten enimmäkseen pyrittiin järjestämään ohjelmallisia iltoja, joiden lopuksi tanssittiin.

6.5.3 Naisten panos huvitoiminnassa

Vesa Kurkela (1983,49–54) löytää työväeniltamille kolme funktiota. Hänen mukaansa ne olivat ensiksikin perustulolähde työväenyhdistykselle, toiseksi ainoa työväestön harrastusten kanava musiikin, teatterin, muun sanantaiteen ja tanssin alueella, ja kolmanneksi iltamien ohjelmisto toimi propagandan ja valistuksen levittämisen välineenä. Naiset antoivat panoksensa näillä kaikilla kolmella alueella.

Issakaisen (1994,23) mukaan iltamiin liittyvä merkittävä tulonlähde oli yhdistyksen naisten ylläpitämä ravintola. Emäntinä naiset saivat myös Visuvedellä näyttää taitonsa. Haastattelujen mukaan emäntien työ oli arvostettua työtä, ja usein emäntänä toimikin joku vanhemmista naisista apunaan pari nuorempaa. Ennen pakastimien ja jääkaappien aikakautta oli arvioitava tarvittava elintarvikkeiden määrä ja leivottava pullat toiselle sadalle nousevalle asiakasmäärälle. Emäntien ei kuitenkaan tarvinnut käsitellä rahaa. Ravintolan ovella oli ns. piletien myyjä, jolle virvokkeet etukäteen maksettiin ja jotka sai pilettejä vastaan emännältä. Ravintolanpito juhlissa vaati emänniltä ja hänen apulaisiltaan paljon työtä, mutta siitä myös saatiin hyvin tuloa. Joinakin vuosina ravintolanpito annettiin yhdelle henkilölle, yleensä vahtimestarin vaimolle, sillä ehdolla, että tulosta tietty prosentti luovutetaan

työväenyhdistykselle. Joskus taas emännät saivat pienen palkan, jonka työväenyhdistyksen johtokunta määritteli vuoden ensimmäisessä kokouksessaan. Kun haastateltavilta kysyi, keitä Visuveden työväenyhdistyksessä toimineita naisia he muistivat ja arvostivat, mainittiin usein muun muassa Jenny Ranta, Viivi Ranta ja Vieno Leppänen, jotka toimivat ansiokkaina emäntinä vuosikymmeniä. Viivi Ranta esiintyi myös näytelmissä. Hänellä oli hyvä lauluääni, jota tarvittiin muun muassa ompeluseurojen jälkeen järjestetyissä piirileikkilauluissa.

1930-luvun kirjanpidossa erotellaan jo eri toimintamuotojen tuotto. Esimerkiksi vuoden 1932 voitto- ja tappiotili jakautui seuraavasti.

Voitoksi		Tappioksi	
Huvitili	2815,50	Kulunkitili	1356,20
Ravintolatili	604,75	Jäsenverotili	388,00
Vuokratili	850,00	Pääomatili	2860,20
Arpajais- ja omp.seuratili	334,15		
Yhteensä	4604,40	Yhteensä	4 604,40

Ravintolatilin tuotto voidaan katsoa kokonaan naisten ansioksi, huvitilin ja arpajais- ja ompeluseuratilin tuotto osittain. Kokonaistuotosta naisten osuus on siis lähes puolet.

Taloudellisen hyödyn tavoittelemisen lisäksi iltamatoiminnassa kanavoituivat yksilöiden harrastukset ja luovuus. Kilpailevia vapaa-ajanviettomuotoja ei juuri muita ollut tarjolla. Lisäksi toiminnalla tavoiteltiin myös iloa omaan ja toisten elämään. Huvitoimikunnat ja ohjelmansuorittajat halusivat tehdä parhaansa, että yleisö viihtyisi ja voisi hetkeksi irrottautua arjesta.

”Niillä oli hauskaa, jotka näyttelivät ja saivat olla toistensa kanssa ja yleisöllä oli hauskaa, kun oli hauskoja näytelmiä.”
 (”Saara” 72 v.)

Näytelmä- ja huvitoiminnassa oli mukana myös henkilöitä, joilla ei ollut aatteellisia intressejä toimintaan, vaan ainoastaan palava halu esiintyä ja näytellä. Esimerkiksi vuonna 1932 oli työväenyhdistyksen jäsenmaksun maksanut vain yksi nainen, mutta huvitoimikuntaan oli nimetty kuusi naista.

”Mua ei oikein noi järjestöasiat kiinnostanu, todella vaan se näyttelemine ja ohjelmatoiminta. Mua veti se näytelmätoiminta vaan niin kauheasti.” (”Anna”79 v.)

Yhteishenki korostui esiintymiseen valmistautuessa. Kaikilla oli tavoitteena onnistua tuottamaan hyvä esitys. Toisaalta syntyi myös vuorovaikutusta esiintyjien ja yleisön välillä. Päivi Andersonin (1983,43) mukaan ns. korkeakulttuuritilaisuuksiin osallistuminen ennen sotia oli työväestön keskuudessa maaseudulla varsin vähäistä, koska tarjonta oli kaupungeissa. Omaehtoinen kulttuuritoiminta yhdisti ihmisiä haja-asutusalueilla. Visuvesi ei sijainniltaan ole syrjäkylä, mutta liikenneolosuhteet olivat ennen sotia vielä melko vaatimattomat. Matkat oman kylän ulkopuolelle esimerkiksi teatteriin olivat harvinaisia, ja kanssakäyminen tapahtui omassa paikallisyhteisössä.

Työväeniltamien kolmantena tehtävänä Kurkela näkee propagandan ja valistuksen levittämisen. Leila Issakainen tutki opinnäytetyössään Joensuun työväenyhdistyksen iltamia vuosina 1930–1970. Issakaisen (1994,28) mukaan ideologiaa ei iltamissa korostettu, mutta aina se oli taustalla esillä. Esitetyt näytelmäkappaleetkaan eivät olleet yleensä luonteeltaan julistavia tai kantaa ottavia. Propagandan ja valistuksen levittäjinä naisten rooli työväeniltamissa ei ainakaan Visuveden työväenyhdistyksessä ole näkyvä. Haastateltavien muistamat juhlapuhujat olivat enimmäkseen miehiä, jotka tulivat Tampereelta tai Helsingistä. Päivänpoliittiset pilkka- ja huumoritekstit esitettiin kisällilaulujen avulla. Monilla työväenyhdistyksillä oli myös kisällittäriä, mutta Visuvedellä kisällilaulut esitettiin ennen sotia miehisin voimin. Iltamien ohjelmistosta ei ole valitettavasti säilynyt kirjallisia dokumentteja, joista naisten osuus kävisi ilmi.

Näytelmät tilattiin joko Työväen Näyttämöiden Liitolta tai saatiin naapuriyhdistyksiltä. Käsikirjoituksia ei riittänyt kaikille, joten roolit piti kopioida. Roolien kopioinnissa oli kova työ, ja se olikin usein nuorten naimattomien naisten työtä.

”Kun minä olin joutilas, niin minä kirjoitin aina kaikkien roolivihotkin.(...) Aina sen edellisen puheen, että mistä se ottaa kiinni ja mitä tekee. Käveleekö hitaasti vai kiukkuisesti, ja näyttääkö sitä tai paiskaako tätä.” (”Anna” 79 v.)

Isojen näytelmien harjoituksia oli melkein joka ilta, ja monilla osallistujilla oli pitkät työpäivät ja naisilla kotityöt. Nuoret naiset, jotka olivat näytelmäseuran tai koko työväenyhdistyksen sihteereitä, kirjoittivat roolit puhtaaksi. Tilikirjojen mukaan he saivat joinakin vuosina kertakorvauksena pienen palkkion, mutta eivät läheskään aina.

Naisten työnä olivat myös erilaiset käden taitoa vaativat valmistelut, joita näytäntöjen ja ohjelmien esiintymiskuntoon saattaminen edellytti. Esiintymisasut piti ommella ja niitä varten hankkia tarvikkeet lähes olemattomilla määrärahoilla. Kaikkia keinoja käytettiin hyväksi, jotta esiintymisasuista saatiin näyttävät.

”Minä menin aina naapuriin, missä oli paljon amerikanvaatteita ja yritin parhaani livertää ja lupasin vapaaliputkin. No kyllä se naapuri aina joskus sitten helpotti sitä amerikankirstua ja kyllä sieltä löytyi hyviä näytelmävaatteita.” (”Anna” 79 v.)

Esityksissä tarvittiin monenlaista rekvisiittaa. Enkelinsiipiä ja paperikukkia valmistivat pienet näppäräsormiset tytöt. Näytelmiin tarvittavia vaativampia asuja tekivät ompelutaitoiset naiset. Joskus juhlasali koristeltiin tilaisuutta varten, ja jouluisin tuotiin saliin joulukuusi.

6.6 OHJAAJIEN MERKITYS

Pienten järjestöjen harrastustoiminta muodostui pakostakin sen mukaiseksi, millaisia erityistaitoja jäsenistöllä oli. Ohjaajiksi ei ollut varaa palkata ammatillaisia, vaan toimintaa vetivät vapaaehtoiset asiasta kiinnostuneet ilman palkkaa. Ohjaajien koulutukseen ei ollut kovinkaan paljon varoja käytettävissä. Kaikki mahdolliset taidot, niin käden taidot kuin henkiset kyvytkin, valjastettiin käyttöön.

Kolmekymmentäluvun alkuvuosina sai OTK:laisen Virtain Osuuskaupan Visuveden myymälä uuden myymälänhoitajapariskunnan, jonka myötä alkoi näyttämö- ja ohjelmatoiminnan kukoistuskausi. Ei ole tiedossa, mistä Olli ja Tyyne Ruottinen muuttivat ja mistä he olivat oppinsa ammentaneet, mutta monitaitoisiksi ja innostuneiksi heitä kuvattiin sekä haastatteluissa että yhdistyksen 40-vuotiskronikassa.

”Jos näyttämöltä jotain puuttui
 Olli timpermanniks muuttui
 heti kun yleisöltä sulki kaupan ovet
 Näin syntyi pöydät, kirjastot
 laiskanlinnat, oviverhot,
 ja Ollilt’ hupaisasti kului illat monet.”

Haastateltavat muistivat Tyyne Ruottisen taitavana ja innostuneena ohjaajana ja musikaalisena henkilönä, joka muisti loputtoman määrän lauluja, tansseja ja leikkejä sekä ohjasi ja muokkasi niitä esityskuntoon. Visuveden ty:n 40-vuotiskronikassa muistellaan Tyyne Ruottista.

”Jos laulut toisille ei menneet päähän
 ei Tyyne silti mennyt jäähän,
 vaan lauloi niin kauan kuin ääni kesti.
 Ei ihme, vaik’ Ruottisista puheen ollen,
 kuulee lausuttavan ponnin:
 Siinä oli pari, oli totisesti.”

Päivi Andersonin (1983,51) mukaan sekä Pihlajavedellä että muualla Keski-Suomessa myymälänhoitajat ja osuusliikkeiden johtajat ovat olleet sekä ohjaajina että näyttämönjohtajina työväennäyttämöillä. Osuuskauppojen myymälänhoitajat muuttivat työnsä perässä paikkakunnalta toiselle ja toivat mukanaan myös paikkakunnan harrastuselämään uutta tietoa ja taitoa. Tyyne Ruottinen oli tietävästi kokoisin Helsingistä, ja on mahdollista, että hän on saanut myös kulttuurialan ohjausta ja koulutusta. Haastateltavat muistavat hänet hyvin ammattitaitoisena. Esimerkiksi Työväen Näyttämöiden Liitto järjesti kursseja ohjaajille.

Visuveden työväenyhdistyksen kantava voima oli myös Ida Haavisto, jonka useimmat haastateltavat mainitsivat Tyyne Ruottisen lisäksi kysyttäessä Visuveden työväenyhdistyksen aktiivisia naistoimijoita. Hän osallistui kaikkien toimintaan, mutta erityisesti huvi- ja näytelmätoiminnassa hänen panoksensa oli huomattava, ja hänet muistetaan taitavana näyttelijänä.

"Idaa voisi verrata ihan Siiri Angerkoskeen."

("Saara" 72 v.)

Ida Haaviston poika muistaa äidin usein iltaisin alkaneen opetella rooleja ulkoa sen jälkeen, kun lapset oli illalla saatu nukkumaan. Näyttelemine oli Idalle henkireikä kotona tehdyn ompelutyön ja kotitöiden vastapainoksi. Ida Haavisto muistetaan myös taitavana lausujana, joka mielellään esiintyi eri tilaisuuksissa. Huumorintajuisena ja myönteisenä henkilönä hän jäi sekä tovereidensa että yleisön mieliin.

"..ei niin kamalaa asiaa ollut, etteikö Ida sitä saanut käännettyä huumoriksi". ("Anna" 76 v.)

Innostuneiden ja taitavien ohjelmanohjaajien panos on ollut merkittävä työväenyhdistysten toiminnassa. Kun esitysten tasoa saatiin nostetuksi, tiesi se myös katsojamäärien kasvua. Visuveden työväenyhdistyksessä harkittiin kesällä 1930 ohjaajan palkkaamista näytelmäseuralle, mutta hankkeesta luovuttiin toistaiseksi. Voimakkaat ja osaavat persoonallisuudet kuten Tyyne

Ruottinen ja Ida Haavisto Visuvedellä ja Lyydia Saarikivi Ruovedellä rohkaisivat arempia naisia osallistumaan ohjelmantekoon aikakaudella, jolloin naisten edellytettiin toimivan lähinnä kotitalouden ja lastenkasvatuksen parissa.

7. PAIKALLISYHTEISÖN SUHTAUTUMINEN

Kansalaissodan jälkeen luokkaristiriidat näkyivät yhteiskunnassa vielä 1920- ja 1930-luvullakin. Pienessä kyläyhteisössä työväenyhdistyksessä aktiivisesti toimivat ja työväentalolla kävijät olivat pääasiassa työläisiä, jotka hankkivat elantonsa työskentelemällä maataloissa tai sahalla ja erilaisissa kausi- ja tilapäistöissä. Työväenliikkeen ulkopuolella tunnettiin epäluuloa työväenyhdistyksen toimintaa kohtaan sen omaksuman sosialidemokraattisen ideologian vuoksi.

7.1 SAHA JA TALOLLISET

Elis Lahtinen ja Heikki Jartti perustivat vuonna 1917 Visuvedelle sahan, joka runsaan vuoden toiminnan jälkeen siirtyi kokonaan Lahtiselle. Oman sahan puutavaran lisäksi vesitse kuljetettiin muidenkin sahojen tuotteita, ja niitä varten Lahtisella oli hinaaja ja proomuja. Vuonna 1920 perustettiin kuljetuksia varten Visuveden laivayhtiö, joka vuosikymmenen puolivälissä jäi Lahtisen haltuun.

1920-luvulla naisten osuus puutyöläisistä kasvoi neljännekseen puu- ja sahateollisuudessa työskentelevistä. (Lähteenmäki 1995, liitetaulukko 3). Ulkotöitä ei kuitenkaan pidetty naisille sopivina, joten niihin hakeuduttiin vain muun työn puutteessa. Sahojen koneellistuminen toi miehille ammattitaitoa vaativat työt. Naisille jäivät vaatimattomammat, mutta eivät välttämättä kevyemmät työt. Naisten palkat olivat myös miesten palkkoja pienemmät (Lähteenmäki 1995,75).

Maltilliset liiketoimet ja suhdanteiden avulla pelaaminen takasivat kyläläisille töitä tasaisesti. Visuveden sahan tarjoama leipä oli varmempaa kuin muiden alueella toimivien sahojen, jotka pitivät taukoja sahaustoiminnassaan. Aina vuoteen 1937 asti, jolloin sahan kapasiteettia lisättiin, tarvittiin työvoimaksi 14 miestä, yksi nainen ja yksi poika. Kesällä sahattiin kahdessa vuorossa ja työntekijöitä oli n. 35. Kun sahan koneita vuonna 1937 uusittiin, oli työntekijöitä kiireisimpänä aikana lähes viisikymmentä. Sahan lisäksi Lahtisen työntekijöitä oli hinaajissa ja proomuissa sekä puutavaran lastaustyössä, jota tekivät myös naiset. Parhaimpina aikoina sahalla ja kuljetustöissä oli 75 työntekijää (Peltola 1994,101).

Työväenyhdistykseen sahanomistaja näyttäisi suhtautuneen varsin neutraalisti. Työväentalon laajennuksen ja korjauksen yhteydessä vuonna 1925 hän antoi lainan puutavaran muodossa, mutta liikemiehenä hän peri lainastaan myös varsin tuntuvaa vuosittaista korkoa. Jarmo Peltolan (1994,103) mukaan ”Elis Lahtisen sahalla pystyvyys työhön, tunnollisuus ja rehellisyys olivat ne peruspilarit, joiden perusteella työsuhde sahalla joko jatkui tai päättyi”.

Palkkatyön myötä olivat työ- ja vapaa-aika selvästi eriytyneet toisistaan, eikä työnantajan valta juurikaan ulottunut työajan ulkopuolelle. Taloissa työskentelevien palkollisten asema oli vielä toinen. Heihin työnantajilla oli vielä vanhan perinteen mukaisesti holhoava ja omistava suhde. Hyvää työnantajaa vastaan ei sopinut nousta, sillä tuloksena saattoi olla irtisanominen ja työtodistus, jolla ei helposti uutta paikkaa saisi. Visuvedellä naiset työskentelivät enimmäkseen palkollisina taloissa tai tekivät esimerkiksi ompelutyötä kotona. Ammatillinen järjestäytyminen ei juurikaan näkynyt ennen puutyöläisten ammattiosaston perustamista vuonna, joka tapahtui sotien jälkeen.

Työväentalolla käyntiä ei aina katsottu hyvällä silmällä ja joskus palkolliset joutuivat käymään siellä salaa.

”Yks mun luokkalainen oli kotiapulaisena herrasväessä. Hän oli siellä niinkun sellanen sisäkkö ja hän ei saanut koskaan tulla. Työnantaja kielsi ehdottomasti: ei työväentalolle. Ja sitten hän kerran tuli, kun siellä..olikhohan siellä pelkkä tanssi-ilta vain ja tuli sinne kuitenkin ja pelkäs koko ajan hirveästi, että työnantaja saa tietää.” (”Siiri”76 v.)

Työväenyhdistysten ja niiden alaosastojen toiminta on muotoutunut sen mukaan kuinka itsenäisessä asemassa niiden jäsenistö oli kyläyhteisössä. Vuosipalkollisilla ei ollut samanlaisia mahdollisuuksia järjestötoimintaan kuin itsenäisemmillä käsityöläisillä ja torppareilla (Andersson 1983,84). Tosin maataloissa työskennelleet olivat jo 1920- ja 1930-luvulla enimmäkseen kausityöläisiä, jolloin he olivat myös entisaikojen piikoja ja renkejä itsenäisempiä vapaa-aikansa suhteen.

7.2 KOULUN SUHTAUTUMINEN

Visuveden työväenyhdistyksen pöytäkirjoista tai muista kirjallisista dokumenteista ei ole löydettävissä vihamielisyyttä koulun ja työväenliikkeen välillä. Oikeus koulunkäyntiin ymmärrettiin työväenliikkeessä mahdollisuudeksi parempaan elämään. Haastatteluissa sensijaan esiintyi lähes jokaisella muisto rankaisusta työväentalolla käymisestä. Varhaisin niistä esiintyy Ida Haavistolla, joka Visuveden työväenyhdistystä perustettaessa oli 8-vuotias. Hänen äitinsä oli usein työväentalolla kahvia keittelemässä ja Idan oli oltava mukana. Sen jälkeen kun työväenyhdistykset muuttuivat poliittisesti aatteelliseksi yhdistyksiksi ja talolliset sekä sivistyneistö kaikkosivat toiminnasta, muuttui myös koulun suhtautuminen. Ida Haavisto muistaa joutuneensa lukan eteen seisomaan rangaistukseksi työväentalolla käymisestä. Tapahtuma ajoittuneen vuosisadan ensimmäisen vuosikymmenen vaihteeseen.

Oppivelvollisuus tuli voimaan vuonna 1921. Kaksikymmentäluvulta ei ole haastattelumuistoja, mutta kaksikymmentäluvun lopulla koulunsa aloittaneen Lempin muistikuvan mukaan ainakin rankaisutapa oli samanlainen kuin Ida

Haaviston kouluaihana.

”No koulussahan suhtauduttiin sillai, että jos kävi työväentalolla iltamissa, niin sai seisoo sitten seuraavana maanantaina koulussa. Ja kun vanhemmat meni, niin eihän sitä voinut jäädä, sitä meni. Kyllä minäkin siellä seisoin sitten. Joskus jäi ihan syyttä, etteihän siinä mitään (...) Niin, rangaistus tuli siitä kun meni työväentalolle iltamiin. Jos kävi seurantalolla, niin ei siitä sitten niinkään rangaistu. Se paremmin hyväksyttiin. Se oli siihen aikaan sellasta.” (”Lempi” 76 v.)

Kolmekymmentäluvun alun oikeistolaisena aikana suhtautuminen työväenjärjestöihin oli torjuvaa. Tilanne näkyi myös koulun suhtautumisena. Visuvuodella, kuten monella muullakin paikkakunnalla, opettajat olivat nuorisoseuran toiminnan kantava voima. Kolmekymmentäluvulla koulua käynyt ”Saara” muistaa, miten koulu teki vappuretken luontoon. Sata oppilasta kulki parijonossa, ja kun paluumatkalla tultiin ”Saaran” ja hänen sisarensa kotiportille, kuulutti opettaja, että vappujuhlat on nyt juhlittu, muualle ei sitten enää saa mennä. Opettaja tiesi, että vappujuhlat ovat työväenliikkeen suurin vuotuinen juhla ja että ”Saaran” perhe niihin varmasti osallistuu.

Koulu kasvatti tyttöjä kolmekymmentäluvun hengessä äideiksi, vaimoiksi ja perheenemänniksi. Työväenliikkeen ideologia koettiin vieraana ja uhkaavana ja tyttöjä haluttiin suojella siltä. Naisia veti mukaansa kolmekymmentäluvulla myös Lotta Svärd-järjestö. Sen korostuneen isänmaallinen toiminta oli voimakkaasti ristiriidassa työväenyhdistysten toiminnan kanssa.

7.3 KILPAILU JA YHTEISTOIMINTA NUORISOSEURAN KANSSA

Etelä-Pohjanmaalla 1880-luvun lopulla alkunsa saanut nuorisoseuraliike levisi vauraiden talonpoikien keskuudesta myös muualle Suomeen. Suomenmielisen Santeri Alkion johdolla nuorisoseuraliike kokosi raittiusliikkeen tavoin paljon etenkin naisjäseniä (taulukko2). Nuorisoseuraliike piti itseään

epäpoliittisena järjestönä, joka kannusti jäseniään itsekasvatuksen kautta kehittämään yhteiskunnan ”käyttökelpoiseksi” jäseneksi (Smeds 1989,155). Työväenliikkeen taholla nuorisoseura nähtiin porvarillisena, koska sen jäsenet eivät yleensä olleet kotoisin työväenluokasta.

”Siihen aikaan kun mä olen ollu nuori, niin se oli niin valtava se luokkaero ja mä olin työmiehen tytär. Talolliset oli erikseen ja me mökkiläiset oltiin erikseen” (”Anna” 79 v.)

”Niin, se oli niin lähellä sitä kansalaissotaa, että se oli vielä niin tuoretta” (”Saara” 72 v.)

”Me oltiin työväenihmisiä. Ei mulla mitään jäsenkirjaa ollut koskaan, mutta siellä työväentalolla oli niin kuin vertaistensa parissa.” (”Anna” 79 v.)

Visuveden Nuorisoseura perustettiin Kangaspuusun talossa vuonna 1919. Läsänä oli noin 50 nuorisoseura-aatteen innostamaa henkilöä. Opettaja Rinne valittiin puheenjohtajaksi ja rouva Sopenen sihteeriksi. Johtokuntaan valittiin lisäksi kolme naista ja kolme miestä. Nuorisoseurantalo rakennettiin talkoilla vuonna 1921. Siihen saakka se kokoontui talollisten kodeissa. Iltamia ja muita huvitilaisuuksia varten se vuokrasi silloin tällöin työväentalon.

Ennen kansalaissotaa suomalainen työväenliike ja nuorisoseuraliike olivat kilpailijoita, eivät vihollisia. Se osapuoli, joka talonsa ensin kyläyhteisöön rakensi, aktivoi kylän nuorison (Norrena 1993,164). Kansalaissodan jälkeen suhtautuminen muuttui jyrkemmäksi ja Visuvedelläkin kyläläiset jakautuivat entistä selvemmin työväentalolla kävijöihin ja nuorisoseuralaisiin. Kilpailuakin vähän esiintyi. Siitä kertoo Visuveden työväenyhdistyksen 40-vuotisjuhla-kronikka.

"Huvitoimikunnan puolta
 Eemil Keinonen sai huoltaa.
 Sill' alalla hän myös ohi ajoi monen.
 Jos Seuralla pikkujoulussa
 ajoi pukki autolla,
 niin tälle talolle jo sitt' toi lentokone."

Nuorisoseurassa harrastettiin kulttuuri- ja opintokerhotyötä, järjestettiin iltamia ja muita juhlia sekä urheiltiin. Päivi Anderssonin (1980,87) mukaan jäsenyys työväenjärjestöille vastakkaisissa yhteenliittymissä ei estänyt kyläläisiä osallistumasta satunnaisesti työväenjärjestöjen yleisötilaisuuksiin. Etenkään nuoriso ei niin tarkasti valikoinut tanssipaiikkaansa. Näytelmien ensi-illoissa Visuvedelläkin saattoi työväentalolla nähdä kylän opettajan tai talollisia.

Visuveden työväenyhdistyksen, kuten muidenkin vastaavien yhdistysten näytelmätoiminnassa oli mukana henkilöitä, jotka eivät olleet työväenyhdistyksen jäseniä, mutta jotka samaistuivat enemmän työväentalolla kävijöihin ja halusivat esiintyä heidän joukossaan. Toiminnassa pysyteltiin tiukasti omassa leirissä, mutta katsojia ja yleisöä saattoi olla puolin ja toisin. Nuorisoseuran näyttämötoiminnassa etenkin kesäaikaan olivat mukana näyttelemässä ja ohjaamassa monet kesävieraat, jotka olivat teatterialan ammattilaisia. Joskus nähtiin myös työväentalon näytelmiä katsomassa kylän opettaja ja talollisia.

"En muista, että se olisi ollut mitenkään kilpailua. Mutta sellainen asia pantiin kyllä kovasti merkille, että kun kokoillan näytelmä oli jo ehkä kerran esitetty ja sitä esitettiin jo toisen kerran, niin sinne tuli näitä jotka ei koskaan käyneet työväentalolla, vaan aina nuorisoseurantalolla, niin se oli kyllä sitten tapaus, että nekin tuli sieltä(...) Että sille (hyvälle näytelmälle/MH) annettiin siellä toisella puolella sitten tunnustus". (Siiri" 76 v.)

Lähes ainoa merkintä Visuveden työväenyhdistyksen pöytäkirjoissa yhteistoiminnasta nuorisoseuran kanssa on pohdinta yhteisen putkan rakentamisesta vuonna 1927. Työväentalolle putka myöhemmin rakennettiin. Tiedossa ei ole, tuliko sinne asiakkaita myös toisen talon huvitilaisuuksista. 4.4.1929 pidetyn työväenyhdistyksen kokouksen pöytäkirjan mukaan ”keskusteltiin onko tarpeellista yhdistyksen alkaa minkäänlaisiin sopimuksiin nuorisoseuran kanssa iltamien yhteensatumisen estämiseksi mutta päätettiin ettei yhdistys alja minkään laisiin sitoumuksiin katsottiin sen tuavan yhdistyksen näytelmä seuralle hankaluutta mutta päätettiin että voidaan joskus siirtää iltamija jos tilaisuus myöten antaa”.

Nuorisoseuran jäsenistö koostui maaseudulla talollisten lapsista, sivistyneistöstä ja virkamiehistä. Pääpaino oli kansansivistystyöllä sekä harrastus- ja huvitoiminnalla.

”Niin, siellähän oli tämän toiminnan periaatteena henkisen kasvatustyön nostaminen isänmaallisessa hengessä. Mutta meillähän oli aina tämä vähäosaisten ihmisten henkinen ja aineellinen tarve tärkeämpi.” (”Saara” 72 v.)

Sosiaalinen avustustyö kuului olennaisena osana naisten toimintaan sekä työväenliikkeen johdon tasolla että paikallisissa työväenyhdistyksissä. Työväenyhdistyksen naiset tunsivat Visuvedelläkin omalla talolla toimiessaan olevansa uskollisia aatteelleen, joka velvoitti pitämään huolta lähimmäisistä. Nuorisoseuran toiminta koostui enemmän kansansivistystyöstä. Sen toimintaan liittyi myös työväenliikkeelle vieras korostunut isänmaallisuus, joka näkyi erityisesti 1930-luvun alun äärioikeistolaisena aikana.

8. TYÖVÄENTALOLLE KASVAMINEN

Päivi Andersson (1983,81) käsittelee tutkimuksessaan työväentalolle kasvamista. Hän käyttää kansantieteellistä termiä enkulturaatio. Se tarkoittaa yksilön elämässä tapahtuvaa kehitystä, jonka aikana hän omaksuu yh-

teisönsä kulttuurin ja varmistaa siten sen jatkuvuuden.

Työväenyhdistysten toimintaan mentiin mukaan usein jo lapsena vanhempien tai sisarusten innostamina. Minkäänlaista pakottamista ei tämän tutkimuksen yhteydessä tehdyistä haastatteluista ilmene. Päinvastoin, työväenyhdistyksen tilaisuuksiin haluttiin osallistua useammin kuin kotoa luvaheltisi. Lapsille olivat sallittuja perheiltamat, lapsille suunnatut tilaisuudet ja ompeluseurat. Työväenyhdistyksen kokouksiin tai iltamiin eivät lapset yleensä päässeet. Useissa haastatteluissa puhuttiin myös työväentalolle kasvamisesta tai siitä, miten työväentalo koettiin toiseksi kodiksi.

”No mä olen kai kasvanut siihen ihan lapsesta asti ja ollut mukana jo nuorena.” (”Saara” 72 v.)

”Mää sitten sanoin, että kai määhän nyt vähän poliittinen olen siinä mielessä, että kun määhän olen siellä melkein asunut yhteen aikaan. Kai sinne kasvoi oikein.” (”Armi” 76 v.)

Työväentalolla pienestä pitäen käyneet pitivät sitä toisena kotinaan, jonne he palasivat, vaikka välillä olisivat olleet poissakin (Andersson 1983,86). Työväentalolla järjestettiin myös lasten- ja perhejuhlia, joissa työläisperheiden lapset olivat sekä ohjelmansuorittajina että katsojina. Toiminta koettiin tasa-arvoisena. Tyttöillä ja pojilla oli samat oikeudet ja velvollisuudet.

Kotona puhuttiin harvoin politiikkaa suoraan lapsille, mutta lapset kuuntelivat vanhempien ja muiden aikuisten keskustelua.

”Kyllä mä sen poliittisen aatteen aloin tajuta silloin jo vähän toisellakymmenellä ollessani ja siinä sodan syttyessä sitten osasi ajatella jo vähän kaikkea. Ja mitä nyt kuuli kotona isän ja äidin keskusteluista, niin rupes luomaan sitten sitä yhteiskunnallista asiaa.” (”Saara” 72 v.)

Jos kotiin tuli sanomalehti, saatettiin sen artikkelien ja uutisten perusteella

keskustella kotona. Vuonna 1983 nauhoitetussa haastattelussa kertoo Visuveden työväenyhdistyksen pitkäaikainen sihteeri, vuonna 1898 syntynyt Ida Haavisto, että hän muistaa lapsuudenkotonaan keskustellun esimerkiksi Bobrikovin murhasta pitkään jälkeenpäinkin. Idan perheeseen tilattiin Työ-mies-lehti, ja sitä luettiin ahkerasti. Ida kertoo, että lehteä pidettiin niin arvokkaana, että he lapset ripustivat sukkavartaaseen seinään joka lehden. Siitä löytyi helposti se numero, josta haluttiin tietää ja keskustella (Ida Haaviston haastattelu).

Lapsena ja nuorena omaksuttu työväenliikkeen arvomaailma on säilynyt useimmilla haastatelluilla näihin päiviin asti.

”Nuoremman polven taholta se oli vaan tällasta ei-aatteellista, lähinnä mukanaoloa, mutta kyllä omalta kohdaltani tiedän, että en olisi voinut muuta aatetta ajatella, että siihen kasvoi jotenkin kiinni...Se vaan jatkui, vaikka oli itse työelämässä ja sitten tietysti muualla jo oli aktiivisesti politiikassakin mukana. Mutta kyllä se sieltä vaan lähti työväentalolta ihan alkuun. Niin se varmaan on ollut hyvin monella.” (”Siiri” 76 v.)

Työväentalojen vahtimestariperheet olivat niitä, joilla oli oikea koti työväentalon yhteydessä. Vahtimestarintyöstä maksettiin korvausta, mutta se oli varsin pieni verrattuna tehdyn työn määrään. Vahtimestareilta edellytettiin osallistumista lähes kaikkeen toimintaan, ja usein koko perhe oli mukana näytelmissä, järjestyksenpidossa ja ravintolatyössä. Lisäksi vahtimestariperhe joutui antamaan keittiönsä yhteiseen käyttöön yhdistyksen tilaisuuksien aikana. Visuveden työväenyhdistys määritteli 5.7.1925 pitämässään kokouksessa vahtimestarin työvelvollisuudeksi ”pitää huoneisto puhtaana ja lämpöisenä, tarvittaessa pilkkoo puut, pitää tiet auki talvella ja kesällä pihamaan puhtaana ja avustaa näyttämöllä”. Työväentalojen vahtimestariperheet olivat työväenkulttuurin monitoimimiehiä ja -naisia. Vahtimestareiksi hakeutuikin usein yhdistyksen aktiivisia henkilöitä, joille työväenaate oli yksityisyyden menetystä tärkeämpi.

Vuonna 1926 Visuveden työväenyhdistys valitsi Eetu Kulmalan vahtimestariksi. Hänen perheensä muutti työväentalon yhteydessä sijainneeseen pieneen asuntoon ja pian kaikki perheenjäsenet olivat aktiivisesti toiminnassa mukana. Rouva Impi Kulmala sai yhdistyksen ravintolaemännyyden ja tyttärestä Toinista tuli yhdistyksen varsinainen työmyyrä. Hän oli johtokunnassa vuodet 1927 ja 1928, ainoana naisjäsenenä parin vuosikymmenen aikana. Lisäksi hän toimi yhdistyksen jäsenkirjurina, näytelmäseuran sihteerinä, arpajaistoimikunnan sihteerinä ja ompeluseuran toiminnasta vastaavana. Monet muut vahtimestariperheet, kuten Martti ja Viivi Ranta, antoivat aluksi vahtimestareina toimiessaan ja myöhemmin muualla asuessaan Visuveden työväenyhdistykselle vahvan panoksensa sekä osallistumalla sekä näytelmä- ja huvitoimintaan että muuhun yhdistyksen puitteissa tehtyyn työhön.

Impi Kulmala, Viivi Ranta ja monet muut ravintolaemännät apureineen uurastivat iltamien ja muiden juhlien aikana työväentalon keittiössä leipoen, paistaen ja kahvia keittäen. Tilaisuuksien jälkeen naiset tiskasivat ja siivosivat. Vesi jouduttiin kantamaan naapuritalon kaivosta ja lämmittämään tiskaamista varten. Yleisöä saattoi olla joskus satoja ihmisiä ja tilaisuudet kestivät usein myöhään yöhön, joten työtä oli. Työstä saatu kertakorvaus tai pieni prosentti illan ravintolatuotosta ei yksin riittänyt motivoimaan naisia näin kovaan työhön. He olivat sitoutuneet työväenaatteeseen ja toimivat naisille ominaisella tavalla yhdistyksensä hyväksi. Emännät, jotka asuivat työväentalolla hoitivat työväentaloa kuin kotiaan ja työväenyhdistystä kuin perhettään.

9. LOPUKSI

Tutkimuksessani olen tarkastellut naisten toimintaa 1920- ja 1930 -luvun työväenyhdistyksissä arkistodokumenttien valossa. Olen pyrkinyt analysoimaan toimijoita naisten omasta näkökulmasta. Tämän näkökulman pyrin saamaan mukaan haastatteleamalla naisia, jotka olivat toiminnassa mukana tutkittavana ajanjaksona. Työväenyhdistyksen pöytäkirjat eivät maininneet

naisten tekemästä työstä, mutta esimerkiksi tilikirjoja tutkimalla saattoi päätellä naisten tehneen mittavan työn. Tutkimuskohteena olleen työväenyhdistyksen naistoimijat olivat tavallisia rivijäseniä, eikä kukaan heistä pyrkinyt määrätietoisesti etenemään esimerkiksi politiikassa. Tutkittaessa naisten ruohonjuuritason järjestötoimintaa onkin puhuttava näkymättömän toiminnan tutkimisesta sen sijaan, että oletetaan naiset miesvallan alistamiksi näissä yhteisöissä. Elina Haavio-Mannila käsittelee tutkimuksessaan "Suomalainen nainen ja mies" myös naisten ja miesten järjestötoimintaa. Sen mukaan vuosina 1919 – 1965 eniten naisia oli mukana yhdistysten johtokunnissa 1920-luvulla. Toinen naisten mukanaolon huippu oli 1950–1954 (Haavio-Mannila 1970,142).

Kansalaissodan jälkeisessä Suomessa työläisnaiset toimivat mieluummin työväenyhdistyksissä miesten kanssa kuin esimerkiksi niissä naisjärjestöissä, joissa työväenaate ei ollut etusijalla. Naiseus tai sisaruus ei ulottunut yli luokkarajojen. Visuveden työväenyhdistyksen naisetkin toimivat tiukasti omassa yhteisössään. Toista maailmansotaa lähestyttäessä naiset muualla löysivät yhteisen naisrintaman, kun työläisnaisliikkeen sisäinen linja lähestyi porvarillisten naisten järjestöjen toiminta-aluetta (Julkunen 1991,19). Visuvedellä naiset eivät vielä tällöinkään liittyneet tähän rintamaan, vaan jatkoivat toimintaansa miesten kanssa omassa yhdistyksessään.

Naiset eivät työväenyhdistyksessä toimiessaan myöskään irtautuneet omasta elämänpiiristään, vaan toimivat miesten arvot ja toimintatavat hyväksyen heidän rinnallaan. Irtautuminen kodin piiristä ja suuntautuminen hoiva- ja huolenpitotyön sijasta esimerkiksi politiikkaan olisi merkinnyt sitä, että naisen olisi pitänyt olla poikkeuksellinen naisena. Naisten poliittisen- ja järjestötoiminnan tutkimus on paljolti kohdistunut juuri naisiin, jotka ovat tietoisesti pyrkineet mukaan politiikkaan ja aloittaneet uransa paikallisista yhdistyksistä. Viime aikoina tutkijat ovat yhä enemmän kohdistaneet mielenkiintonsa poikkeusnaisten sijasta tavallisiin naisiin. Halutaan kysyä, mitä naiset tekevät omassa keskuudessaan ja arkielämässä. Saarisen mukaan "on olemassa sellaisia naisille yhteisiä arvoja, tavoitteita ja toimintatapoja,

joissa he myös tunnistavat toisensa, joiden kautta he kehittävät kollektiivista toimintaa ja tietoisuutta ryhmäintresseistään naisina"(Saarinen 1988,12).

Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli selvittää, mistä aineksista naisten tekemä työ 1920– ja 1930–luvun työväenyhdistyksissä koostui ja mikä heidän toimintaansa aktivoi. Tutkimuksessa nousi esille erityisesti naisille ominaisina toimintamuotoina yhdistyksen hyväksi tehty kotitaloustyyppinen työ sekä ompeluseuratoiminta. Naiset osallistuivat myös yhdessä miesten kanssa opintokerhotoimintaan sekä järjestivät iltamia ja muita huvitilaisuuksia. Visuveden työväenyhdistyksen naiset eivät juurikaan osallistuneet poliittiseen toimintaan. Ruoveden naisjaosto sen sijaan toimi aktiivisesti myös tällä saralla.

Naisten toiminta Visuveden työväenyhdistyksessä oli tarkastellulle ajalle ominaista, hyvin perinteistä naisten työtä. Se koostui paljolti aivan arkisista taloustöistä, joita tehtiin iltamien ja muiden tilaisuuksien yhteydessä. Tutkittavana aikana perheenemännän taitoja painotettiin sekä porvarillisella rintamalla että työläisnaisjärjestöjen taholta. Sosialidemokraattisen naisliikkeen perhesuuntautuneisuus näkyi suuremmissa yhdistyksissä naisliiton järjestämien kotitalouskurssien ja valistustoiminnan lisääntymisenä. Pienen työväenyhdistyksen toiminnassa naisliiton ohjelma näkyi korkeintaan siinä, että taloustyötä arvostettiin. Emännät eivät olleet "vain" kahvinkeitittäjiä. Heitä pidettiin arvossa. Naiset eivät kokeneet tekevänsä toisarvoista työtä ravintolatoiminnasta huolehtiessaan. Kahvinkeiton ja taloustöiden väheksyminen saattaa olla ominaista paitsi miehille myös sellaisille naisille, joilla oli voimakas halu edetä politiikassa ja jotka kokivat, että vaikutusmahdollisuuksia oli vain muodolliseen järjestötoimintaan osallistumalla. Haavio–Mannilan (1970,150) tutkimuksen mukaan miehet ajattelevat naisia enemmän voivansa yhdistystoiminnan välityksellä parantaa yhteiskunnallista asemaansa ja ajaa oman ryhmänsä etuja. Visuveden työväenyhdistykselle koitui naisten tekemästä kotitaloustyöstä myös selkeää taloudellista hyötyä ravintolatulon muodossa. Ravintola oli yhdistyksen budjetissa pääsylipputulosten, arpajais- tuoton ja vuokratulojen lisäksi merkittävä tulonlähde. Lisäksi ravintolapalvelut loivat tilaisuuksiin viihtyisyyttä ja antoivat tilaisuuksiin tulleille puitteet myös

vapaalle seurustelulle ja vuorovaikutukselle.

Toinen naisille ominainen toiminnan muoto oli ompeluseuratoiminta. Ompeluseurat tarjosivat naisille tilaisuuden yhdessäoloon tavalla, joka oli yleisesti hyväksytty. Naiset eivät pelkäästään jutustelleet muuta tekemättä. Käsityöt, joita tehtiin joko yhdistyksen hyväksi tai avun tarvisijoille jaettavaksi, antoivat syyn kokoontumiselle. Kansalaissodan jälkeen ompeluseuratoiminta oli pyyteetöntä rahan hankkimista yhdistyksen hyväksi. Ompeluseuroista tuli vähitellen myös vuorovaikutustilanne muillekin kuin ompeleville naisille. Niihin kerääntyi miehiä ja myös nuorisoa seurustelemaan. Ompeluseurat toimivat sisäänajokanavana työväenyhdistyksen muuhun toimintaan sen lisäksi, että ne myös tuottivat taloudellista hyötyä.

Ompeluseurat muuttivat toimintatapaansa 1920-luvun pyyteettömästä avustustyöstä 1930-luvun naisten virkistyskerhoiksi. Lähteenmäen (1995,–241) mukaan sosialidemokraattisen naisliikkeen toiminnassa näkyy 1930-luvulla sukupolvien murros. Vanhemmat naiset olivat omaksuneet sosialidemokratian omakohtaisesta osattomuudesta tai kurjuudesta. Individualismi tuli nuoren polven mukana kollektiiviseen liikkeeseen, ja mukana olijat halusivat antamisen lisäksi saada itselleenkin jotakin. Tämä näkyy myös 1930-luvun lopun osuustoiminnallisissa Naiset Mukaan-toimikunnissa, joissa ompeleminen oli joskus näennäistä. Vain naisille tarkoitettut Naiset Mukaan-toimikunnat lujittivat naisten välistä ystävyyttä ja tarjosivat mahdollisuuden retkien ja kokontumisten muodossa virkistymiseen. Haavio-Mannila näkee 1920- ja 1940-luvulla yhteiskunnassa tapahtuneen perinteisten arvojen ja normien muutoksia, joihin liittyi mm. naisten itsenäistyminen. 1930- ja 1950-lukuja hän sen sijaan pitää kansallisen yhteenkuuluvuuden lujittamisen aikana, jolloin naisten keskinäisen solidaarisuuden lisäämiseen ei kiinnitetty niin paljon huomiota (Haavio-Mannila 1970,134).

Vapaa-ajan lisääntymisen myötä työväenjärjestöt joutuivat miettimään, mitä tarjota jäsenistölleen. Tutkittavana ajanjaksona perustettiin Työväen Sivistysliitto, Työväen Näyttämöiden Liitto, Työväen Musiikkiliitto ja Työväen Urheiluliitto, jotka keskusjärjestöinä pyrkivät ohjaamaan paikallistason

harrastustoimintaa. Käytännössä toiminta pienessä yhdistyksessä kuitenkin ohjautui sen mukaan, mihin aktiviteettiin oli saatavissa innokas ja osaava ohjaaja. Iltama- ja huvitoiminta tarjosi halukkaille mahdollisuuden esiintymiseen. Kodin- ja lastenhoito vei naisilta aikaa, eikä kotikylästä usein ollut mahdollisuutta matkustaa minnekään. Työväentalo oli lähellä ja siellä saattoi tyydyttää henkisiä tarpeitaan ja irrottautua arjesta. Näyttämötoiminta oli monelle naiselle henkireikä. Naiset kokivat, että näyttelemällä, esiintymällä ja juhlia järjestämällä saattoi tuottaa iloa muille ja samalla yhdistyksen kassa karttui pääsylipputulosten myötä. Vaikka naisia ei ollut yhdistyksen muodollisessa järjestötoiminnassa 1920 - 1930 -luvulla mukana, oli heitä runsaasti huvitoimikuntien jäseninä. Musikaalisille henkilöille iltamat tarjosivat tilaisuuden esittää laulua ja soittoa. Kansantanssit ja runojen lausunta olivat erityisesti naisten suosimia ohjelmanumeroita. Naisten omanarvontunto vahvistui ja he saivat itseluottamusta. Omat kyvyt ja lahjat valjastettiin yhteisen hyvän nimissä.

Neljäntenä toiminta-alueena naisilla oli osallistuminen poliittiseen päätöksentekoon ja paikallistasolla vaikuttaminen. Työväenliikkeen naiset astuivat vuosisadan alussa yksityisyydestä julkiseen toimintaan äänioikeustaistelun kautta. Kun tavoite oli saavutettu, näyttäisi toiminta hiljenneneen sekä rivitasolla että korkeammilla yhteiskunnan vaikuttamistasoilla. Toiminta ei kuitenkaan välttämättä vähentynyt, se vain muutti muotoaan. Naiset tekivät toisarvoista työtä, jos arviointiperustana pidetään sitä, miten paljon naisilla oli näkyvää vaikutusvaltaa. Jos tätä tutkimusaineistoa tarkastellaan pelkästään selvittämällä, oliko naisia edustettuna yhdistyksen johtokunnassa, kunnalliselämässä tai puolueessa, naiset voidaan nähdä syrjäytyneinä tässä yhteisössä. Mutta kun katsotaan toimintaa naisten omista kokemuksista ja tuntemuksista lähtien, tullaan toiseen johtopäätökseen. Sen mukaan naiset siirsivät yksityiset hoivaan ja huolehtimiseen liittyvät kokemuksensa julkiseen elämään, ja heidän työnsä muodostui esimerkiksi tutkitun yhdistyksen kannalta elintärkeäksi. Samalla kun he pönkittivät ajalle ominaista sukupuoleen perustuvaa työnjakoa yhdistyksen toiminnassa, he turvasivat yhdistyksen toiminnan jatkumisen.

Visuvedellä naiset eivät aktiivisesti osallistuneet suoraan poliittiseen päätöksentekoon työväenyhdistyksessä tai kunnalliselämässä. Tilanne kuvaa hyvin naisten asemaa 1920- ja 1930-lukujen Suomessa, jolloin naisten edustus valtiopäivillä pieneni ja muukin poliittinen aktiivisuus laimeni. Sosiaalidemokraattinen puolue oli miesvaltainen. Naisten osuus puolueen jäsenistöstä oli noin kolmannes 1920 - 1930 -luvulla. Työväenliike oli jakautunut paitsi ammatilliseen ja poliittiseen toiminta-alueeseen myös ideologisesti. Tämä jako repi myös naisjärjestöjä ja vähensi niiden voimaa. Naisten vähäiselle edustukselle puoluepolitiikassa on löydetty syitä muun muassa miehiä suosivasta ehdokasasettelusta sekä eduskunta- että kunnallisvaaleissa. Tähän liittyy myös naisten itsensä toimiminen tiettyjen rooliodotusten mukaisesti. Heidän edellytettiin kyllä äänestävän mutta ei pyrkivän johtotehtäviin (Haavio-Mannila 1970,92).

Ruovedellä Lydia Saarikiven ja Anna Jokisen johtama naisjaosto järjesti merkittäviä naisten tapahtumia. He vaikuttivat myös kunnalliselämässä ja sosialidemokraattisessa puolueessa. Ruoveden työväenyhdistyksen naisten opintokerhon toiminta kietoutui poliittiseen osallistumiseen. Ruoveden naisjaoston toiminta liittyy hyvin vahvasti Lydia Saarikiven persoonaan. Hänellä oli entisenä kansanedustajana merkittävä poliittinen menneisyys, vahva usko työväenliikkeen ideologiseen voimaan ja kyky innostaa muita. Saarikiven puoliso oli edistysellinen ja aatteellinen, ja kun perhe oli pieni, Lydian oli suhteellisen helppoa 1930-luvun perhekeskeisenä aikana suuntautua järjestötoimintaan. Tässä mielessä hän poikkesi muista toiminnassa mukana olleista työväenliikkeen naisista. Visuvedellä opintokerho toimi lähinnä esiintymiskokemuksen ja -varmuuden lisäämiseksi. Se myös tuotti ohjelmaa yhdistyksen tilaisuuksiin.

Tutkimuksen toisena tehtävänä oli selvittää, mikä naisia kannusti tekemään työtä työväenyhdistyksessä. Haavio-Mannilan tutkimus osoitti, että naisille oli tyypillistä turvata järjestön aineellista toimeentuloa perinteisin keinoin käsitöitä tekemällä tai leipomalla myyjäisiä ja arpajaisia varten (Haavio-Mannila 1970,146). Perinteisen toiminnan taustalla työväenyhdistyksissä oli kuitenkin vahva aatteellisuus. Lisäksi työväestö vahvisti yhdistyksissään

ryhmätunnettaan kokoontumalla vain oman väen kesken. Toimimalla yhteisen asian hyväksi uskottiin parempaan huomiseen ja tasa-arvoisempaan yhteiskuntaan. Toiminta antoi sisältöä arkipäivän aherrukseen usein vaatimattomissakin olosuhteissa eläville. Naisten ja myös miesten toiminnan merkityksen kiteyttää Ida Haaviston vuonna 1946 yhdistyksen 40-vuotisjuhlassa pitämän puheen loppu:

”Valistustyötä on kuitenkin koko ajan koetettu ylläpitää kulloinkin saatavissa olevin voimin. Kunnalliseen ja valtiolliseen elämään on otettu osaa, vaikka ei meidän keskeltämme olekaan noussut mitään huippukykyjä. Toiminta voi tuntua joskus hyvinkin mitättömältä, mutta kun kuvittelee, mitä elämä olisi ilman tätäkin toimintaa, tuntuisi se vieläkin tyhjemmältä. Olemme osa siitä suuresta kokonaisuudesta, jota sanotaan työväenliikkeeksi. Ja me kuljemme varmasti eteenpäin.”

Naiset olivat järjestöelämässä kiinnostuneita toisenlaisista työmuodoista kuin miehet. Heidä kiinnostivat ompeluseurat, lukukerhot ja lasten ohjaaminen. Haavio–Mannilan (1970,147) tutkimuksen mukaan naisten suosimissa järjestöissä on enemmän integroivaa toimintaa kuten juhlia, illanviettoja, retkiä ja matkoja. Naisten järjestötoiminnan sisäiset muodot todettiin myös monipuolisemmiksi ja rikkaammiksi kuin miesten. Sukupuolten välinen eriarvoisuus ei tässä tutkimuksessa korostunut. Naiset toimivat alueilla, jotka he tunsivat osaavansa, eivätkä kokeneet järjestötyössäkään jäävänsä miesten varjoon. Naiset olivat maaseudulla tottuneet tekemään töitä yhdessä miesten kanssa. Tilanne oli toinen puoluehierarkian ylemmillä tasoilla, joissa naiset eivät mielestään saaneet tarpeeksi vaikutusvaltaa. Heidän ajamansa sosiaalipoliittiset ja lainsäädännölliset uudistukset eivät edenneet poliittisen elämän miesvaltaisuuden takia. Pienessä yhdistyksessä naiset eivät myöskään kokeneet tarvetta ompeluseuraa kummempaan erillistoimintaan. Arjen hallinta on naisten elämäneluetta, kun taas miehet politikoivat. Naiset hoitivat käytännön taloustyöt ja keittivät kahvia yhdistyksen tilaisuuksissa sekä tekivät ruohonjuuritason kulttuurityötä kyläyhteisössä. Tavoitteena oli myös oman elämänlaadun ja elämänsisällön rikastuttaminen. Kaikesta

toiminnasta heijastui halu ylläpitää työväenyhdistystä toimivana ja säilyttää työväentalo yhteisenä kokoontumispaikkana.

LÄHTEET:

Alapuro, Risto (1994) Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890 – 1933 Porvoo: Hanki ja jää.

Alapuro, Risto, Stenius Henrik (1989): Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa Alapuro, Risto, Liikanen, Ilkka, Smeds, Kerstin ja Stenius, Henrik (toim.): Kansa liikkeesä. Vaasa: Kirjayhtymä.

Andersson, Päivi (1983) Pihlajaveden työväentalojen merkitys maaseutuväestön kontakti- ja vuorovaikutustilanteissa vuoteen 1969 asti. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 16. Jyväskylä.

Eskola, Jari, Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Haavio-Mannila, Elina (1970) Suomalainen nainen ja mies. Porvoo: WSOY.

Hakulinen, Janne (1957) Työväentalokysymys. Lappeenranta.

Havuaho, Osmo (1982) Työväentalo Suomessa. Joensuu: Työväen sivistysliitto.

Humpplila, Jorma (1976) Työväenluokan taipaleelta Ruovedellä 1905 – 1975. Orivesi.

Hurri, Olavi (1997) Työn ja aatteen talot. Työväentalojen historia Uudellamaalla. Vihti: Uudenmaan sosialidemokraattinen piiri.

Issakainen Leila (1994) Joensuun työväenyhdistyksen iltamat vuosilta 1930–Suomalaisen ja vertailevan kansantieteen pro gradu –tutkimus. Turun yliopisto

Jallinoja, Riitta (1983) Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Helsinki–Porvoo–Juva: WSOY

Julkunen, Raija (1990) Suomalainen hyvinvointivaltio – naisten liittolainen? Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita.

Kalemaa, Kalevi (1980) Aatteen ja taiteen liitto. Suomalaisen työväenteatterin ja Työväen näyttämöiden liiton (1920–1980) kehityslinjoja. Tampere: Työväen näyttämöiden liitto.

Kalemaa, Kalevi (1992) Sylvi–Kyllikki Kilpi Sömäisten tyttö. Poliittinen elämänkerta. Juva: WSOY

Karisto, Antti, Takala, Pentti, Haapola Ilkka (1988) Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka–suomalaisen yhteiskunnan muutoksia. Juva: WSOY

Karjalainen, Erkki (1984) Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet (Karjalainen ja Toiviainen) Espoo: Weilin&Göös

Kilpi, Sylvi–Kyllikki (1937) Sosiaalidemokraattisten naisten valtiollinen toiminta. Helsinki: Sos.Dem. työläisnaisliitto

Kilpi, Sylvi–Kyllikki (1953) Suomen työläisnaisliikkeen historia. Pori

Koistinen, Marja (1985) Työväen sivistys- ja opintoharrastukset. Teoksessa Aatetta ja arkielämää. Työväenliike Jyväskylän maalaiskunnassa. Jyväskylä.

Kokko, Marja (1992) Yhdistysten kautta yhteiskuntaan. Jyväskyläläisnaisten osallistuminen yhdistys- ja kunnalliselämään 1800-luvun puolivälistä vuoteen 1939. Suomen historian pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Kurkela, Vesa (1983) Taistojen tiellä soiteltiin ja soiton tahdissa tanssittiin. Varkautelaiset työväenilmat ja niiden musiikki työväen osakulttuurin kaudella. Jyväskylä.

Kuusipalo, Jaana (1989) Naisena politiikan huippupaikoille: naisedustus Suomen hallituksissa ja naisministerien poliittinen ura vuosina 1926 – 1986. Tampereen Yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia. Sarja A. 13. Tampere

Kuusipalo, Jaana (1993) Valtiokansalaisuudesta valtiofeminismiin. Naisten järjestäytymisestä ja naispoliittisista strategioista Suomen valtiollisessa politiikassa. Tampereen yliopisto.

Kuusipalo, Jaana (1994) Emännät ja työläisnaiset 1930 – 1950 -lukujen politiikassa. Oppaana Vieno Simonen ja Tyyne Leivo-Larsson. Teoksessa Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea, Nätkin, Ritva (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Jyväskylä: Vastapaino.

Lehto, Marja (1980) 80 vuotta sosialidemokraattista naistoimintaa. Teoksessa Naisen työ:sos.dem.naisliike 80 vuotta. Joensuu: Sosialidemokraattiset naiset.

Lehtonen, Olli (1984) Salvesenin sahatyöläisistä koivistolaisiin. Vaajakosken työväenyhdistys 1904 – 1984. Keuruu: Vaajakosken työväenyhdistys.

Lähtenmäki, Maria (1990a) Naisia liikkeessä. Työläisnaisliike poliittisena ja yhteiskunnallisena liikkeenä (1818–1930). Suomen historian lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto.

Lähtenmäki, Maria (1990b) Poliittinen kotitalous, työläisnaisliikkeen kotitalouspoliittisen ohjelman muotoutuminen 1920-luvun Suomessa. Teoksessa Hentilä Marjaliisa, Rantala, Marja (toim.) ja Rytönen, Veikko: Jännittävä työväenhistoria.

Lähtenmäki, Maria (1995) Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910 –30-luvun Suomessa. Bibliotheca historica 2. Saarijärvi: Gummerus.

Mills, C. Wright (1982) Sosiologinen mielikuvitus. Helsinki: Kyriiri Oy.

Norrena, Leevi (1993) Talonpoika, pohjalainen – ja punainen. Tutkimus Etelä – Pohjanmaan Järvisuuden työväenliikkeestä vuoteen 1939. Historiallisia tutkimuksia 178. Tampere 1993.

Ollila, Anne (1993) Suomen kotien päivä valkenee...Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa. Historiallisia tutkimuksia 173. Tampere 1993.

Ollila, Anne (1994) Naisliike, nationalismi ja kansanvalistus: Miksi Martta-yhdistys halusi riveihinsä "kaikkien kansanluokkien naiset"? Teoksessa Anttonen, Anneli, Hnenriksson, Lea, Nätkin, Ritva (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Jyväskylä: Vastapaino. .

Palonen, Kari (1988) Tekstistä politiikkaan. Hämeenlinna: Vastapaino.

Peltola, Jarmo (1994) Näsijärveltä maailmanmarkkinoille. Elis Lahtisen liiketoiminta ja Visuvesi Oy 1900-luvun alusta 1990-luvulle. Jyväskylä: Gummerus.

Pulma, Panu (1987) kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Suomen lasten-
suojelelu historia. (Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva). Helsinki: Lastensuojelelu keskusliitto

Rajala, Panu (1991) Taiteesta ja taistelusta. Tampereen Työväen Teatteri 1901 – 1918.
Helsinki: Tammi.

Ruoveden Joulu 1982.

Saarinen, Aino (1985) Vapautta naisille. Puheenvuoroja naisten historiasta, naisliikkeestä
ja teoriasta. Oulun Yliopiston historian laitos. Tutkijaliiton julkaisusarja. Jyväskylä.

Saarinen, Aino (1987) Valtaa vai vaikutusvaltaa. Teoksessa Saarinen, Aino, Hänninen-
Salmelin, Eva ja Keränen, Marja (toim.): Naiset ja valta: naisnäkökulmia hyvinvointivalti-
oon. Helsinki: Tutkijaliitto.

Saarinen, Aino (1988) Naistutkimus – paradigmaaste? Teoksessa Setälä, Päivi ja
Kurki, Hannele (toim.): Akanvirtaan: johdatus naistutkimukseen. Helsinki: Yliopistopaino

Setälä, Päivi (1988) Moni/nainen historiaan. Naishistorian sanoma. Teoksessa Setälä,
Päivi ja Kurki, Hannele (toim.): Akanvirtaan: johdatus naistutkimukseen. Helsinki: Yliopis-
topaino.

Siisiäinen, Martti (1990) Suomalainen protesti ja yhdistykset. Tutkimuksia yhdistyslaitok-
sen kehityksen ja protestijaksojen suhteesta suurlakosta 1990-luvulle. Jyväskylä: Tutki-
jaliitto.

Sinkkonen, Sirkka, Haavio-Mannila, Elina (1980) Naisliikkeen heijastuminen kansan-
edustajien lainsäädäntötoiminnassa: mies- ja naisedustajien 1907 – 1977 valtiopäivillä
tekemien aloitteiden vertailu. Poliittika 2/1980.

Smeds, Kerstin (1989) Koti, temppeli ja linnotus. Teoksessa Alapuro, Risto, Liikanen,
Ilkka, Smeds, Kerstin ja Stenius, Henrik (toim.) Kansa liikkeessä. Vaasa: Kirjayhtymä.

Sulkunen, Irma (1989a) Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen
erkaantuminen. Helsinki: Hanki ja jää.

Sulkunen, Irma (1989b) Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teok-
sessa Alapuro, Risto, Liikanen, Ilkka, Smeds, Kerstin ja Stenius, Henrik (toim.): Kansa
liikkeessä. Vaasa: Kirjayhtymä.

Sulkunen, Irma (1991) Retki naishistoriaan. Helsinki: Hanki ja Jää.

Sulkunen, Irma & Alapuro, Risto (1989) Raittiusliike ja työväen järjestäytyminen. Teok-
sessa Alapuro, Risto, Liikanen, Ilkka, Smeds, Kerstin ja Stenius, Henrik (toim.). Kansa
liikkeessä. Vaasa: Kirjayhtymä.

Suomen kansanedustajat 1907–1982 (1982) Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Tommila, Päiviö (1980) Kansalliskirjasto ja kansankirjastot. Teoksessa Suomen kulttuu-
rihistoria. Toimituskunta Päiviö Tommila, Aimo Ritala ja Veikko Kallio. Porvoo-Helsinki-
Juva: WSOY.

Urponen, Kyösti (1994) Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jouko
Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka, Kyösti Urponen: Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaali-
turva. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Valkonen, Marjaana (1989) Jäseninä vaan ei vallankäyttäjinä. Naiset ammattiyhdistysliikkeessä vuosina 1907 – 1947. Teoksessa Laine, Leena, Markkola, Pirjo (toim.) Tuntematon työläisnainen. Tampere: Vastapaino.

Valavaara, Oiva (1954) Työväen omaehtoinen sivistystyö. Helsinki.

Vesanen, Pentti, Kontio, Kimmo (1994) Ruoveden historia 1865 – 1939. Jyväskylä: Ruoveden kunta.

Voionmaa, Väinö (1991) Työväen sivistysliikkeen perusteita. Teoksessa Valistus, sivistys, kasvatus Vapaan sivistystyön XXXII vuosikirja. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Välisalmi, Heikki (1935) Teatteri on aikansa kuvastin. Työväen kalenteri. Helsinki.

Väätäinen, Elina (1978) Työväenkulttuuri osakulttuurina: teollisuustyöväestön yhdistys- ja yhteistoiminnasta sekä vuorovaikutustilanteista Kymin Tiutisessa vuoteen 1943 asti. Jyväskylä.

LEHTIARTIKKELIT

Aamulehti	26.7. 1882
Aamulehti	15.1. 1895
Aamulehti	26.1. 1895
Kansan Lehti	11.3. 1906
Kansan Lehti	21.3. 1906
Kansan Lehti	12.7. 1906
Kansan Lehti	20.10.1906
Kansan Lehti	28.11.1906
Kansan Lehti	21.8 1908
Kansan Lehti	8.10. 1908
Kansan Lehti	29.6. 1910

Pöytäkirja Hämeen läänin pohjoisen vaalipiirin sosialidemokraattisen piirijärjestön piirikouksesta Tampereella 19. – 20.5.1929

Pöytäkirja Suomen Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton XII edustajakokouksesta 28. – 31.5.1929